

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60))

Nr. 1 (60), 2022

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

nr. 1 (60), 2022

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÎZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – Gheorghe Budeanu

Editură și tipar:

Î.S. „Tipografia Centrală”, str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2020 = 85.46) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Brett ROSE, Directorul Secției justiție penală și aplicare a legii din cadrul Ambasadei SUA în Republica Moldova.....2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR5**DREPT INTERNAȚIONAL**

Olga DORUL, Doina CAZACU. Demnitatea umană – sursă și fundament al drepturilor și libertăților omului în secolul XXI. PARTEA II..... 10

Oleg BALAN, Liana Alina MANCIU. Rolul Organizației Națiunilor Unite în interzicerea utilizării armelor nucleare..... 16

Вадим СУХОБ. Отказ от права на юридическую помощь и принудительная защита: международно-правовые стандарты 22

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Adriana EȘANU, Gheorghe RENIȚĂ. Expirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală: soluțiile instanței de judecată 29

Vadim PRISACARI. Reguli de încadrare a infracțiunii unice complexe 34

Lilia LUPAȘCO. Aprecierea probelor la adoptarea hotărârilor procesuale în cursul cercetării judecătorești 41

DREPT PUBLIC

Armen OGANESEAN. Hotărârile CtEDO: obligativitatea executării lor de către autoritatea judiciară națională..... 49

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Gheorghe STRATULAT. Condițiile suspendării procedurii de executare silită..... 55

SUMMARY**OUR GUEST**

Brett ROSE, Director of the Criminal Justice and Law Enforcement Division at the U.S. Embassy in Chisinau2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS.....5**INTERNATIONAL LAW**

Olga DORUL, Doina CAZACU. Human dignity - source and foundation of human rights and freedoms in the 21st century 10

Oleg BALAN, Liana Alina MANCIU. The role of the united nations in prohibiting the use of nuclear weapons 16

Вадим СУХОБ. Waiver of the right to legal assistance and mandatory defense: international legal standards 22

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Adriana EȘANU, Gheorghe RENIȚĂ. Expiry of the prescription period for criminal liability: the court's solutions ... 29

Vadim PRISACARI. Rules of qualification of the complex single offence 34

Lilia LUPAȘCO. Assessment of the evidence in the decision – making process during judicial investigation 41

PUBLIC LAW

Armen OGANESEAN. ECtHR judgments: national judicial authority execution obligations 49

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURAL LAW

Gheorghe STRATULAT. Conditions for suspension of forced execution Procedure..... 55

INVITATUL NOSTRU

„INVESTIȚIILE ÎN INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI SUNT DE O IMPORTANȚĂ VITALĂ”

– Domnule Brett ROSE, dacă funcția pe care o dețineți vă permite, am vrea ca, mai întâi, să spuneți cititorilor noștri care este rolul Secției justiție penală și aplicarea legii din cadrul Ambasadei SUA la Chișinău...

– Vă mulțumim pentru oportunitatea de a discuta astăzi aceste chestiuni. Cei de la Ambasada SUA din Chișinău colaborează cu guvernul și poporul Republicii Moldova pentru a sprijini Moldova să devină o țară pe deplin democratică, prosperă din punct de vedere economic, sigură în frontierele sale recunoscute internațional, cu un guvern care funcționează eficient și este responsabil în fața poporului. Biroul Internațional pentru Combaterea Drogurilor și Aplicarea Legii, altfel cunoscut sub numele de INL, joacă un rol important în acest proces. Colaborăm cu guvernul Republicii Moldova, cu societatea civilă și cu organizații internaționale, cum ar fi Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), pentru a aborda astfel de probleme precum corupția, îmbunătățirea sectorului justiției și a capacității de aplicare a legii prin formare și asistență tehnică, iar atunci când este necesar – renovarea infrastructurilor indispensabile și donații de echipamente. Conlucrăm împreună cu alte agenții din SUA, precum este USAID, care lucrează în aceste domenii. Asupra acestor priorități colaborăm și cu UE, precum și cu alte organizații partenere, pentru a ne asigura că asistența noastră este durabilă - fără a o dubla - și de impact.

– Una dintre primele Dumneavoastră vizite de complezență în instituțiile de stat ale R. Moldova ați făcut-o la Institutul Național al Justiției, edificiul căruia a fost modernizat în ultimii ani cu susținerea financiară din partea Guvernului SUA, inclusiv proiectarea și reconstruirea sălilor de simulare a proceselor de judecată de care beneficiază audienții Institutului. Cu ce impresii ați plecat de aici, după ce ați văzut cum au fost valorificați banii americani?

Brett ROSE,
*Directorul Secției justiție penală
și aplicare a legii din cadrul Ambasadei SUA
în Republica Moldova*

– În ultimii câțiva ani, colaborarea Ambasadei Statelor Unite ale Americii cu Institutul Național al Justiției este o componentă importantă a sprijinului nostru general pentru reformele sectorului justiției din Republica Moldova. Am fost foarte încântat să vizitez Institutul Național al Justiției și să văd direct rezultatele eforturilor noastre de colaborare în vederea modernizării instituției care oferă o platformă solidă pentru cea mai importantă activitate a INJ - formarea profesională a jude-

cătorilor și procurorilor. Acest fapt va deveni și mai semnificativ în anii următori, pe măsură ce guvernul moldovenesc va implementa reforme care vor îmbunătăți funcționarea sectorului justiției.

– Pe lângă modernizarea edificiului, la Institutul Național al Justiției au avut loc și alte reformări cu suportul Ambasadei SUA. În special, vom menționa schimbările radicale în cadrul procesului de admitere la studii, având scopul de a asigura corectitudinea și de a exclude suspiciunile de fraudare a examenelor. Totuși, după menționata vizită de curtoazie, Dumneavoastră ați concluzionat că Ambasada SUA va continua parteneriatul cu Institutul Național al Justiției. Pe care segmente se va continua această colaborare bilaterală?

– Vom continua să lucrăm cu Institutul Național al Justiției pentru a îmbunătăți transparența în procesul de selecție și așteptăm cu nerăbdare ca mai mulți absolvenți ai INJ să devină judecători și procurori. Ne-am dori să vedem că un procent mai mare de absolvenți ai INJ devin judecători și credem că acest lucru va fi mai important pe măsură ce guvernul lucrează acum la implementarea mecanismului de vetting (verificarea integrității) al judecătorilor și procurorilor.

– Înainte de pandemia COVID-19, din Statele Unite ale Americii veneau în Republica Moldova foarte mulți specialiști în domeniul dreptului. La Institutul Național al Justiției aceștia susțineau seminare de formare continuă pentru procurorii și judecătorii aflați în funcție. Vor fi reluate asemenea practici? Mai sunt posibile programe cu schimb de experiență în SUA pentru reprezentanții instituțiilor sistemului de drept din Republica Moldova?

– Din păcate, COVID-19 a avut un impact mare asupra capacității noastre de a aduce formatori din SUA, nu numai în sectorul justiției, ci și în domeniul aplicării legii, în probațiune etc. În prezent se anunță o reducere a cazurilor de COVID la nivel mondial și sperăm că această tendință va continua, astfel încât să putem revigora seminariile noastre de formare cu prezență fizică. În acest moment, ne concentrăm pe sprijinirea procesului de verificare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor și vom colabora cu UE, Țările de Jos și cu alți donatori pentru sprijinirea verificării judecătorilor și procurorilor. Ministerul Justiției are o agendă de reformă ambițioasă, planificată pentru acest an, și suntem încântați să lucrăm alături de acesta pentru a ajuta la îndeplinirea obiectivelor. Suntem încrezători că, la sfârșitul acestui an, vor exista rezultate tangi-

bile, care vor aduce adevărate reforme în sectorul justiției.

– Timp de un an, ați reușit, probabil, să cunoașteți sistemul de justiție din Republica Moldova. Nu vă pune în gardă faptul că, după ce Ambasada SUA a investit atât de mult la Institutul Național al Justiției, o bună parte din absolvenții acestuia din ultimii ani încă nu au fost angajați în funcții? Asta se întâmplă în timp ce sistemul judecătoresc anunță o lipsă acută de cadre...

– Investițiile în Institutul Național al Justiției sunt de o importanță vitală, deoarece reformele adevărate și durabile depind de existența unui cadru puternic de judecători și procurori. Ne-am dori să vedem un număr mai mare de absolvenți ai INJ numiți în funcții de judecători și procurori, deoarece acești absolvenți reprezintă un potențial uriaș care va acoperi insuficiența de resurse umane în timpul accelerării reformelor din sectorul justiției. Existența unui număr semnificativ de absolvenți ai INJ care au candidat la funcția de judecător și care nu au fost numiți accentuează necesitatea unui Consiliu Superior al Magistraturii profesionist, orientat spre promovarea integrității și independenței în sistemul judiciar.

– Parlamentul Republicii Moldova a aprobat zilele trecute membrii Comisiei de evaluare a integrității pentru candidații la funcția de membri ai organelor de autoadministrare a judecătorilor și procurorilor. Este un lucru foarte important și pentru pornirea ulterioară a procesului de evaluare integrală a tuturor judecătorilor și procurorilor. Printre experții internaționali membri ai Comisiei este și Victoria Hensley din SUA. Reprezintă oare această Comisie șansa de „curățare” a sistemului de justiție din țara noastră?

– Am fost impresionați de rapiditatea și atenția cu care guvernul avansează în chestiunea privind evaluarea integrității candidaților la funcția de membru în CSM și CSP. Victoria Hensley și toți experții aduc o experiență de mare anvergură în acest proces și este important să învățăm atât din succesele, cât și din provocările experiențelor din Ucraina și Albania. Aceste eforturi sunt importante pentru a inspira încredere în sistemul de justiție al Republicii Moldova și reprezintă o demonstrație clară a angajamentului de a aduce reformele necesare, care să abordeze inegalitățile și corupția, să garanteze o mai bună protecție a drepturilor omului și să asigure că justiția servește tuturor în mod egal.

– Doamnă Brett ROSE, pe parcursul mai multor ani, în Republica Moldova au fost im-

plementate diferite strategii de reformare a sistemului de justiție, dar s-a văzut că banii alocați și eforturile întreprinse pentru aceasta inclusiv de Guvernul SUA n-au dat rezultatele scontate. Ca observator diplomat, puteți spune care au fost greșelile din timpul acelor reformări și ce se poate de făcut ca să evităm un nou eșec în actuala reformare a sistemului moldovenesc de justiție?

– Pentru a-l parafraza pe Theodore Roosevelt, nimic important nu se face cu ușurință. Reformarea sectorului justiției nu este un proces ușor, dar este crucial pentru a pune bazele succesului viitor. Reforma reală necesită nu numai bună guvernare, ci și voință politică. Același lucru se întâmplă și în cazul corupției, unde o țară poate dispune de instituțiile necesare pentru a lupta împotriva corupției, dar, totuși, se luptă pentru a obține rezultate fără voință politică puternică. Parteneri precum guvernul SUA lucrează cu oficialii moldoveni pentru a sprijini legile și structurile instituționale care construiesc un sistem de justiție bazat pe preeminența dreptului. Ambasada SUA a lucrat productiv cu guvernele succesive ale Republicii Moldova pentru a pune bazele reformelor și suntem optimiști că acum există voința politică pentru a atinge obiectivul nostru comun de a avea un sistem judiciar funcțional. Suntem încrezători că în următorii câțiva ani vom asista la o întărire a statului de drept în Republica Moldova, lucrăm împreună pentru reducerea corupției și consolidarea instituțiilor democratice.

– Ca oricare ambasadă, Ambasada SUA în Republica Moldova protejează și promovează interesele statului pe care îl reprezintă. Guvernul SUA a susținut și continuă să susțină masiv reformele din cadrul sistemului nostru de drept. Involuntar, apare întrebarea: care ar fi interesele SUA în acest domeniu din țara noastră?

– După cum a spus președintele Biden, „corupția amenință securitatea națională a Statelor Unite, echitatea economică, eforturile globale de combatere a sărăciei și dezvoltare, precum și democrația însăși. Totuși, prin prevenirea și combaterea eficientă a corupției, precum și demonstrând avantajele unei guvernări transparente și responsabile, putem asigura un avantaj evident pentru Statele Unite și alte democrații”. Guvernul SUA a intensificat eforturile sale de combatere a

Brett Rose, Director al Secției justiție penală și aplicarea legii din cadrul Ambasadei SUA în Republica Moldova (în dreapta), la festivitatea de absolvire a promoției a 14-a a Institutului Național al Justiției

corupției la nivel mondial prin Strategia SUA de combatere a corupției. Am văzut în alte țări că anume corupția poate eroda democrația, poate slăbi instituțiile guvernamentale și poate diminua protecția drepturilor omului. Am văzut, de asemenea, importanța combaterii finanțării ilicite și a tragerii la răspundere a actorilor corupți. Interesul guvernului SUA pentru Republica Moldova este simplu: prețuim parteneriatul strâns pe care l-am construit în ultimii 30 de ani și credem că reformele din sectorul justiției vor proteja banii contribuabililor moldoveni, vor consolida sistemul financiar internațional și vor permite Moldovei să se integreze mai temeinic în Europa. Împărtășim aceste obiective pentru viitorul Republicii Moldova.

– Vă aflați în Moldova de aproape un an. Ce vă place și ce nu vă place aici?

– Arhitectura din Chișinău este frumoasă, sunt multe spații verzi, sunt multe localuri culturale precum Opera, teatre și muzee și este foarte puțină poluare. Chișinăul are și restaurante deosebit de atractive și, desigur, Republica Moldova are vinuri de clasă mondială. Ieșirea în afara Chișinăului este o plăcere, întrucât peisajul rural este frumos, mai ales primăvara și vara. În general, îmi place foarte mult să trăiesc în Moldova, deoarece oamenii sunt prietenoși, este sigur și există o mulțime de activități în aer liber.

Ceea ce nu mi se pare la fel de plăcut a fost iarna lungă din acest an. Am crescut în deșertul din Arizona și prefer vremea caldă - motiv pentru care aștept cu nerăbdare primăvara, apoi vara caldă și însorită.

– Vă mulțumim. Vă dorim cât mai mult soare și ieșiri plăcute în spațiul nostru rural...

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

FESTIVITATE DE ABSOLVIRE A INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

La 19 aprilie 2022, în sala „Regina Maria” a avut loc ceremonia de înmănare a diplomelor absolvenților Institutului Național al Justiției, promoția a 14-a. De data aceasta cursul de formare inițială l-au absolvit 15 candidați la funcția de judecător și 19 candidați la funcția de procuror.

La festivitate au fost prezenți exponenți ai sistemului de drept, reprezentanți ai Ambasadei SUA în Republica Moldova, formatori și angajați ai INJ. A deschis evenimentul Ecaterina Popa, Director interimar al Institutului Național al Justiției, care și-a încheiat discursul cu: „Pentru a avea judecători și procurori cu un înalt nivel de pregătire profesională, iar în final - o calitate sporită

a actului de justiție, Institutul și-a concentrat toate eforturile pentru a vă forma ca buni profesioniști. Voi sunteți viitorul justiției noastre”.

La eveniment au luat cuvântul Sergiu Litvinenco, ministrul justiției, Vladimir Timofti, Președintele interimar al Curții Supreme de Justiție, Dumitru Robu, Procuror General interimar, Diana Rotundu, Președinta Consiliului INJ, și Brett Rose, Director al Secției justiție penală și aplicarea legii din cadrul Ambasadei SUA în Republica Moldova. Mesaje de îndrumare în profesie au adresat Angela Motuzoc, Președinta Consiliului Superior al Procurorilor, și Victor Micu, membru al Consiliului Superior al Magistraturii.

Sergiu Litvinenco a menționat că reforma justiției va crea premisele necesare pentru ca acești absolvenți să se dezvolte într-un mediu de profesioniști integri și cu simțul dreptății. „Văd tineri cu potențial, entuziaști și dornici de a profesa în sistemul de justiție. Ne punem mari speranțe și contăm pe voi, noua generație de judecători și procurori, mai ales în contextul în care am anunțat o reformă sistemică a justiției, orientată spre excluderea din sistem a persoanelor corupte, cu probleme de integritate, promovarea celor onești și corecți”, a spus ministrul justiției.

În alocuțiunea sa, Brett Rose a subliniat importanța calităților precum integritatea, curajul și profesionalismul în viitoarea profesie aleasă de absolvenți. Menționăm că Secția justiție penală și aplicarea legii din cadrul

Ambasadei SUA este un partener al INJ de mai bine de cinci ani, aceasta susținând eforturile de reformare a curriculei și renovarea clădirii, contribuind astfel la poziționarea INJ drept una dintre cele mai moderne instituții juridice din republică.

În numele tuturor absolvenților, Ana Schibin, candidată la funcția de judecător, și Mihai Cociorva, candidată la funcția de procuror, au salutat asistența și și-au exprimat recunoștința față de formatorii și echipa INJ care i-au mentorat pe parcursul activităților de formare profesională.

La finalul ceremoniei, viitorilor judecători și procurori le-au fost acordate atestatele de absolvire, iar celor mai buni li s-au conferit și diplome de merit.

RUSLAN STEFANCIUC - MEMBRU DE ONOARE ÎN COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI NOASTRE

Unul dintre membrii Colegiului de redacție al Revistei Institutului Național al Justiției – publicație științifică acreditată în categoria B – este în prezent Președinte al Radei Supreme din Ucraina. Ruslan Stefanciuc, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina, a acceptat și a colaborat cu noi pe parcursul mai multor ani, promovând pe paginile publicației noastre și unele articole științifice ale colegilor săi ucraineni.

Menționăm că, manifestându-ne gratitudinea față de Dumnealui, am decis să-l avem în continuare – acum, ca membru de onoare – în cadrul Colegiului de redacție al Revistei Institutului Național al Justiției.

Ruslan Stefanciuc s-a născut în 1975 la Ternopil. În 1997 a absolvit Institutul de Administrație Regională și Drept din Hmelnițk, cu diplomă în jurisprudență, iar în 1999 - Universitatea Tehnologică din Podolia. Atunci când a început colaborarea noastră, Dumnealui era prorector pentru activități științifice la Academia Națională a Parchetului din Ucraina, iar din 2016 - prorector pentru cercetare la Școala Superioară a Asociației Naționale a Avocaților din Ucraina. În 2019, Președintele Volodymyr

Zelensky l-a numit drept consilier-representant al său în Rada Supremă, unde, la 29 august același an, a fost ales ca prim-vicepreședinte al Parlamentului ucrainean.

La 8 octombrie 2021, Ruslan Stefanciuc a fost ales Președinte al Radei Supreme din Ucraina.

În lumina sărbătorilor de Paște, dorim colegului nostru, precum și tuturor ucrainenilor, să se bucure cât mai degrabă de zile cu pace...

CURS REGIONAL DEDICAT PROGRAMULUI HELP AL COE

În perioada 10-11 martie 2022 s-a desfășurat cursul regional dedicat Programului european pentru formarea juriștilor în domeniul drepturilor omului (Programul HELP) al Consiliului Europei, la care au participat șase formatori ai Institutului Național al Justiției din Republica Moldova. De asemenea, printre beneficiarii instruirii s-au numărat judecători, procurori, avocați și alți profesioniști din domeniul juridic din Armenia, Azerbaidjan și Georgia.

Programul de formare formatori urmărește familiarizarea cursanților cu metodologia HELP – un instrument care ajută la elaborarea, adaptarea la ordinea juridică

internă și implementarea cursurilor e-learning, conform principiilor de formare a adulților, precum și dezvoltarea competențelor în folosirea platformei HELP. Pentru a obține certificarea ca tutori naționali HELP, participanții urmează să efectueze, timp de două săptămâni, o sarcină finală menită să le evalueze abilitățile de aplicare a metodologiei și a platformei HELP.

Evenimentul a fost organizat în cadrul proiectului „Implementarea CEDO în statele Parteneriatului Estic, prin intermediul HELP”, finanțat de Guvernul Regatului Unit și realizat de Consiliul Europei.

UN NOU CADRU DE COOPERARE BILATERALĂ

Institutul Național al Justiției și Asociația Barourilor Americane, Inițiativa pentru Supremăția Legii, prin intermediul Fondului său de Justiție și Educație (ABA ROLI), au încheiat Memorandumul de Înțelegere privind stabilirea unui cadru de cooperare bilaterală.

Procedura de semnare a documentului între Ecaterina Popa, Directoare interimară a INJ, și Mihaela Vidai-

cu, Directoare ABA ROLI Moldova, a avut loc la 17 martie 2022, în incinta Institutului.

Memorandumul creează premise pentru proiectarea unor activități care vor fi realizate în spiritul colaborării și al angajamentului comun de a susține dezvoltarea sistemului de justiție și pe profesioniștii din domeniu, precum și de a consolida eforturile anticorupție, în particular prin organizarea instruirilor ce țin de investigarea infracțiunilor de corupție.

Având în vedere că INJ este o instituție care realizează formarea inițială a viitorilor judecători și procurori, precum și formarea continuă a reprezentanților din sectorul juridic, iar ABA ROLI este un program internațional de dezvoltare care promovează supremația legii, semnarea Memorandumului vine din necesitatea de a intensifica relațiile de cooperare și asistență reciprocă în promovarea unei pregătiri judiciare de calitate printr-un dialog interprofesional – obiectiv trasat atât în „Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025”, cât și în „Strategia națională de integritate și anticorupție pentru anii 2017–2023”.

ȘCOALĂ TEMATICĂ: ABUZUL ONLINE AL MINORILOR

Timp de două zile, pe 22 și 23 martie 2022, un grup de judecători și procurori au participat la școala tematică de primăvară cu genericul „Metodici și tactici de investigare și examinare a cauzelor privind infracțiunile cu caracter sexual comise prin intermediul tehnologiilor informaționale. Aspecte privind abuzul online al minorilor”. Acțiunea se înscrie în „Strategia securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024”.

În alocuțiunile rostite la începutul activității de formare, Ecaterina Popa, Directoare interimară a Institutului Național al Justiției, Anatolie Popa, manager de program în cadrul Secției justiție penală și aplicare a legii de la Ambasada SUA în Republica Moldova, și Elena Botezatu,

Directoare executivă a Centrului Internațional „La Strada”, au menționat valoarea evenimentului, care are drept obiective atât familiarizarea beneficiarilor INJ cu fenomenul infracțional de abuz și exploatare sexuală a copiilor online, cât și cunoașterea particularităților urmăririi penale și ale judecării cauzelor penale privind infracțiunile din această categorie.

Școala tematică a fost organizată de Institutul Național al Justiției și Centrul Internațional „La Strada”, fiind parte a proiectului „Consolidarea capacității Republicii Moldova în combaterea abuzului și exploatarea sexuale online a copiilor”, care este finanțat de Ambasada SUA în Republica Moldova.

O VIZITĂ LA INJ A MAGISTRATULUI FRANCEZ DE LEGĂTURĂ

24 martie 2022. Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, l-a primit în vizită pe magistratul de legătură din cadrul Ambasadei Republicii Franceze la București cu competențe pentru R. Moldova și România, Pierre de Monte. La întrevvedere a mai participat Cezara-Elena Polisca, consiliera Directoarei INJ, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori.

Subiectele discuțiilor au vizat cooperarea în domeniul instruirilor pentru reprezentanții sistemului juridic din R. Moldova. În context, Ecaterina Popa a menționat că activitățile de formare judiciară, precum și e-cursurile, prin intermediul Programului HELP al Consiliului Europei, Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN), Institutului Național al Magistraturii și Școlii Naționale de Grefieri din România, au un impact pozitiv pentru dezvoltarea profesională a beneficiarilor INJ. La rândul său, Pierre de Monte și-a exprimat disponibilitatea de a sprijini Institutul Național al Justiției în procesul de instruire a viitorilor judecători și procurori, astfel încât unii audienți să poată desfășura stagii sau vizite de studiu la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

În cadrul dialogului au fost abordate și teme ce țin de organizarea unor programe de formare atât în materia

motivării juridice sub aspect comparat moldo-francez, cât și în domeniul managementului și leadership pentru judecătorii și procurorii din R. Moldova.

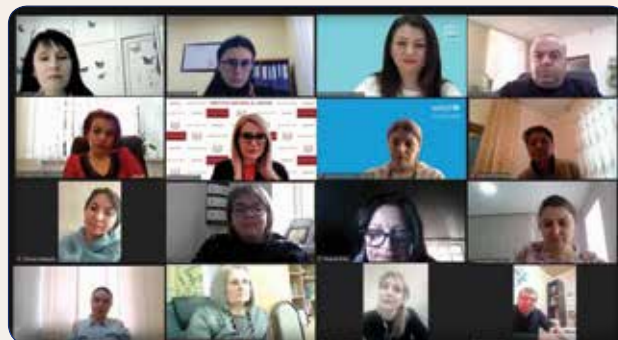
La finalul discuțiilor, părțile au convenit asupra intensificării cooperării pe segmentul instruirilor, precum și desfășurarea unor acțiuni interconectate cu școlile de magistratură din Europa.

PROGRAM DE FORMARE A INTERVIEWATORILOR ÎN DOMENIUL AUDIERII COPILULUI VICTIMĂ A INFRAȚIUNII

Institutul Național al Justiției și Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii (CNPAC) au demarat la 29 martie 2022 un nou Program de formare a interviuatorilor în domeniul audierii copilului victimă/martor a/al infraționii, în cadrul proiectului „Sprijin pentru asistența integrată a copiilor martori și victime ale infraționilor din Republica Moldova”, finanțat de UNICEF Moldova.

Importanța evenimentului care vizează consolidarea capacităților interviuatorilor pe segmentul audierii copilului victimă/martor al infraționilor prevăzute de articolul 1101 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, prin prisma prevenirii revictimizării și retraumatizării copilului, a fost accentuată de reprezentantele instituțiilor partenere: Ecaterina Popa, Directoare interimară a INJ, Daniela Sâmboteanu, Președinta CNPAC, și Veronica Goinic, UNICEF Moldova.

Cursul, destinat profesioniștilor din sudul țării care realizează audierea copiilor, este unul hibrid și presupune cinci module divizate în diverse forme de instruire: e-learning pe platforma ILIAS a INJ, mentorat individual, supervizare în grup, instruire față în față, ore practice, simulări, jocuri de rol etc. Sesiunile de formare vor fi livrate de către interviuatori practicieni CNPAC: Diana Teberneac și

Oxana Șevcenco, iar absolvenții programului vor obține calitatea de interviuatori cu competențe de a desfășura audierea copilului victimă și martor al infraționilor în conformitate cu prevederile legale.

Programul de formare a interviuatorilor în domeniul audierii copilului victimă/martor a/al infraționii se înscrie în „Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022”, fiind o adaptare a cursului pentru interviuatori organizat de INJ și CNPAC în anii 2015-2016.

MEMBRII ELSA AU VIZITAT INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Mediul în care învață viitorii judecători și procurori este oare diferit de cel universitar? Cum este viața unui audient la Institutul Național al Justiției? Cum funcționează o instituție de formare judiciară care pregătește candidați la funcțiile de judecător și de procuror? Răspunsurile la aceste și la alte întrebări au aflat studenții facultăților de drept de la Universitatea Liberă Internațională din Moldova și de la Universitatea de Stat din Moldova, membri ai ELSA (European Law Students Association). Vizita la INJ a avut loc în ziua de 13 aprilie 2022.

40 de juriști în devenire au pășit pragul Institutului și au avut posibilitatea să interacționeze cu conducerea, formatorii și absolvenții INJ. Aceștia au oferit detalii necesare pentru cei care își doresc să devină candidați la funcții de judecător și de procuror, precum și despre oportunitățile de care vor putea beneficia ei dacă vor studia la Institutul Național al Justiției.

După ce au fost familiarizați cu specificul instituției, cu procedura de admitere, condițiile și etapele desfășurării

concursului de admitere și au vizionat materiale video informative, vizitatorii au mers în cele mai reprezentative săli de studii din incinta Institutului: sala de calculatoare și cea de simulare a proceselor de judecată.

De asemenea, studenții au avut ocazia de a „încerca” mantiile de judecător și de procuror utilizate de către audienții INJ în cadrul proceselor de simulare desfășurate în timpul cursului de instruire inițială.

Institutul Național al Justiției este singura instituție de formare judiciară din Moldova care pregătește viitorii judecători și procurori. Formarea inițială durează 18 luni și este realizată în trei semestre: semestrul I – formarea abilităților profesionale prejudiciare; semestrul II – formarea abilităților profesionale la examinarea cauzelor de fond prin simulări de procese pe categorii concrete de cauze penale și civile; semestrul III – stagiul de practică în cadrul instanțelor judecătorești, organelor procuraturii și de urmărire penală.

JUDECĂTORI CtEDO ÎN VIZITĂ LA INJ ȘI CSJ

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, spiritul promovat de acest înalt for judiciar și jurisprudența consecventă în afirmarea valorilor Convenției Europene au fost elemente centrale ale întâlnirii audiențelor Institutului Național al Justiției cu judecătorii CtEDO din partea Republicii Moldova și a Republicii Azerbaidjan – Diana Sârcu și Lătif Hüseynov. Evenimentul a avut loc la 11 aprilie 2022.

În deschidere, Ecaterina Popa, Directoarea interimară a INJ, și-a exprimat convingerea că tematica abordată va trezi curiozitatea viitorilor judecători și procurori, care trebuie să țină cont de drepturile și libertățile fundamentale ale omului și de hotărârile emise de Curtea de la Strasbourg atunci când vor investiga sau examina cazuri concrete.

Întrunirea s-a desfășurat sub formă de dialog despre experiența profesională, influența activității anterioare în mandatul de judecător la CtEDO, utilitatea opiniilor separate, mecanismele compensatorii în cazul încălcării drepturilor garantate de Convenție, modalitatea de sporire a încrederii societății în justiție etc.

În aceeași zi, la sediul Curții Supreme de Justiție, au avut loc și discuții între judecătorii CtEDO și magistrații și asistenții CSJ. Judecătorii naționali au fost interesați de subiecte ce țin de termenul rezonabil al unui dosar și independența judecătorului, urmările juridice și soarta dosarelor în care sunt implicate Federația Rusă și Transnistria după adoptarea Rezoluției CM/Res(2022)2.

Diana Sârcu, profesor universitar, doctor habilitat în drept internațional, a fost Directoarea Institutului Național al Justiției în perioada 2015-2021. În septembrie 2021, a fost aleasă de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei ca judecător al Curții Europene a Drepturilor Omului din partea Republicii Moldova. Lătif Hüseynov, profesor universitar, doctor habilitat în drept, membru al Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI), 2001-2007; președinte al Comitetului european pentru prevenirea torturii și a tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante (CPT) 2011-2015. Din 4 ianuarie 2017 este judecător al Curții Europene a Drepturilor Omului din partea Republicii Azerbaidjan.

SPRIJIN PENTRU IMPLEMENTAREA CONVENȚIEI DE LA ISTANBUL

La 13 aprilie 2022 a avut loc lansarea unui nou proiect al Consiliului Europei „Sprijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova”, la care au participat și reprezentanții Institutului Național al Justiției – Ecaterina Popa, Directoarea interimară, și Cezara-Elena Polisca, consiliera Directoarei INJ, șefa Secției didactico-metodice și formare formatori.

În deschidere, Ecaterina Popa a precizat că una dintre prioritățile Institutului este consolidarea capacităților profesionale ale beneficiarilor săi inclusiv pe segmentul Convenției de la Istanbul, prin realizarea mai multor acțiuni care au fost introduse în planurile de instruire inițială și continuă. Totodată, dumneaei a remarcat impactul relevant în formarea judiciară a specialiștilor din sistemul de drept pe care l-a avut cursul HELP al Consiliului Europei „Accesul femeilor la justiție”, tutorat în Republica Moldova de Institutul Național al Justiției. De asemenea, Ecaterina Popa a menționat că organizarea de INJ a concursului republican de desene pentru copii „Generația Egalității prin prisma Convenției de la Istanbul” este binevenită în contextul tematicii abordate.

După lansarea oficială, s-a desfășurat și prima reuniune a Comitetului de Supraveghere al Proiectului, ai cărui membri au pus în discuție viziunile, sugestiile și activitățile ulterioare.

Proiectul „Sprijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova” urmărește creșterea gra-

dului de conștientizare între diverși actori privind Convenția de la Istanbul și alte standarde europene de egalitate de gen, precum și promovarea cooperării între organizațiile cu activitate în acest sector. Totodată, va fi consolidată capacitatea părților-cheie implicate atât în prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, cât și în protejarea victimelor și urmărirea penală a infractorilor.

Proiectul va fi implementat timp de 24 de luni, fiind parte a Planului de acțiuni al Consiliului Europei pentru Republica Moldova pentru anii 2021-2024. Printre partenerii proiectului mai sunt Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Ministerul Afacerilor Interne.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).01)

DEMNIȚATEA UMANĂ – SURSĂ ȘI FUNDAMENT AL DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI ÎN SECOLUL XXI

Olga DORUL,
doctor în drept,
conferențiar universitar,
Institutul Național al Justiției
<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

Doina CAZACU,
doctor în drept,
conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-0425-189x>

HUMAN DIGNITY – SOURCE AND FOUNDATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE 21ST CENTURY

SUMMARY

As presented in the first part of the scientific study, it aims to identify the particular situations arising from the new realities in which human dignity is to be protected. An important aspect in this regard is the respect for human dignity in conditions of deprivation of liberty and detention. However, by applying coercive measures, the state has several positive obligations that it must honor, which represent fundamental human rights: the right to life and physical integrity, the right not to be subjected to ill-treatment. We will complete the study by exposing the ethical and legal aspects of the impact of artificial intelligence (AI) systems on human dignity.

Key-words: *dignity, detention, torture, artificial intelligence, inhuman treatment, degrading treatment, soft law.*

PARTEA a II-a

SUMAR

După cum a fost prezentat în prima parte a acestui demers științific, el are drept scop identificarea situațiilor particulare iscate din noile realități în care demnitatea umană urmează a fi protejată. Un aspect important în acest sens îl constituie respectarea demnității umane în condițiile de privare de libertate și detenție. Or, aplicând măsuri coercitive, statul are mai multe obligații pozitive pe care trebuie să le onoreze, care reprezintă drepturi fundamentale ale omului: dreptul la viață și integritate fizică, dreptul de a nu fi supus relexor tratamentelor. Vom finaliza studiul prin expunerea aspectelor etice și juridice ale impactului sistemelor de inteligență artificială (IA) asupra demnității umane.

Cuvinte-cheie: *demnitate, detenție, tortură, inteligență artificială, tratament inuman, degradant, soft law.*

Demnitatea umană și condițiile de detenție

Demnitatea umană urmează a fi respectată și în condiții speciale, cum sunt cele de privare de libertate sau detenție.

Standardele internaționale și regionale în materia interzicerii torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime sau degradante sunt reglementate de Convenția de la New York din 10 decembrie 1984 [4] și Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante [3] care statuează că „*nimeni nu poate fi supus torturii și nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante*”.

Demnitatea umană este protejată și de Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Fundamentale, la art. 3 – Interzicerea torturii, care prevede expres că „*Nimeni nu poate fi supus tor-*

turii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante” [2].

La nivelul Uniunii Europene, demnitatea umană este inserată în preambulul și în textul art. 1 al Cărții Drepturilor Fundamentale „*Demnitatea umană este inviolabilă. Aceasta trebuie respectată și protejată*” [1].

Pentru a fi mai expliciti, vom încerca să identificăm dimensiunea termenului de „dignitate umană” sub aspectul torturii, tratamentelor inumane și degradante care aduc atingere acestuia.

Conform Convenției ONU împotriva formelor de tratament sau pedepselor crude, inumane sau degradante (CAT), adoptată în 1984, prin termenul „tortură” se desemnează „*orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită ca l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane*” [4].

Analizând tratatele internaționale, constatăm o lipsă a definirii exprese a termenelor de „tratamente inumane sau degradante”. Acestea se consideră o formă mai puțin gravă în care gradul de severitate nu se ridică la nivelul actului de tortură. În esență, tratamentele inumane și degradante reprezintă tratament dur și neglijent care afectează sănătatea fizică și/sau psihică a persoanei. Acestea pot reprezenta o pedeapsă care urmărește scopul de a cauza o durere sau suferință fizică sau psihică, fie de a umili persoana [21].

Analizând practica Curții Europene a Drepturilor Omului, a Curții de Justiție a Uniunii Europene, pot fi identificați mai mulți factori, care, singuri sau în combinație cu alții, pot constitui tratamente crude, inumane sau degradante: supraaglomerarea locurilor de detenție, izolarea, lipsa luminii naturale, lipsa aerului proaspăt sau a ventilației, hrana insuficientă și apă potabilă, condiții sanitare și igienice precare, lipsa îngrijirii sănătății, expunerea prelungită la temperaturi ridicate extreme (înalte sau scăzute), lipsa contactului cu lumea exterioară, izolarea, alimentarea forțată (lista nu este exhaustivă).

În temeiul reglementărilor internaționale și regionale, statului îi revine obligația de a asigura condiții corespunzătoare, astfel ca persoana să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu res-

pectarea demnității sale umane, ca modul și metoda de executare a pedepsei să nu cauzeze persoanei suferințe sau dureri de o intensitate care să depășească nivelul de suferință inerent detenției, iar sănătatea și integritatea persoanei să fie în mod adecvat asigurate, inclusiv prin acordarea asistenței medicale necesare. În cauza *Kudla împotriva Poloniei* [13, § 51], reclamantul se plângea că nu a primit tratament psihiatric adecvat în timpul detenției sale din 4 octombrie 1993. Închisoarea din Cracovia, unde el se afla atunci, nu avea serviciu psihiatric și nu s-a depus niciun efort pentru a-i trata depresia cronică. Curtea a constatat că, la originea încercărilor sale repetate de sinucidere în închisoare, acest eșec ar echivala cu un tratament inuman și degradant, în sensul articolului 3 din Convenție.

În Centrul de primire inițială și cazare din Italia, reclamantii au invocat că au suferit tratamente inumane și degradante în cursul perioadei luării în custodie publică. Autoritățile au indicat că reclamantii nu au suferit niciun tratament inuman sau degradant, „*întrucât nu s-a considerat că sunt arestați sau deținuți, ci pur și simplu că primeau asistență în așteptarea returnării lor în Tunisia*”. În această cauză, Amnesty International a constatat că în camere, care găzduiau până la 25 de persoane, se aflau paturi supraetajate pe patru niveluri, așezate unul lângă altul, că saltelele din spumă poliuretanică, uneori rupte, erau instalate de-a lungul coridoarelor sau pe palier, afară, și că, în numeroase cazuri, nu existau becuri. Intimitatea în toalete și dușuri era asigurată doar de perdele din material textil sau plastic, amplasate în mod improvizat, conductele de apă erau uneori blocate sau curgeau, mirosul de latrină pătrundea peste tot, iar ploaia aducea în locuințe umezeală și mizerie. Amnesty International a semnalat existența unei supraaglomerări severe, unei insalubrități generale și a unor grupuri sanitare urât mirositoare și imposibil de utilizat [12]. Totuși, Curtea a luat în calcul efortul autorităților și a apreciat că decizia autorităților interne - de a transfera un anumit număr de persoane, printre care și reclamantul, într-un alt centru de rețineră - demonstra intenția lor de a îmbunătăți condițiile de detenție în decursul unei perioade scurte de timp, iar faptele invocate nu au reprezentat o încălcare a art. 3 CEDO [12, § 197].

Este la fel de adevărat că, potrivit jurisprudenței constante a Curții, pentru a intra în domeniul de aplicare a art. 3 din Convenție, relele tratamente trebuie să atingă un nivel minim de gravitate. Aprecierea acestui nivel minim este relativă; depinde de datele cauzei în ansamblu, în special de durata tratamentelor și de efectele lor fizice și psihice, precum și, uneori, de sexul, vârsta și starea de sănătate a victimei [12].

De asemenea, situația în care o persoană în întregime dependentă de ajutorul autorităților, independent de voința sa, se află într-o situație de lipsuri materiale extreme, care nu i-ar permite să facă față nevoilor elementare (hrană, igienă) și i-ar aduce atingere sănătății fizice și mentale, constituie, în opinia Curții, o stare de degradare incompatibilă cu demnitatea umană [14].

Curtea a constatat o atingere la demnitatea și integritatea fizică a reclamantului, întrucât lui i-au fost cauzate vătămări corporale semnificative și umilință, care au atins nivelul de gravitate al tratamentului și pedepsei degradante în sensul art. 3 din CEDO, sub formă de „pedepsă degradantă”, aplicată reclamantului de către autorități atunci când acestuia i-au fost dați în jos pantalonii și lenjeria intimă, fiind aplecat peste masă, iar ulterior i-au fost aplicate lovituri de către agenții de poliție cu o teighea (nuia) [17, § 56].

În practica sa, Înalta Curte de la Strasbourg consideră violare a demnității umane: tortura, tratamentele inumane și degradante, pedeapsa inumană, discriminarea pe baza sexului, rasei, originii sociale etc. În opinia magistraților de la CEDO, condițiile inumane din locurile de detenție au adus atingere demnității umane în cauzele *Peers împotriva Greciei* [15], *Florea împotriva României* [9], *X împotriva Turciei* [19]. În cauza *Peers împotriva Greciei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a hotărât că a fost încălcat art. 3 (interzicerea tratamentelor inumane ori degradante) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, constatând că reclamantul a fost ținut în unitatea de izolare din aripa Delta din Penitenciarul Koridallos în condiții de detenție care constituie tratament degradant. Curtea a ținut seama mai ales de faptul că, timp de cel puțin două luni, reclamantul a fost constrâns să stea mare parte din fiecare interval de 24 de ore în patul său din celulă, fără aerisire și fără fereastră, căldura devenind uneori insuportabilă. De asemenea, acesta a fost obligat să folosească toaleta în prezența altui deținut și să fie prezent când toaleta era folosită de colegul de cameră. În opinia Curții, condițiile de detenție care fac obiectul plângerii au adus atingere demnității umane a reclamantului și i-au trezit sentimente de angoasă și inferioritate, de natură să îl umilească și să îl înjosească, și chiar să îi distrugă rezistența fizică sau morală [15].

În cauza *Florea împotriva României*, Curtea a constatat că reclamantul a fost ținut în condiții de detenție care au depășit pragul de gravitate din cauza nerespectării dreptului la un pat individual și la un spațiu vital adecvat, precum și din cauza condițiilor nefaste de detenție prevăzute de art. 3 (interzicerea tratamentelor inumane ori degradante) din Convenție, ceea ce constituie o încălcare a dispoziției respective. În special, Curtea a observat că, de-

parte de a lipsi persoanele de drepturile prevăzute în Convenție, privarea de libertate impune în unele cazuri o protecție sporită a persoanelor vulnerabile. Statul era obligat să se asigure că toate persoanele private de libertate erau deținute în condiții care respectau demnitatea lor umană, că nu erau suferite unor suferințe sau greutăți de o intensitate care depășește nivelul inevitabil de suferință inerent detenției și că nu li se compromitea sănătatea [9, § 64].

Izolarea deținutului pe motivul orientării sexuale reprezintă o încălcare a art. 3 CEDO. Curtea a considerat că măsura izolării unui deținut homosexual pe o perioadă de opt luni, după ce s-a plâns de acte de intimidare și hărțuire din partea colegilor de detenție, i-au cauzat suferințe mintale și fizice, precum și un sentiment de lipsire de demnitate, ceea ce constituie „tratamente inumane ori degradante” [19].

Impunerea unei persoane de sex masculin să se dezbrace complet în prezența agentului de penitenciar de sex feminin, în cadrul percheziției corporale, examinarea, fără mănuși a organelor genitale și alimentarea arestatului, au constituit, în opinia Curții, un tratament degradant și lezarea demnității omului [18, § 64].

În cauza *S.D. împotriva Greciei* [16, §49-54], Curtea a hotărât că ținerea în detenție a unui solicitant de azil într-o baracă prefabricată, pentru o perioadă de două luni, fără posibilitatea de a ieși în exterior sau de a folosi telefonul și fără să i se pună la dispoziție lenjerie de pat curată și suficiente produse de igienă, a constituit un tratament degradant în sensul art. 3 din Convenție. În mod similar, o perioadă de detenție de șase zile, într-un spațiu închis, fără posibilitatea de a face plimbări, fără acces la un spațiu de relaxare, în care persoanele deținute erau obligate să doarmă pe saltele murdare, fără acces liber la toaletă, a fost considerată inacceptabilă.

Obligația pozitivă a statului conținută la art. 2 al CEDO presupune asigurarea dreptului la viață, inclusiv integritatea fizică a persoanei, care poate intra în conflict cu prevederile art. 3 CEDO. Republica Moldova a fost condamnată la CEDO în cauza *Ciorap* pe motivul alimentației forțate a deținutului [8]. În cauza *Jalloh împotriva Germaniei* [11], Curtea a menționat că o măsură care constituie o necesitate terapeutică din punct de vedere al principiilor generale ale medicinei nu poate, în principiu, fi considerată ca inumană și degradantă. Același lucru poate fi spus despre alimentarea silită care are scopul de a salva viața unui deținut care, în mod conștient, refuză să accepte hrana. Totuși, statul trebuie să aducă argumente ca să convingă Înalta Curte de necesitatea medicală [10, § 83]. Totodată, Curtea trebuie să stabilească cu certitudine dacă garanțiile procedurale pentru decizia de a alimenta silit au fost respectate. Mai mult, modul în care reclamantul este supus alimentării silită în

timpul grevei foamei nu trebuie să depășească nivelul minim de severitate prevăzut de jurisprudența Curții în temeiul articolului 3 al Convenției.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat nerespectarea prevederilor CEDO în cauza *Ciorap* [8, §81] pe motivul alimentației forțate a deținutului. Înalta Curte „nu vede nicio probă cu privire la o testare medicală sau o altă investigație în baza căreia medicul de serviciu a decis de a începe alimentarea silită. Pe de altă parte, au fost efectuate teste detaliate după sfârșitul alimentării silită. (...) Nu au fost aduse motive pentru decizia de a începe procedura de alimentare silită. Mai mult, de fiecare dată sănătatea reclamantului a fost apreciată de către medicul de serviciu ca „relativ satisfăcătoare” sau chiar „satisfăcătoare”, ceea ce este cu greu compatibil cu o stare care amenință viața și care necesită alimentarea silită”.

Instituția care asigură respectarea legislației UE și interpretarea acesteia – Curtea de Justiție a Uniunii Europene (în continuare – CJUE), la fel, în practica sa a reiterat că respectarea demnității umane reprezintă o importanță fundamentală în garantarea respectării drepturilor omului [6]. Astfel, în cauza *Gnandi împotriva statului belgian* [6], cauza *Pham împotriva Stadt Schweinfurt, Amt für Meldewesen und Statistik* [5], cauza *WM împotriva Stadt Frankfurt am Main* [7], făcându-se referire la statutul de refugiat sau persoană cu ședere ilegală, CJUE a reiterat importanța respectării demnității umane în procesul de returnare/întoarcere a refugiaților sau a persoanelor aflate ilegal pe teritoriul unui stat membru al UE.

Curtea a menționat că, în instituirea unei politici eficiente de îndepărtare și repatriere (returnarea persoanelor cu ședere ilegală), statul trebuie să respecte deplin drepturile fundamentale și demnitatea persoanelor.

În concluzie, deși tratatele internaționale, actele Uniunii Europene sau legile naționale ar putea să nu prevadă ca regulă generală respectarea demnității umane, observăm că acest principiu este strâns corelat cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului și urmează a fi interpretate în lumina protecției și asigurării demnității umane.

Protecția demnității umane în contextul utilizării sistemelor de inteligență artificială

Evoluția științelor și tehnologiilor pe lângă multiplele beneficii aduse omenirii relevă și multe semne de întrebare legate de riscurile prezentate de sistemele de inteligență artificială (IA) vis-à-vis de drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Protecția drepturilor omului într-o lume digitalizată, în situația în care sistemele de inteligență artificială devin tot mai umanizate, relevă dileme

de ordin etic și legal, iar savanții, filosofii, teologii, medicii și juriștii au păreri diametral opuse privind variatele aspecte ale disputei: *inteligența naturală vs. inteligența artificială*.

Noile realități impun necesitatea elaborării unui cadru legal în domeniul utilizării inteligenței artificiale, conturându-i limitele legale prin consolidarea normativă a principiilor utilizării acesteia, având în calitate de valoare esențială demnitatea ființei umane.

Autorul Nayef Al-Rodhan consideră că inteligența artificială va transforma în mod inevitabil relația dintre state și cetățeni și va avea un impact profund asupra demnității umane. Utilizarea sigură și durabilă a IA în viitor poate fi realizată numai atunci când riscurile pentru demnitatea umană sunt atenuate. Ființele umane se prezintă astăzi ca fiind emoționale, amurale și egoiste, iar demnitatea rămâne să fie considerată drept cea mai fundamentală dintre nevoile lor. Demnitatea, chiar mai mult decât libertatea (demnitatea cuprinde asta și mai mult), este esențială pentru o guvernare durabilă și, într-un sens fundamental, este esențială pentru susținerea existenței noastre sociale. Autorul definește demnitatea holistică ca însemnând mult mai mult decât absența umilinței, dar și prezența recunoașterii. Este un set cuprinzător de nouă necesități ale demnității, printre care se numără: rațiunea, securitatea, drepturile omului, transparență, justiție, responsabilitate, oportunitate, inovație și incluziune. AI influențează aceste necesități în moduri complexe, consolidându-le sau punându-le în pericol (uneori, ambele) [21].

Printre tentativele de încadrare juridică a procesului de utilizare a inteligenței artificiale cu impact asupra drepturilor omului se numără actele adoptate de Consiliul Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, și anume Recomandarea din 22 mai 2019 privind Inteligența Artificială [23], care proclamă valori centrate pe om și corectitudine:

- a) *Actorii Inteligenței Artificiale ar trebui să respecte statul de drept, drepturile omului și valorile democratice, pe tot parcursul ciclului de viață al sistemului de Inteligență Artificială. Acestea includ libertatea, demnitatea și autonomia, confidențialitatea și protecția datelor, nediscriminarea și egalitatea, diversitatea, corectitudinea, justiția socială și drepturile muncii recunoscute la nivel internațional.*
- b) *În acest scop, actorii Inteligenței Artificiale ar trebui să implementeze mecanisme și garanții, cum ar fi capacitatea de determinare umană, care sunt adecvate contextului și în concordanță cu stadiul tehnicii.*

În conformitate cu decizia adoptată de Conferința Generală a UNESCO la cea de-a 40-a sesiune (40 C/Rezoluția 37), Directorul General a înființat, în martie 2020, un Grup ad hoc de Experți (GEAH) pentru a elabora un proiect de recomandare privind etica inteligenței artificiale.

La 7 septembrie 2020 a fost adoptat Documentul Final al Proiectului de Recomandare privind etica inteligenței artificiale [24], document centrat pe demnitatea umană și drepturile omului, precum și pe egalitatea de gen, justiția socială și economică, bunăstarea fizică și psihică, diversitatea, interdependența, incluziunea și protecția mediului și a ecosistemelor, fiind capabil să direcționeze responsabil sistemele de inteligență artificială.

Recomandarea are ca domeniu de aplicare problemele etice relevate de inteligența artificială. Ea abordează etica inteligenței artificiale ca gândire normativă sistematică, bazată pe un cadru global și evolutiv de valori, principii și acțiuni interconectate care pot ghida societățile să răspundă în mod responsabil la consecințele cunoscute și necunoscute ale impactului tehnologiilor inteligenței artificiale asupra ființelor umane, societăților, asupra mediului și ecosistemelor și le oferă o bază pentru acceptarea sau respingerea tehnologiilor inteligenței artificiale. În loc să echivaleze etica cu legea, drepturile omului sau ca o completare normativă a tehnologiilor, ea vede etica ca o bază dinamică pentru evaluarea normativă și îndrumarea tehnologiilor inteligenței artificiale, făcând din demnitatea umană, bunăstarea și prevenirea daunelor repere și bazându-se pe etica științei și tehnologiei.

Unul din obiectivele Recomandării ține de promovarea respectului pentru demnitatea umană și egalitatea de gen, protecția intereselor generațiilor prezente și viitoare și protecția drepturilor omului, libertăților fundamentale, mediului și ecosistemelor în toate etapele ciclului de viață al sistemelor de inteligență artificială.

În termenii proiectului recomandării, demnitatea fiecărei ființe umane se află la baza sistemului indivizibil al drepturilor omului și libertăților fundamentale și joacă un rol esențial pe parcursul ciclului de viață al sistemelor de inteligență artificială. Demnitatea umană se referă la recunoașterea valorii intrinseci a fiecărei ființe umane și, prin urmare, nu este legată de sex, gen, limbă, religie, opinii politice sau de altă natură, origine națională, etnică, indigenă sau socială, orientare sexuală și identitate de gen, proprietate, naștere, dizabilitate, vârstă sau orice alt statut.

Nicio ființă umană nu ar trebui să sufere vătămări fizice, economice, sociale, politice sau psihice în orice fază a ciclului de viață al sistemelor de inteligență artificială. Sistemele de IA trebuie, pe tot parcursul ciclului lor de viață, să îmbunătă-

țească calitatea vieții fiecărei ființe umane, drepturile omului, lăsând la latitudinea indivizilor sau grupurilor definirea noțiunii de „calitate a vieții”, atâta timp cât nu există nici o încălcare a drepturilor omului și nici un atac la demnitatea umană în sensul acestei definiții.

Indivizii pot interacționa cu sistemele de inteligență artificială pe tot parcursul ciclului lor de viață și să primească ajutorul lor, de exemplu - pentru îngrijirea persoanelor vulnerabile, inclusiv, dar nu limitându-se la copii, persoane vârstnice, persoane cu dizabilități sau bolnavi. În aceste interacțiuni, indivizii nu trebuie niciodată tratați ca obiecte, demnitatea lor nu trebuie să fie subminată și nu trebuie să existe nici încălcare a drepturilor omului, nici atingere adusă acestor drepturi.

La 24 noiembrie 2021, Recomandarea privind Etica Inteligenței Artificiale [23] a fost adoptată de Conferința Generală a UNESCO la cea de-a 41-a sesiune, devenind primul act internațional care punctează clar principiile de care urmează să se conducă statele în proiectarea și utilizarea sistemelor care au la bază inteligența artificială. Recomandarea este centrată pe demnitatea umană și drepturile omului. Iar depozitiile finale ale actului indicat conțin prevederea în al cărei temei nimic din conținutul recomandării nu poate fi interpretat ca înlocuind, modificând sau prejudiciind în alt mod obligațiile sau drepturile statelor în temeiul dreptului internațional sau ca aprobare pentru orice stat, alt actor politic, economic sau social, grup sau persoană de a se angaja într-o activitate sau de a efectua orice act contrar drepturilor omului, libertăților fundamentale, demnității umane și preocupărilor pentru mediu și ecosisteme, atât vii, cât și ne-vii.

Suntem cu toții martorii realizărilor remarcabile pe tărâmul științelor tehnice și științelor medicale, realizări menite să ne faciliteze viața cotidiană, să ne amelioreze soarta, să ne suprime necazurile și suferințele. Omenirea s-a lăsat astăzi antrenată într-o goană după tehnologii mai rapide și mai inteligente, care operează, totodată, autonom, substituind procesul clasic de luare a deciziilor de către ființa umană (procesul de gândire și, subsequent, acțiunea). Nefiind cunoscută întinderea efectelor utilizării unor asemenea sisteme, procesele artificiale și impactul acestora asupra drepturilor naturale, urmează să interpretăm de fiecare dată circumstanțele cauzei în lumina protecției demnității umane.

Drepturile omului sunt strâns legate de noțiunea de demnitate umană în așa măsură încât este foarte greu, dacă nu imposibil, să promovăm respectul față de ele fără a face apel, cel puțin implicit, la ideea că fiecare individ are valoare intrinsecă în virtutea doar a condiției lui umane [20, p. 53].

Din analiza situațiilor descrise în prezenta investigație științifică și conținutul normelor enunțate *supra*, considerăm că teza formulată în titlul articolului a fost demonstrată, în final. Demnitatea umană, de la apariția primelor norme naționale și internaționale în domeniul protecției drepturilor omului, a fost concepută ca fundamentul real al drepturilor și libertăților omului. În toate scenariile legale, reale și ipotetice, demnitatea umană trebuie să fie percepută ca valoare de referință în proiectarea soluțiilor.

Referințe bibliografice:

1. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2010/C 83/02), <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF> (vizitat 11.12.2021).
2. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
3. Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratatelor Inumane sau Degradante, adoptată la Strasbourg la 26 noiembrie 1987, în vigoare din 01.02.1989. Ratificată de Republica Moldova la 02.11.1997, în vigoare din 01.02.1998. <http://www.cpt.coe.int/lang/rom/rom-convention.pdf> (vizitat 11.02.2022).
4. Convenția ONU împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante. Adoptată la 10 decembrie 1984, în vigoare din 26.06.1987, pentru Republica Moldova în vigoare din 28.12.1995. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol.I. Chișinău: Moldpres, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, p. 129.
5. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 17.07.2014, *Thi Ly Pham*, C-474/13. <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/cjeu-c%E2%80%91474-13-thi-ly-pham-v-stadt-schweinfurt-amt-f%C3%BCr-meldewesen-und-statistik> (vizitat 11.02.2022).
6. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 19.06.2018, *Gnandi (GC)*, C-181/16. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62016CJ0181&from=RO> (vizitat 09.02.2022).
7. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 02.07.2020, *WM*, C-18/19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62019CJ0018&qid=163177785994&from=RO> (vizitat 11.02.2022).
8. Speța *Ciorap c. Moldovei*. Hotărârea CtEDO din 19.06.2007, definitivă din 19.09.2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127796> (vizitat 11.02.2022).
9. Speța *Florea c. României*. Hotărârea CtEDO din 14.09.2010. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123464> (vizitat 11.03.2022).
10. Speța *Herczegfalvy c. Austriei*. Hotărârea CtEDO din 24.09.1992. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62337> (vizitat 05.02.2022).
11. Speța *Jalloh c. Germaniei*. Hotărârea CtEDO din 11.06.2006. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76308> (vizitat 01.03.2022).
12. Speța *Khlaifia și alții c. Italiei*. Hotărârea CtEDO din 15.012.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177362> (vizitat 11.12.2021).
13. Speța *Kudla c. Poloniei*. Hotărârea CtEDO din 26.10.2000. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> (vizitat 11.02.2022).
14. Speța *M.S. S. c. Belgiei și Greciei*. Hotărârea CtEDO din 21.01.2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103293> (vizitat 11.02.2022).
15. Speța *Peers c. Greciei*. Hotărârea CtEDO din 19.04.2001. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63970> (vizitat 18.02.2022).
16. Speța *S.D. c. Greciei*. Hotărârea CtEDO din 11.06.2009, definitivă din 11.09.2009. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93034> (vizitat 17.02.2022).
17. Speța *Tyler c. Regatului Unit*. Hotărârea CtEDO din 25.04.1978. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62143> (vizitat 11.12.2021).
18. Speța *Valasinas c. Lituaniei*. Hotărârea CtEDO din 24.07.2001, definitivă din 24.10.2001. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59608> (vizitat 17.02.2022).
19. Speța *X c. Turciei*. Hotărârea CtEDO din 09.10.2012, definitivă din 27.05.2013. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-113876> (vizitat 11.12.2021).
20. Andorno R. «Chapitre 3. Dignité humaine, droits de l'homme et bioéthique: quel rapport ? ». In: *Journal International de Bioéthique*, 2010, nr.4 (Vol. 21), p. 51-59. <https://www.cairn.info/revue-journal-international-de-bioethique-2010-4-page-51.htm> (vizitat 11.01.2022).
21. Nayef Al-Rodhan. Artificial Intelligence: Implications for human dignity and governance. In: *Oxford Political Review*, 2021. <http://oxfordpoliticalreview.com/2021/03/27/artificial-intelligence/>.
22. Raportul Amnesty International – Monitoring and Investigating Torture, Cruel, Inhuman or Degrading Treatment, and Prison Conditions, 2000. https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/booklet_eng_torture_0.pdf?x39694 (vizitat 11.12.2021).
23. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449> (vizitat 11.02.2022).
24. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence SHS/BIO/REC-AIETHICS/2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> (vizitat 10.03.2022).

CZU: 341.6

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).02](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).02)

ROLUL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE ÎN INTERZICEREA UTILIZĂRII ARMELOR NUCLEARE

Oleg BALAN,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
Academia de Administrare Publică
<https://orcid.org/0000-0001-5150-3570>

Liana Alina MANCIU,
studentă Ciclu III,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-8070-3205>

SUMAR

Anul 2021 a intrat în istoria relațiilor internaționale și în istoria dreptului internațional ca anul în care omenirea a realizat pasul major în vederea interzicerii armamentului nuclear ca cel mai periculos armament creat de ființa umană. Acestui pas uriaș la scară civilizațională i-au precedat 75 de ani de lungi discuții, numeroase evenimente internaționale care le-a inițiat și la care a participat quasi-totalitatea actorilor internaționali. Succesul major obținut este umbrat de ignoranța manifestată de puterile nucleare în procesul elaborării, adoptării și ratificării Tratatului cu privire la interzicerea armelor nucleare.

În prezenta investigație ne propunem să analizăm rolul Organizației Națiunilor Unite în vederea controlului și interzicerii armelor nucleare prin reliefaarea misiunii organelor principale ale ONU în domeniu – activități care au culminat cu adoptarea la 7 iulie 2017 a Tratatului cu privire la interzicerea armelor nucleare – primul instrument imperativ de drept internațional care obligă statele-părți să renunțe la utilizarea armei nucleare.

Cuvinte-cheie: *arma nucleară, Curtea Internațională de Justiție, mijloc de război, Organizația Națiunilor Unite, tratat internațional.*

THE ROLE OF THE UNITED NATIONS IN PROHIBITING THE USE OF NUCLEAR WEAPONS

SUMMARY

The year 2021 has gone down in the history of international relations and in the history of international law as the year in which mankind took the major step towards prohibiting nuclear weapons as the most dangerous weapon ever invented by human beings. This huge step for the whole of humanity was preceded by 75 years of long discussions, numerous international events that occasioned them and in which almost all the international actors participated. The major success achieved is overshadowed by the ignorance shown by the nuclear powers in the process of drafting, adopting and ratifying of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons.

In this research we aim to analyse the contribution of the United Nations to control and prohibition of nuclear weapons by highlighting the role of principal bodies in the field, activities that culminated with the adoption on July 7, 2017 of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons - the first mandatory instrument of law forcing States to abandon the use of nuclear weapons.

Key-words: *nuclear weapon, International Court of Justice, means of warfare, United Nations, international treaty.*

„Dezarmarea nucleară și neproliferarea nu sunt idealuri utopice. Ele sunt esențiale pentru pacea și securitatea globală. Avem obligația legală și morală de a scăpa lumea noastră de teste nucleare și arme nucleare. O lume fără arme nucleare va fi mai sigură și mai prosperă”.
Ban Ki-Moon, Secretarul General al ONU

Procesul de izbăvire a societății internaționale de pericolul pe care îl prezintă armele nucleare cunoaște o lungă perioadă de gestație. Realizarea obiectivului de interzicere în termeni juridici a armelor nucleare sub egida Organizației Națiunilor Unite a avut un parcurs inedit, însumând mai

mult de 20 de ani de negocieri ce au excelat prin ponderea actorilor politici implicați, efortul intelectual depus în vederea realizării acestui exercițiu politico-juridic delicat, abilitățile diplomatice desăvârșite la care au recurs reprezentanții statelor și organizațiilor internaționale cu mandat de negociere. Înainte de a fi elaborat un tratat internațional cu norme imperative în domeniu, în cadrul Națiunilor Unite a fost tatonat câmpul politic și cel legal, prin recurgerea la instrumente ce nu pot constrânge din punct de vedere juridic. În acest context, poate fi invocat avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție (CIJ) prin care Curtea „a scanat” cuprinzător jus in bello și jus ad bellum în formele sale scrise și nescrise într-o determinare pozițiile statelor vis-a-vis de problema legalității utilizării armelor nucleare în timpul unui conflict armat.

În temeiul competenței consultative, Curtea Internațională a Justiției a oferit o interpretare multășteptată a acestui subiect. La 27 august 1993, Directorul General al Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) a solicitat avizul consultativ al CIJ cu referire la întrebarea: „*Având în vedere efectele asupra sănătății și asupra mediului, utilizarea armelor nucleare de către un stat în război sau în alt conflict armat ar reprezenta o încălcare a obligațiilor sale în temeiul dreptului internațional, inclusiv a Constituției OMS?*”.

După consultarea statelor membre și OMS, Curtea a constatat că nu este în drept să dea aviz consultativ la solicitarea OMS. Activitatea sa fiind guvernată în speță de principiul specialității, OMS nu deține competență generală asemănătoare competenței deținute de state și nu poate adresa Curții Internaționale de Justiție întrebarea privind legalitatea utilizării armelor nucleare.

În cele ce au urmat, la 19 decembrie 1994, Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite a comunicat oficial Grefei o decizie luată de Adunarea Generală – să solicite de urgență Curții Internaționale de Justiție să emită aviz consultativ cu privire la următoarea întrebare: „*Este permisă amenințarea sau utilizarea armelor nucleare în orice circumstanță de dreptul internațional?*”.

La 8 iulie 1996, Curtea a emis avizul consultativ privind legalitatea amenințării sau utilizării armelor nucleare [5], prin care s-a expus inter alia asupra următoarelor momente:

- legalitatea folosirii armelor nucleare și dreptul la viață garantat de articolul 6 al Pactului privind drepturile civile și politice, 1966;
- legalitatea folosirii armelor nucleare în sensul prevederilor Convenției cu privire la prevenirea și reprimarea crimei de genocid, 1948;

- legalitatea folosirii armelor nucleare în lumina variilor tratate și instrumente internaționale: Protocolul adițional (1977) la Convențiile de la Geneva cu privire la protecția victimelor conflictelor armate, 1949; Convenția privind interzicerea utilizării în scopuri militare sau oricare alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului înconjurător, 1977; Declarația de la Stockholm, 1972; Declarația de la Rio de Janeiro, 1992.

Având în vedere cele constatate pe marginea chestiunilor indicate supra, Curtea a concluzionat că legea relevantă aplicabilă care reglementează chestiunea pentru care a fost sesizată este cea referitoare la utilizarea forței consacrate de Carta Națiunilor Unite și legea aplicabilă în conflictele armate care reglementează purtarea ostilităților, împreună cu orice tratate specifice privind armele nucleare pe care Curtea le-ar putea considera relevante.

Chintesența avizului consultativ al CIJ se rezumă la interpretările oferite chestiunii legalității utilizării armei nucleare în lumina prevederilor Cartei ONU și în contextul dreptului internațional umanitar, prin prisma principiului neutralității.

A fost constatat faptul că prevederile Cartei ONU nu se referă în mod expres la arme specifice, ci se aplică oricărei utilizări a forței. O armă care este ilegală per se, fie în temeiul tratatului, fie în baza cutumei, nu devine legală din cauza utilizării sale într-un scop legitim conform Cartei, constată Curtea. Nu poate fi justificată inclusiv utilizarea armei nucleare în condiții de autoapărare reglementată de Carta ONU (art. 51), aceasta fiind în contradicție cu principiul necesității și proporționalității.

Cu referire la determinarea legalității recurgerii la arme nucleare în contextul dreptului conflictelor armate convențional și cutumiar, Curtea a constatat că acestea nu conțin prescripții specifice care să autorizeze amenințarea sau utilizarea armelor nucleare.

Totuși, nu există nici un principiu sau regulă de drept internațional care ar face ca legalitatea amenințării sau utilizării armelor nucleare sau a oricăror alte arme să depindă de o autorizație specifică. Practica statelor demonstrează că ilegalitatea folosirii anumitor arme ca atare nu rezultă dintr-o absență a autorizației, ci, dimpotrivă, este formulată în termeni de interdicție.

Curtea a constatat că tratatele care reglementează exclusiv achiziționarea, fabricarea, deținerea, desfășurarea și testarea armelor nucleare, fără a aborda în mod specific amenințarea sau utilizarea acestora, indică cu siguranță o preocupare tot mai mare a comunității internaționale

cu privire la aceste arme. Curtea a concluzionat de aici că aceste tratate ar putea fi, prin urmare, considerate ca prefigurând o viitoare interdicție generală a folosirii unor astfel de arme, dar ele nu constituie o astfel de interdicție în sine.

Este stabilit că un număr de state au aderat la practica cunoscută ca „politica de descurajare” în cea mai mare parte a Războiului Rece și continuă să adere la aceasta. În plus, membrii comunității internaționale sunt profund divizați în ceea ce privește problema dacă nerecurgerea la arme nucleare în ultimii 50 de ani constituie expresia *opinio juris*. În aceste condiții, Curtea nu este în măsură să constate existența unei asemenea *opinio juris*.

Este absolut interesant conținutul avizului consultativ indicat, acesta poate fi considerat un veritabil studiu analitic în domeniu, Curtea punând în legătură conceptul de drept al conflictelor armate întru a identifica răspunsul la întrebarea formulată de Adunarea Generală a ONU. Astfel, instanța internațională a abordat arma nucleară în contextul reglementărilor vizând armele otrăvite, armele toxice, armele biologice; a abordat legalitatea utilizării armelor nucleare prin prisma Dreptului de la Haga, Dreptului de la Geneva; a realizat inclusiv o abordare a legalității utilizării armelor nucleare în lumina clauzei Martens.

În formularea răspunsului la întrebarea Adunării Generale a ONU, Curtea a rezultat din raționamentul că armele nucleare au fost inventate după ce au apărut majoritatea principiilor și regulilor dreptului umanitar aplicabile în conflictele armate. Totodată, nu poate fi afirmat faptul că principiile și regulile stabilite ale dreptului umanitar aplicabile în conflictele armate nu se aplică armelor nucleare. O astfel de concluzie ar fi incompatibilă cu caracterul intrinsec umanitar al principiilor juridice în cauză, care străbat întregul drept al conflictelor armate și se aplică tuturor formelor de conflicte armate și tuturor tipurilor de arme, cele din trecut, prezent și viitor.

În cele din urmă, la întrebarea formulată de Adunarea Generală, Curtea a răspuns în felul următor:

- Nici dreptul internațional cutumiar și nici dreptul internațional convențional nu autorizează în mod specific amenințarea sau utilizarea armelor nucleare;
- Nu există nici în dreptul internațional cutumiar, nici în cel convențional o interdicție completă și universală a amenințării sau utilizării armelor nucleare ca atare;
- O amenințare cu sau folosirea forței prin intermediul armelor nucleare, care este contrară articolului 2 paragraful 4 al Car-

tei Organizației Națiunilor Unite și care nu îndeplinește toate cerințele articolului 51, este ilegală;

- O amenințare sau utilizarea armelor nucleare ar trebui, de asemenea, să fie compatibile cu cerințele dreptului internațional aplicabil în conflictele armate, în special – cele ale principiilor și regulilor dreptului internațional umanitar, precum și cu obligațiile specifice în temeiul tratatelor și altor angajamente care se referă în mod expres la armele nucleare;
- Din cerințele menționate mai sus rezultă că amenințarea sau folosirea armelor nucleare ar fi în general contrară regulilor de drept internațional aplicabil în conflictele armate și, în special, principiilor și regulilor dreptului umanitar. Totuși, având în vedere starea actuală a dreptului internațional și elementele de fapt de care dispune, Curtea nu poate concluziona definitiv dacă amenințarea cu sau folosirea armelor nucleare ar fi legală sau ilegală într-o împrejurare extremă de autoapărare, în care ar fi pusă în joc însăși supraviețuirea unui stat;
- Există obligația de a urmări cu bună-credință și de a contribui la încheierea negocierilor care să conducă la dezarmarea nucleară în toate aspectele sale, sub un control internațional strict și eficient.

Este de menționat faptul că la elaborarea avizului consultativ o atenție sporită a fost dedicată determinării naturii juridice a actelor adoptate de Adunarea Generală a ONU. Astfel, Curtea a constatat că rezoluțiile Adunării Generale, deși nu sunt obligatorii, pot avea uneori valoare normativă. Ele pot, în anumite circumstanțe, să ofere dovezi importante pentru stabilirea existenței unei reguli sau apariția unei *opinio juris*. În speță, totuși Curtea nu constată existența unei *opinio juris* în materie. Or, după cum rezulta din actele adoptate de Adunarea Generală, acestea nu se bucură de recunoaștere universală.

Ținem să subliniem faptul că prima rezoluție adoptată la ședința din 24 ianuarie 1946 a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite a prevăzut soluționarea problemelor apărute în legătură cu descoperirea energiei atomice [7]. Prin cea dintâi rezoluție a Adunării Generale a fost înființată o comisie pentru examinarea chestiunilor apărute în legătură cu descoperirea energiei nucleare și altor chestiuni conexe. Comisia urma să prezinte rapoarte și recomandări Consiliului de Securitate. Comisia avea competența să formuleze recomandări privind schimbul de informații între state în scopuri pașnice; privind controlul asu-

pra utilizării energiei atomice exclusiv în scopuri pașnice; privind excluderea armamentului atomic și altor arme de distrugere în masă din arsenalul statelor etc.

Cât privește rolul Consiliului de Securitate al ONU în domeniul reglementării dreptului statelor de a recurge la armament nuclear, este necesar să menționăm că acesta a avut o poziție activă în domeniul monitorizării conduitei statelor. Astfel, nu poate fi neglijată misiunea Consiliului de Securitate de consolidare a regimului neproliferării armelor nucleare.

În esență, atribuțiile Consiliului de Securitate pe segmentul controlului înarmărilor rezultă din prevederile articolului 26 al Cartei ONU [1], care stipulează că, în scopul de a promova stabilirea și menținerea păcii și securității internaționale, fără a folosi pentru înarmări decât un minimum din resursele umane și economice ale lumii, Consiliul de Securitate are sarcina de a elabora, cu ajutorul Comitetului de Stat-Major, prevăzut în articolul 47, planuri care vor fi supuse membrilor Națiunilor Unite în vederea stabilirii unui sistem de reglementare a înarmărilor.

Securitatea colectivă și dezarmarea sunt în mod evident conexe, în măsura în care protecția colectivă evită înarmarea excesivă a statelor. În acest sens, ne-am putea aștepta ca renunțarea la arma nucleară consimțită în Tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare să fie compensată prin garanțiile aduse de Consiliul de Securitate. Or, monopolul descurajării a constituit motivul esențial al adoptării garanțiilor complete și efective. Descurajarea a condus la faptul că Consiliul a abandonat Adunării Generale reglementarea armei nucleare și i-a stopat acțiunea în crizele de proliferare [12, p. 179].

Două mari puteri au impus în anul 1968 principiul neproliferării, rezervând statutul de putere nucleară celor cinci state membre permanente ale Consiliului de Securitate. Totodată, alte state au acceptat această limitare importantă a suveranității lor cu condiția prezentării garanțiilor de securitate din partea statelor dotate cu arma nucleară. Prin Rezoluția Consiliului de Securitate 255 din 19 iunie 1968, asemenea garanții au fost aduse. Angajamentul statelor care nu dețin arma nucleară a fost direct condiționat de o precizare prealabilă a garanțiilor aduse de către Consiliu. În fapt, rezoluția este indisociabilă de tratat [12, p. 179].

În temeiul Rezoluției 255 (1968) [9], Consiliul de securitate, luând în considerare preocuparea anumitor state ca, odată cu aderarea lor la Tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare să fie întreprinse măsuri apropiate întru a le proteja securitatea, recunoaște că agresiunea cu

arme nucleare sau amenințarea cu o asemenea agresiune împotriva unui stat care nu deține arme nucleare ar crea o situație în care Consiliul de Securitate și, mai ales, membrii permanenți care dețin arme nucleare ar trebui să acționeze imediat în conformitate cu obligațiile care le revin în temeiul Cartei Organizației Națiunilor Unite.

Totodată, Consiliul de Securitate a salutat intenția exprimată de anumite state de a sprijini sau de a oferi asistență imediată, în conformitate cu Carta ONU, oricărui stat care nu deține arme nucleare, parte la Tratatul privind neproliferarea armelor nucleare, și este amenințat sau este victima agresiunii cu folosirea armelor nucleare.

În același context, Consiliul de Securitate a reafirmat, în special, dreptul inerent, recunoscut în temeiul articolului 51 din Cartă, la autoapărare individuală și colectivă în cazul în care are loc un atac armat împotriva unui membru al Organizației Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Această rezoluție a fost adoptată cu votul a 10 state și cinci abțineri de la vot (Algeria, Brazilia, Franța, India și Pakistan).

Tratatul cu privire la neproliferarea armamentului nuclear [3], fiind ratificat de quasitotalitatea statelor, rămâne să fie una din componentele esențiale ale sistemului securității universale.

Consiliul de Securitate, realizând rolul de „gardian” al Tratatului cu privire la neproliferarea armamentului nuclear, a avut ocazia în practică să exercite asemenea atribuții. Prin Rezoluția 1172 (1998) [8], Consiliul de Securitate al ONU, fiind extrem de îngrijorat de provocarea pe care testele nucleare efectuate de India și apoi Pakistan o reprezintă pentru eforturile globale de consolidare a regimului internațional de neproliferare a armelor nucleare, fiind profund îngrijorat și de pericolul pentru pace și stabilitate în regiune, a condamnat testele nucleare efectuate de India la 11, 13 mai 1998 și de Pakistan la 28, 30 mai 1998 și a solicitat *inter alia* Indiei și Pakistanului să pună capăt imediat programelor lor de dezvoltare a armelor nucleare, să se abțină de la fabricarea sau desfășurarea de arme nucleare, să înceteze dezvoltarea de rachete balistice capabile să poarte arme nucleare și să înceteze producția nouă de materiale fisile pentru arme nucleare, pentru a-și confirma politicile de a nu exporta echipamente, materiale sau tehnologii care ar putea fi utilizate pentru arme de distrugere în masă sau rachete capabile să le transporte și să-și asume angajamentele corespunzătoare în acest sens.

Realizând prevederile Tratatului cu privire la neproliferarea armamentului nuclear, s-au dimi-

nuat în mod evident arsenalele de care dispun statele părți la tratat, proliferarea a fost limitată, poate chiar oprită. Dar acest progres ascunde o lipsă de impuls de „bună-credință” pentru a realiza implementarea unei lumi fără arme nucleare. Statele cu arme nucleare au făcut foarte puțin pentru a onora această obligație [6].

Suplimentar, Consiliul de Securitate al ONU militează insistent pentru intrarea în vigoare a Tratatului privind interzicerea completă a testelor nucleare [4], tratat, cu o procedură complexă de intrare în vigoare, care, după 25 ani de la adoptare, nu a intrat în vigoare, deși a fost semnat de 185 state și ratificat de 170 state.

Prin rezoluția 71/258, Adunarea Generală a decis să convoace în anul 2017 o conferință sub egida Organizației Națiunilor Unite pentru a negocia un instrument obligatoriu din punct de vedere juridic de interzicere a armelor nucleare, care să conducă la eliminarea totală a acestora. Adunarea a încurajat toate statele membre să participe la Conferință și a decis că aceasta se va întruni la New York, în conformitate cu regulamentul de procedură al Adunării Generale, dacă nu se convine altfel de către Conferință, cu participarea și contribuția organizațiilor internaționale și a reprezentanților societății civile. Conferința a avut loc la New York în perioada 27-31 martie și 15 iunie – 7 iulie [11].

Tratatul cu privire la interzicerea armamentului nuclear a fost adoptat sub egida Organizației Națiunilor Unite la 7 iulie 2017 cu votul a 122 state membre, inclusiv votul Republicii Moldova. După ratificarea tratatului de către 51 state, acesta a intrat în vigoare la 22 ianuarie 2021.

În conformitate cu prevederile articolului 1 al tratatului indicat, fiecare stat-parte nu se angajează niciodată, în nicio circumstanță:

- (a) să dezvolte, să testeze, să producă, să fabrice, să achiziționeze, să dețină sau să stocheze în alt mod arme nucleare sau alte dispozitive explozive nucleare;
- (b) să transfere către orice destinatar arme nucleare sau alte dispozitive explozive nucleare sau controlul asupra acestor arme sau dispozitive explozive, direct sau indirect;
- (c) să accepte direct sau indirect transferul sau controlul asupra armelor nucleare sau altor dispozitive explozive nucleare;
- (d) să folosească sau să amenințe cu utilizarea armelor nucleare sau cu alte dispozitive explozive nucleare;
- (e) să asiste, să încurajeze sau să incite, în orice mod, pe oricine să se angajeze în orice activitate interzisă unui stat parte în temeiul prezentului tratat;

(f) să solicite sau să primească orice asistență, în orice mod, de la oricine pentru a se angaja în orice activitate interzisă unui stat parte în temeiul prezentului tratat;

(g) să permită orice staționare, instalare sau desfășurare a oricăror arme nucleare sau alte dispozitive explozive nucleare pe teritoriul său sau în orice loc aflat sub jurisdicția sau controlul său.

În pofida eforturilor titanice întreprinse de Organizația Națiunilor Unite, tratatul nu a fost semnat de puterile nucleare, acestea salutând ideea, dar invocând inoportunitatea inițiativei într-o lume marcată de instabilitate condiționată de multiple crize regionale. Un alt argument invocat de puterile nucleare ține de spațiile lacunare ale procesului de realizare a obiectivului de neproliferare a armelor nucleare, care nu motivează statele să renunțe la acest element absolut important al securității lor naționale.

Suplimentar, puterile nucleare sunt totalmente determinate să păstreze capacitatea discreționară de a da lovitură. În asemenea situație, rolul Consiliului de Securitate este înainte de toate unul negativ, deoarece controlul pe care-l exercită puterile nucleare asupra acestui organ constituie pentru ultimele garanția principală a acestei discreții [12, p. 181].

Ne raliem opiniei expuse de Philippe Weckel, care consideră că elementul-cheie al neproliferării, descurajarea nucleară, nu poate fi realizat de Consiliul de Securitate din cauza politicii membrilor săi permanenți [12, p. 181].

Ținem să menționăm că, la momentul redactării prezentului demers științific (februarie 2022), Republica Moldova nu se regăsește în lista celor 86 state care au semnat Tratatul cu privire la interzicerea armelor nucleare [10]. Neaderarea la acest instrument internațional rezultă inclusiv din statutul juridic de neutralitate permanentă consfințit în Constituția statului nostru.

În lipsa unui cadru normativ internațional în materia neutralității permanente, fiecare stat care a optat pentru acest statut juridic a dezvoltat propriul conținut juridic, cu respectarea celor două obligații fundamentale: imparțialitate și abținere. Totodată, poate fi identificată o practică uniformă în abordarea de către acestea a regimului armelor de distrugere în masă.

Astfel, în condițiile societății internaționale a sec. XXI, statul neutru permanent este obligat să susțină eforturile comunității internaționale în domeniul dezarmării, consolidării măsurilor de încredere și cooperării între state, interzicerii și lichidării armei de distrugere în masă. Un aspect delicat al obligației în cauză este faptul că statul

neutru permanent își asumă obligația să nu dețină, să nu producă și să nu testeze arme nucleare sau alte arme de distrugere în masă, neutralitatea permanentă cuprinzând „neutralitatea atomică”, ceea ce presupune respectarea a trei principii nenucleare: a nu aplica, a nu produce și a nu achiziționa arma nucleară. Ideea este fundamentată pe opinia că deținerea armei nucleare nu numai că nu ar asigura securitatea statului, dar și ar contribui la distrugerea lui completă în rezultatul contraatacului nuclear. Deoarece marea majoritate a statelor neutre sunt state mici, rezultă că aplicarea armei nucleare în scop de apărare pe teritoriul lor ar echivala cu autodistrugerea. În această ordine de idei, statele neutre au fost nevoite să-și revizuiască doctrinele securității naționale, cu scopul de a fortifica credibilitatea în propria neutralitate din partea societății internaționale [2].

Rezumând cele expuse mai sus, în condițiile în care „Ceasul Apocalipsei” în ianuarie 2022 ajunge la 100 sec. înainte de „miezul nopții”, iar oamenii de știință și experții cheamă liderii din întreaga lume să se angajeze imediat într-o cooperare reînnoită în numeroasele moduri disponibile pentru reducerea riscului existențial, cetățenii lumii pot și ar trebui să se organizeze pentru a cere liderilor lor să facă acest lucru cât de curând posibil.

În concluzie, considerăm că anume Organizației Națiunilor Unite i-a revenit, din momentul creării sale, rolul esențial în vederea consolidării prin măsuri legale a cooperării statelor pentru edificarea unei lumi fără arme nucleare. Realizarea acestui scop a presupus până astăzi o cale lungă și anevoioasă marcată de numeroase provocări la adresa securității colective (convingeri ideologice, dueluri diplomatice fundamentate pe argumente legale și cele care depășesc sfera dreptului). Este important să conștientizăm că eforturile Organizației Națiunilor Unite, care promovează deja mai mult de un deceniu ideea dimensiunii umanitare a dezarmării nucleare, vor rămâne sterile în lipsa mobilizării internaționale pe segmentul interzicerii armelor nucleare, iar consecințele ignorării acestora vor fi catastrofale.

Prin acest demers științific, pe care-l considerăm oportun în condițiile lumii globalizate, ne raliem eforturilor întreprinse de savanți și experți și îndemnăm statele să răspundă chemărilor Organizației Națiunilor Unite de a-și conjuga eforturile în vederea reglementării și realizării dezarmării nucleare. Or, fără participarea puterilor nucleare la primul instrument juridic universal menit să interzică cea mai periculoasă armă, cooperarea statelor în temeiul Tratatului nu va putea atinge obiectivul pentru care acesta a fost încheiat.

Referințe bibliografice:

1. Carta Organizației Națiunilor Unite adoptată la San Francisco la 26.06.1945, în vigoare pentru RM din 02.03.1992. În: *Tratate Internaționale*, vol. 26.
2. Dorul O. *Neutralitatea – parte componentă a sistemului de securitate colectivă*/Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2008. 23 p.
3. Tratat cu privire la neproliferarea armelor nucleare, adoptat la Washington la 01.07.1968. În vigoare pentru RM din 10.11.1994. În: *Tratate Internaționale*, vol. 7.
4. Tratat privind interzicerea completă a testelor nucleare, adoptat la New York la 10.09.1996, Semnat de către RM la New York la 24.09.1997, în vigoare pentru RM din 15.02.2007.
5. Avis consultativ *Licéité de la menace ou de l'emploi d'armes nucléaires*, 8 juillet 1996. Cours internationale de justice. Recueil des arrêts. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-adv-01-00-en.pdf> (vizitat 20.02.2022).
6. Collin J.-M. *L'Interdiction des armes nucléaires, vendredi 12 mars 2021, Les Possibles — No. 27 Printemps 2021*. <https://france.attac.org/nos-publications/les-possibles/numero-27-printemps-2021/debats/article/l-interdiction-des-armes-nucleaires> (vizitat 21.02.2022).
7. Résolution adoptée par l'Assemblée Générale A/RES/1(I) A/PV.17 24 janvier 1946, Création d'une commission chargée d'étudier les problèmes soulevés par la découverte de l'énergie atomique.
8. Resolution 1172 (1998) adopted by the Security Council at its 3890th meeting, on 6 June 1998 [https://undocs.org/fr/S/RES/1172\(1998\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1172(1998)).
9. Resolution 255 (1968) of 19 June 1968 Question relating to measures to safeguard non-nuclear-weapon states parties to the treaty on the non-proliferation of nuclear weapons. [https://undocs.org/en/S/RES/255\(1968\)](https://undocs.org/en/S/RES/255(1968)) (vizitat 10.02.2022).
10. Traité sur l'interdiction des armes nucléaires, New York, 7 juillet 2017, entré en vigueur 22.01.2021. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-9&chapter=26&clang=_fr (vizitat 02.02.2022).
11. United Nations Conference to Negotiate a Legally Binding Instrument to Prohibit Nuclear Weapons, Leading Towards their Total Elimination. <https://www.un.org/disarmament/tpnw/index.html#:~:text=By%20resolution%2071%2F258%2C%20the,leading%20towards%20their%20total%20elimination> (vizitat 10.02.2022).
12. Weckell Ph. Le Conseil de Sécurité des Nations Unies et l'arme nucléaire. In: *Annuaire français de droit international*, 2006, LII, CNRS Editions, Paris, p. 178-197.

CZU: 341.2

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).03](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).03)

ОТКАЗ ОТ ПРАВА НА ЮРИДИЧЕСКУЮ ПОМОЩЬ И ПРИНУДИТЕЛЬНАЯ ЗАЩИТА: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ

Вадим СУХОВ,
докторант, Молдавский
государственный университет
<https://orcid.org/0000-0001-8699-7216>

АННОТАЦИЯ

Право на юридическую помощь является одним из элементов свободного доступа к правосудию. Вместе с тем, современная правовая теория признает и право лица на самостоятельную защиту, что находит свое отражение в принципах состязательности и диспозитивности, закрепленных в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Молдова. В данной статье анализируются и обобщаются теоретические аспекты отказа от права на юридическую помощь с точки зрения международных стандартов в области прав человека. Делается вывод о необходимости исследования нормативного регулирования и правоприменительной практики, касающихся отказа от права на защиту в национальном уголовном процессе.

Ключевые слова: право на юридическую помощь, самостоятельная защита, обязательная защита, отказ от юридической помощи.

Право на юридическую помощь, гарантированное пунктом 3 d) статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах и пунктом 3 с) статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод представляет собой применение концепции равенства сторон. Поэтому отсутствие либо неэффективность юридической помощи могут поставить обвиняемого в невыгодное положение относительно стороны обвинения. Такая позиция была высказана Европейской комиссией в резолюции по делу *Glaser and others vs. Austria* [24] и Европейским судом по правам человека в решении по делу *Salduz vs. Turkey* [13].

Право на юридическую помощь имеет также и гуманитарную составляющую, способствующую сохранению достоинства обвиняемого, который с помощью адвоката становится равным

RENUNȚAREA LA DREPTUL DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ ȘI APĂRAREA OBLIGATORIE: STANDARDE JURIDICE INTERNAȚIONALE

SUMAR

Dreptul la asistență juridică este unul dintre elementele accesului liber la justiție. Totodată, teoria juridică modernă recunoaște și dreptul persoanei la autoapărare, ceea ce se reflectă în principiile contradictorialității și dispoziției, consacrate în legislația procesual-penală a Republicii Moldova. Acest articol analizează și rezumă aspectele teoretice ale renunțării la dreptul la asistență juridică în ceea ce privește standardele internaționale privind drepturile omului. Se concluzionează că este necesară studierea reglementării normative și a practicii de aplicare a legii privind refuzul dreptului la apărare în procesul penal național.

Cuvinte-cheie: dreptul la asistență juridică, autoapărare, apărarea obligatorie, renunțarea la asistență juridică.

WAIVER OF THE RIGHT TO LEGAL ASSISTANCE AND MANDATORY DEFENSE: INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS

SUMMARY

The right to legal aid is one of the elements of free access to justice. At the same time, modern legal theory recognizes the right of the person to self-defense, which is reflected in the principles of adversariality and disposition, enshrined in the criminal procedural legislation of the Republic of Moldova. This article examines and summarizes the theoretical aspects of the waiver of the right to legal aid in relation to international human rights standards. It is concluded that it is necessary to study the normative regulation and the practice of applying the law on the denial of the right to defense in the national criminal process.

Key-words: right to legal aid, self-defense, mandatory defense, waiver of legal aid.

противником прокурора в юридических знаниях и навыках. Ценность этого права усиливается тем фактом, что обвиняемый участвует в судебном разбирательстве против него с полным знанием фактов, имея возможность делать соответствующие замечания для опровержения аргументов и доказательств обвинения, тем самым активизируя принцип состязательности, присущий концепции равенства сторон процесса [23, р. 364].

Кроме этого, значение права на юридическую помощь заключается в том, что адвокат, защищая интересы обвиняемого, выполняет еще и публичную функцию, придавая легитимности судебному разбирательству посредством доверия, внушаемого обществу в смысле осуществления судебных процедур в полном соответствии с требованиями закона [4, р. 640].

Вместе с тем, признавая право обвиняемого на юридическую помощь, пункт 3 d) статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах и пункт 3 с) статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод признают и право каждого лица защищать себя самостоятельно.

В условиях современного уголовного судопроизводства, когда законодательством Республики Молдова закреплены принципы состязательности и диспозитивности (статья 24 Уголовно-процессуального кодекса [26]), ход и результат уголовного процесса во многом зависят от активной позиции лица по отстаиванию своих прав и законных интересов.

Именно расширение начал состязательности и диспозитивности в современном уголовном процессе и делает необходимым изучение такого правового явления, как отказ от права на юридическую помощь, и его нормативного регулирования и правоприменения в уголовном судопроизводстве Республики Молдова. И начать такое исследование необходимо с анализа теоретических аспектов отказа с точки зрения международных стандартов права на юридическую помощь.

Методологическую основу данного исследования составили сравнительно-правовой, формально-юридический и формально-логический методы научного исследования, а также метод обобщения.

Европейский суд по правам человека придерживается точки зрения о том, что обвиняемый может всегда прямым или косвенным способом отказаться от права на помощь адвоката, однако, этот отказ должен быть однозначным и сопровождаться минимумом гарантий, соответствующих важности отказа. Суд считает, что тогда, когда национальное законодательство разрешает помощь адвоката, это право должно доводиться до обвиняемого посредством протокола под роспись и, если он после этого не просит о назначении либо выборе адвоката

или с очевидностью отказывается от помощи защитника, можно сделать вывод о том, что он однозначно и недвусмысленно отказался от этого права [1, с. 103].

В своей прецедентной практике Европейский суд по правам человека разработал стандарт, применяемый к отказу от права на доступ к адвокату. Это так называемый «осознанный отказ», который означает, что лицо, отказывающееся от права на адвоката, должно знать об этом своем праве, т. е. должно быть о нем уведомлено органом уголовного преследования или судебной инстанцией, и понимать его содержание [9].

В решении по делу *Pishchalnikov vs. Russia* ЕСПЧ указал, что ни буква, ни дух статьи 6 Конвенции не препятствует тому, чтобы лицо отказалось по своей собственной воле прямо или косвенно, от права на гарантии справедливого судебного разбирательства. Однако, чтобы это было эффективно для целей Конвенции, отказ от права должен быть недвусмысленным и сопровождаться максимальными гарантиями, соответствующими его важности. Отказ от права должен быть не только добровольным, но и быть осознанным. Обвиняемый должен знать о своем праве и его сущности, и предвидеть какие последствия повлечет его отказ [11].

В деле *Foucher vs. France*, например, было установлено, что заявитель, будучи обвинен национальными властями в совершении преступления, решил вести свое дело самостоятельно и в связи с этим обратился в полицию с просьбой предоставить ему для ознакомления материалы дела с целью подготовки своей защиты. Такой отказ от права быть представленным защитником является прямым отказом [8].

Прямой отказ от права быть представленным защитником продемонстрировал также заявитель в деле *Ananyev vs. Russia*. После беседы с назначенным ему адвокатом после задержания на начальном этапе расследования, будучи недовольным результатами обсуждения его ситуации, он отказался от посторонней защиты вообще, решив защищать себя сам, о чем подал соответствующее письменное заявление. В дальнейшем он, по мнению национальных властей, продемонстрировал еще и косвенный отказ уже от права защищать себя самостоятельно. Этот отказ был выражен в ненадлежащем поведении во время судебного заседания, повлекшем его удаление из зала суда и исследование доказательств без его участия [5].

Косвенным отказом от защиты Европейский суд посчитал и действия заявителя в деле *Anthony Jones against the United Kingdom*, который, зная о дате, установленной для начала судебного разбирательства, сознательно решил не участвовать в нем и не защищать себя, не явившись в суд [21].

Однако, по мнению Европейского суда, отказ от права быть представленным адвокатом, ввиду его фундаментальной важности для обеспечения справедливого судебного разбирательства, как сказано выше, требует особой защиты стандарта осознанного отказа и дополнительных гарантий.

Так, рассматривая дело *Yoldaş vs. Turkey*, в котором ставился вопрос о нарушении прав заявителя, гарантированных статьей 6 Конвенции, Суд установил, что его отказ от юридической помощи, сделанный на начальной стадии расследования во время содержания под стражей в полиции, был сделан после разъяснения заявителю сути предъявленного ему обвинения и содержания права на защиту, в письменном виде, путем составления соответствующего протокола, им подписанного. Суд признал отказ заявителя от своего права на помощь адвоката добровольным и недвусмысленным, сделанным с соблюдением минимальных гарантий [18].

Рассмотрев дело *Bortnik vs. Ukraine*, ЕСПЧ, напротив, признал недействительным прямой отказ заявителя от помощи защитника на начальной стадии расследования. Заявитель при этом утверждал, что подвергся плохому обращению со стороны сотрудников органов внутренних дел, на которых он не жаловался, т.к. боялся, и не имея защитника и юридических знаний, не знал, как подать жалобу. Констатируя нарушение статьи 6 Конвенции, Суд отметил, что, хотя заявитель и утверждал, что будет защищать себя сам и соглашался со всеми действиями следователей, каждый раз, когда оказывался за пределами юрисдикции органов следствия, он сразу же заявлял о своей невиновности. Суд отметил также, что заявитель имел физический недостаток (ампутация ступни), страдал хроническим алкоголизмом и принадлежал к социально незащищенной группе, что могло привести к выводу о его особой уязвимости, юридической необразованности и подверженности внешнему воздействию [6].

ЕСПЧ считает, что отказ от помощи адвоката, когда обвиняемый подвергся бесчеловечному и унижающему достоинство обращению со стороны полиции, не может считаться действительным [16].

В деле *Simeonovi vs. Bulgaria* Суд отметил, что подозреваемый не может считаться отказавшимся от права на помощь адвоката, если он не получил информацию об этом сразу после задержания. «Суд повторяет, что получение такой информации обвиняемым является одной из гарантий, позволяющих властям гарантировать, в частности, что любой отказ обвиняемого от права на юридическую помощь является добровольным и осознанным. Таким образом, эта информация гарантирует эффективную

возможность реализации этого права и, более того, действительность любого отказа в соответствии с Конвенцией. Соответственно, даже если предположить, что заявитель прямо не просил о помощи адвоката во время содержания под стражей в полиции, как это было предусмотрено болгарским законодательством на тот момент, нельзя считать, что он косвенно отказался от своего права на юридическую помощь, поскольку не получил информацию о нем в кратчайшее время после ареста [14].

В деле *Padalov vs. Bulgaria* Европейский суд также не усмотрел косвенного отказа от участия в деле защитника в действиях заявителя, который, при отсутствии у него достаточных средств на оплату услуг адвоката, не зная о своем праве на бесплатную юридическую помощь, не попросил о ней, а государственные органы, осознавая трудности заявителя, не предприняли каких-либо активных шагов к информированию его об этом праве. ЕСПЧ считает, что прежде чем можно будет сказать, что обвиняемый своим поведением продемонстрировал косвенный отказ от важного права, предусмотренного Конвенцией, необходимо установить, что он мог разумно предвидеть, какие последствия его поведение повлечет за собой [12].

В том же деле *Ananyev vs. Russia*, как установил Суд, заявитель, удаленный из зала суда за ненадлежащее поведение, не был осведомлен о последствиях такого решения, и в частности, о том факте, что, если суд решит продолжить судебное разбирательство в его отсутствие, он будет делать это без назначения адвоката для представления его интересов. При таких обстоятельствах ЕСПЧ пришел к выводу, что несмотря на его деструктивное поведение, заявитель не отказывался безоговорочно от своего права присутствовать в суде или быть представленным адвокатом [5].

В деле *Anthony Jones against the United Kingdom*, о котором шла речь выше, Суд посчитал, что от заявителя, отказавшегося присутствовать при рассмотрении его дела судом, как от непрофессионала, нельзя было ожидать, что он поймет, что его неявка в назначенную дату начала рассмотрения дела приведет к рассмотрению дела и его осуждению в его отсутствие, а также в отсутствие его юридического представителя. Таким образом, по мнению ЕСПЧ, нельзя считать, что в данном случае заявитель однозначно и намеренно отказался от своего права на защиту [21].

По мнению Европейского суда по правам человека, обязанность Суда состоит в том, чтобы убедительно установить, был ли добровольным отказ от права на юридическую помощь, были ли исправлены в ходе последующего судебного разбирательства любые недостатки, и было ли разбирательство в целом справедли-

вым [17]. Если отказ от права доступа к адвокату соответствует стандарту ЕСПЧ, сомнений в справедливости судебного разбирательства быть не может [15].

Гарантии, которые должны быть соблюдены при отказе обвиняемого от права на помощь защитника, были детально разработаны и в Директиве Европейского парламента и Совета «О праве на доступ к адвокату в уголовных процессах и процедурах выдачи европейского ордера на арест, а также о праве информирования третьей стороны о лишении свободы и на общение с третьими лицами и консульскими органами во время лишения свободы». Согласно этого документа, государства-члены ЕС, без ущерба для положений национального законодательства, требующего обязательного участия в деле адвоката, должны обеспечить в отношении любого отказа от права на юридическое представительство, что:

- а) подозреваемому или обвиняемому предоставляется четкая и достаточная устная или письменная информация на простом и понятном языке о содержании рассматриваемого права и возможных последствиях отказа от него;
- б) отказ был сделан добровольно и однозначно;
- в) отказ, который может быть сделан в письменной или устной форме, должен быть отмечен вместе с обстоятельствами, при которых он был сделан, с использованием процедуры записи в соответствии с законодательством соответствующего государства-члена.

При этом государства-члены должны обеспечить, чтобы подозреваемые или обвиняемые могли впоследствии отозвать этот отказ на любой стадии уголовного разбирательства, и чтобы они были проинформированы о такой возможности. Такой отзыв должен вступать в силу с момента его внесения [2].

Следует отметить, что Европейский суд по правам человека считает, что отказ от защиты, как и от других прав, гарантированных Конвенцией, не должен противоречить каким-либо важным общественным интересам. По мнению Суда, право защищать себя лично не является абсолютным, и национальные власти могут отказать обвиняемому в этом праве, когда национальное законодательство требует, чтобы обвиняемый имел профессионального защитника.

Так, например, в деле *Kamasinski vs. Austria* заявитель, в числе прочего, жаловался на нарушение гарантированного Конвенцией права защищать себя самостоятельно, поскольку ему был назначен адвокат, а уголовно-процессуальное законодательство Австрии предоставляло право знакомиться с материалами дела только адвокату подсудимого. Причем сам подсудимый имел такое право только в том случае, если не был представлен юридически. Заявитель утверждал, что поскольку ему не предоставили доступа к материалам дела, он не смог подготовить свою защиту. ЕСПЧ не усмотрел в этом нарушения статьи 6 Конвенции, поскольку дело заявителя рассматривалось с участием присяжных заседателей. А в таких случаях законодательство Австрии требовало обязательного участия в деле назначенного защитника [10].

Законотворительные системы многих стран, как и австрийское законодательство, предусматривают возможность обязательного участия защитника в уголовных делах, в связи с чем возникает вопрос о том, не нарушает ли обязательная защита права на самостоятельную защиту, гарантированного Международным пактом о гражданских и политических правах и Европейской конвенцией.

В этой связи следует отметить, что самостоятельная защита и посторонняя юридическая помощь не являются равнозначными альтернативами. Каждый из этих двух способов защиты выполняет свою процессуальную функцию. И без анализа конкретных обстоятельств дела нельзя определить, было ли соблюдено право на защиту, если обвиняемый пользуется одним из этих двух способов защиты. Ведь в то время, как обвиняемый в процессе своей защиты использует знание непосредственных обстоятельств дела, адвокат, защищая обвиняемого, использует свои юридические познания и профессиональный опыт [4].

Комментируя в одном из замечаний общего порядка статью 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, Комитет о правах человека отметил, что «право каждого в уголовном преступлении защищать себя лично «или» через посредство выбранного им самим защитника... предполагает возможность для обвиняемого отказаться от помощи любого защитника. Однако, это право защищать себя лично без участия адвоката не является абсолютным. Интересы правосудия могут в рамках конкретного разбирательства требовать назначения защитника против желания обвиняемого, особенно в том случае, если обвиняемый существенным и систематическим образом препятствует надлежащему проведению судебного разбирательства или же ему предъявлено тяжкое обвинение, но он оказывается не в состоянии действовать в своих собственных интересах, или в тех случаях, когда это необходимо для защиты уязвимых свидетелей от дальнейшего беспокойства или запугивания, если им придется подвергнуться допросу со стороны обвиняемого. Однако, любое ограничение желания обвиняемых лиц защищать себя лично должно преследовать объективные и достаточ-

но серьезные цели и не выходить за рамки того, что необходимо для отстаивания интересов правосудия» [25]. В связи с этим Комитет по правам человека порекомендовал государствам избегать любого абсолютного запрета на право защищать себя лично в судебном разбирательстве уголовного дела без помощи адвоката.

Понятие интересов правосудия, требующих принудительной защиты обвиняемого, развил Международный уголовный трибунал ООН по бывшей Югославии в решении о назначении адвоката подсудимому Воиславу Шешелю. Трибунал указал в этом решении, что фраза «в интересах правосудия» предполагает широкое применение. Она включает в себя право на справедливое судебное разбирательство, которое составляет не только фундаментальное право обвиняемого, но и основополагающий интерес суда, связанный с его собственной легитимностью. В контексте права на справедливый процесс, по мнению Трибунала, должны быть приняты во внимание его длительность, объемность и сложность. Сложные юридические, доказательственные и процессуальные вопросы, которые возникают в деле, могут выходить за пределы компетенции даже юридически квалифицированного обвиняемого, особенно если обвиняемый содержится под стражей, без доступа к необходимым ему средствам. Кроме этого, суд имеет законный интерес в обеспечении того, чтобы процесс осуществлялся своевременно, без перерывов и отсрочек [22].

Европейский суд по правам человека, рассматривая вопрос о допустимости жалобы *Carlos Correia de Matos contre le Portugal*, пришел к выводу о том, что предоставление обвиняемому возможности самостоятельно осуществлять свою защиту должно регулироваться национальным законодательством. И если в определенных случаях национальное законодательство предусматривает обязательную защиту, назначение в этих случаях защитника обвиняемому помимо его воли не может рассматриваться как нарушение его права на самостоятельную защиту. По этой причине Европейский суд признал недопустимой жалобу заявителя, который жаловался на то, что при рассмотрении его дела национальные суды не разрешили ему осуществлять свою защиту самостоятельно и назначили адвоката несмотря даже на то, что он сам являлся по профессии адвокатом. Принимая такое решение, ЕСПЧ отметил, что «решение разрешить обвиняемому защищать себя самостоятельно или назначить ему адвоката, находится в пределах усмотрения Договаривающихся сторон, которые лучше, чем Суд имеют возможность выбрать соответствующие средства, позволяющие их судебной системе гарантировать право на защиту» [20].

Интересным является тот факт, что после признания его жалобы недопустимой Европейским судом по правам человека, заявитель по тем же обстоятельствам обратился в Комитет по правам человека, требуя признать нарушение его права на самостоятельную защиту, гарантированного пунктом 3 d) статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах.

Рассмотрев жалобу, Комитет отметил, что «пункт 3 d) статьи 14 Пакта предусматривает, что каждый обвиняемый по уголовному обвинению имеет право «защищать себя лично или посредством правовой помощи по своему выбору. Эти два типа защиты не исключают друг друга. Лица, которым помогает адвокат, сохраняют право действовать от своего имени, быть услышанными и высказывать свое мнение по фактам дела». В то же время, Комитет указал на то, что «формулировка Пакта ясна на всех языках, поскольку она предусматривает, что защита должна проводиться лично «или» с юридической помощью по собственному выбору, принимая в качестве отправной точки право на собственную защиту. По факту, если обвиняемому пришлось бы принять нежелательного адвоката, он больше не сможет эффективно защищать себя, поскольку такой адвокат не будет его помощником. Таким образом, право на собственную защиту, которое является краеугольным камнем правосудия, может быть подорвано, когда адвокат привлекается против воли обвиняемого» [19]. Комитет отметил также в сообщении по данной жалобе, что право на защиту без адвоката, не является, однако, абсолютным, повторив свои доводы в этой части, изложенные в замечании общего порядка [25]. Он указал, что задачей компетентных судов является оценка того, необходимо ли в конкретном случае назначение адвоката в интересах правосудия. Однако, в данном случае, национальное законодательство и прецедентное право Верховного суда Португалии предусматривали, что участие адвоката в уголовном процессе является обязательным по всем делам, не разрешая самостоятельной защиты ни в коем случае, независимо ни от тяжести обвинения, ни от личности обвиняемого. По мнению Комитета, государство-участник не представило никаких объективных и достаточно серьезных причин, чтобы объяснить, почему в этом случае относительно простого дела отсутствие адвоката, назначенного судом, поставило бы под угрозу интересы правосудия или причину, по которой право заявителя на самостоятельную защиту было ограничено. Комитет по правам человека пришел к выводу, что право на личную защиту, предусмотренное пунктом 3 d) статьи 14 Пакта было в данном случае нарушено.

Через несколько лет заявитель повторно был осужден у себя в стране за совершение аналогичного преступления (оскорбление судьи) и приговорен к денежному штрафу. И вновь ему не разрешили самостоятельно осуществлять свою защиту, назначив адвоката в принудительном порядке, в связи с чем он опять обратился в Европейский суд по правам человека с жалобой на нарушение пункта 3 с) статьи 6 Конвенции.

Мнение судей Европейского суда не было однозначным, и лишь девятью голосами против восьми Суд принял решение, которым установил отсутствие нарушений. Такое решение Суд мотивировал тем, что законодательство Португалии требует, чтобы обвиняемые были представлены защитником в уголовном процессе, даже если они сами являются юристами или же адвокатами. Это правило, по мнению Суда, призвано гарантировать, что интересы обвиняемого защищаются беспристрастно. ЕСПЧ пришел к выводу, что решение португальских судов о том, чтобы заявитель был представлен адвокатом, «явилось результатом всеобъемлющего законодательства, направленного на защиту обвиняемых путем обеспечения эффективной защиты в случаях, когда возможно наказание в виде лишения свободы». Суд согласился с тем, что государство-член может на законных основаниях считать, что обвиняемому, по крайней мере в качестве общего правила, будет лучше защищаться, если ему будет помогать беспристрастный и технически подготовленный адвокат, что отражено в соответствующих положениях португальского законодательства, в отношении которых оспариваемые решения по настоящему делу были обоснованы. Он также согласился с тем, что даже обвиняемый, являющийся адвокатом, такой как заявитель, может быть не в состоянии в результате своего эмоционального состояния ввиду предьявленного обвинения вести эффективную защиту в своем собственном деле. Европейский суд подтвердил в решении по этому делу вывод о том, что решение разрешить обвиняемому защищать себя самостоятельно или назначить ему адвоката, находится в пределах усмотрения Договаривающихся сторон, которые лучше, чем Суд имеют возможность выбрать соответствующие средства, позволяющие их судебной системе гарантировать право на защиту. Однако, следует отметить, что восемь судей не согласились с этой точкой зрения, заявив свои особые мнения, поддержав позицию по этому вопросу, высказанную Комитетом по правам человека при рассмотрении жалобы заявителя [7].

Таким образом, право на самостоятельную защиту признается основными международными документами по правам человека. При этом, отказ от права на юридическую помощь может

быть, как прямым, выраженным совершением действий, направленных на отказ от права, например, заявлением о намерении осуществлять свою защиту самостоятельно, так и подразумеваемым, молчаливым, или косвенным, который выражается в отказе от совершения активных действий, направленных на реализацию права. Например, не заключение договора с адвокатом, не обращение за бесплатной юридической помощью. При этом, подразумеваемый, или косвенный отказ от права на юридическую помощь должен быть доказан однозначно. Это означает, что не должно возникать никаких сомнений в том, что лицо знало о праве на юридическую помощь и могло им воспользоваться. Должны быть приняты во внимание как факторы, характеризующие обладателя права, такие как возраст и социальный статус, так и факторы, свидетельствующие о том, что обладателю права была обеспечена возможность этим право воспользоваться. При этом, отказ от права на юридическую помощь должен быть обратимым, что означает не только возможность отказавшегося от него лица в любой момент отозвать свой отказ и реализовать это право на любой стадии уголовного судопроизводства, но и обязанность должностных лиц разъяснить эту возможность и обеспечить ее реализацию.

При принятии решения о предоставлении лицу права отказаться от юридической помощи и защищать себя самостоятельно должны быть соблюдены определенные гарантии, касающиеся того, что такой отказ должен быть явным и недвусмысленным, он должен быть добровольным и осознанным, и сопровождаться минимальными гарантиями. И, что самое главное, отказ от права на юридическую помощь не должен противоречить общественным интересам [27, с. 654].

И здесь нельзя не согласиться с мнением Комитета ООН по правам человека о том, что даже если в определенном случае национальное законодательство требует обязательного участия в деле защитника, решение об ограничении права лица на самостоятельную защиту в каждом конкретном деле должно быть обосновано объективными и достаточно серьезными причинами.

Согласно национальной доктрины, лицо, привлекаемое к уголовной ответственности, самостоятельно, исходя из личных интересов, определяет, воспользоваться ли ему правом на юридическую помощь, или отказаться от нее, за исключением случаев, когда отказом будут нарушены более важные общественные интересы [3, с. 8]. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова в статьях 64 и 66 предоставляет обвиняемому, подозреваемому, подсудимому право иметь защитника по своему

выбору, а при отсутствии средств для оплаты услуг защитника получать юридическую помощь от адвоката, который предоставляет юридическую помощь, гарантируемую государством, либо отказаться от защитника и защищать себя самостоятельно в случаях, когда это разрешено законом [26]. Однако, отказ от права на юридическую помощь как явление в молдавской теории не исследовался. Данное обстоятельство требует проведение дальнейшего исследования, предметом которого должны стать нормативное регулирование и правоприменительная практика, касающиеся отказа от права на защиту в национальном уголовном процессе.

Библиография:

- Constantinescu V. Asistența juridică a făptuitorului în cadrul actelor premergătoare din perspectiva CEDO. Rglementarea noului Cod de procedură penală. În: *Revista Forumului Judecătorilor*, 2010, nr. 1, p. 101-107.
- Directiva 2013/48/EU a Parlamentului European și Consiliului din 22.10.2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0048&from=EN> (vizitat la 27.07.2021).
- Osoianu T., Vesco I. Consacrarea normativă și doctrinală a dreptului la apărare. În: *Avocatul Poporului*, 2008, nr. 12, p. 4-10.
- Perian A.-M. Dreptul la asistența juridică - de la egalitate la o apărare efectivă. În: *Conferința internațională a doctoranzilor în drept - Studii și cercetări juridice europene*, Timisoara, 2019, p. 640-653. <https://www.universuljuridic.ro/dreptul-la-asistența-juridică-de-la-egalitate-de-arme-la-o-apărare-efectivă/> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Ananyev v. Russia*. ECHR, 30.07.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93850> (vizitat la 23.11.2020).
- Case of Bortnik v. Ukraine*. ECHR, 27.01.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103086> (vizitat la 23.11.2020).
- Case of Correia de Matos v. Portugal*. ECHR, 04 04 2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182243> (vizitat 27.07.2021).
- Case of Foucher v. France*. ECHR, 18.03.1997. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58017> (vizitat la 23.11.2020).
- Case of Ibrahim and others v. the United Kingdom*. ECHR, 13.09.2016. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166680> (vizitat 25.07.2021).
- Case of Kamasinski v. Austria*. ECHR, 19.12.1989. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (vizitat la 23.11.2020).
- Case of Pishchalnikov v. Russia*. ECHR, 24.09.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94293> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Padalov v. Bulgaria*. ECHR, 10.08.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76672> (vizitat la 23.11.2020).
- Case of Salduz v. Turkey*. ECHR, 27.11.2008 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Simeonovi v. Bulgaria*. ECHR, 12.05.2017. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172963> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Sklyar v. Russia*. ECHR, 18.07.2017 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175680> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Turbylev v. Russia*. ECHR, 06.10.2015. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157521> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Türk v. Turkey*. ECHR, 05.09.2017. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176760> (vizitat la 25.07.2021).
- Case of Yoldaş v. Turkey*. ECHR, ECHR, 23.11.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97534> (vizitat la 23.11.2020).
- CCPR/C/86/D/1123/2002, 18 avril 2006. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1217> (vizitat la 27.07.2021).
- Decision finale sur la recevabilité de la requête n° 48188/99 présentée par Carlos Correia de Matos contre le Portugal*. 15.11.2001 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-43120> (vizitat la 27.07.2021).
- Decision as to the Admissibility of Application no. 30900/02 by Anthony Jones against the United Kingdom*. 09.09.2003 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23360> (vizitat la 23.11.2020).
- Decision on prosecution's motion for order appointing counsel to assist Vojislav Seeselj with his defence*. 09.05.2003, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia <https://www.icty.org/x/cases/seselj/tdec/en/030509.htm> (vizitat la 26.07.2021).
- Galligan D. *Due process and Fair Procedures: A Study of Administrative Procedures*. Oxford: Clarendon, 1996. 537 p.
- Rezoluția Komitetu Ministrów Rady Europy. Case of Glaser and others vs. Austria. <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/834-60-glaser-and-others-v-austria-rezoluția-komitetu-521918255> (vizitat la 25.07.2021).
- Комитет по правам человека, 23.08.2007. *Замечание общего порядка CCPR/C/GC/32* <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsrcdB0H1l5979OVGGb%2bWPAXhRj0XNTTvKgFhbxAcZSvX1dm5CQ5UJ08IoAaps4uSEAVEuthc7I80FRsRvX4lxibsEYcDgS5v0CRicuHFIKTax> (vizitat la 12.07.2021).
- Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова, № 122 от 14.03.2003. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003*, nr. 104-110.
- Чеботарева И.Н. Отказ от субъективного права в российском уголовном процессе: вопросы теории, нормативного регулирования и правоприменения. В: *Вестник Санкт-Петербургского университета. Право*, 2020, №. 11(3), с. 651-665.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.12/.13

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).04)

EXPIRAREA TERMENULUI DE PRESCRIȚIE DE TRAGERE LA RĂSPUNDERE PENALĂ: SOLUȚIILE INSTANȚEI DE JUDECATĂ

Adriana EȘANU,
doctor în drept,
conferențiar universitar,
formator INJ
<https://orcid.org/0000-0002-7616-6547>

Gheorghe RENIȚĂ,
doctor în drept,
lector universitar, USM
<https://orcid.org/0000-0003-2722-009X>

SUMAR

În acest articol s-a evidențiat existența unei practici judiciare neuniforme privind soluția pronunțată de către instanțele de judecată atunci când a expirat termenul de prescripție pentru tragere la răspundere penală. În unele cazuri, Curtea Supremă de Justiție a dispus încetarea procesului penal. Dimpotrivă, în alte cazuri, instanța supremă a considerat corectă pronunțarea unei sentințe de condamnare, însă fără aplicarea pedepsei penale. În acest sens, am demonstrat că se poate dispune încetarea procesului penal din motivul expirării termenului de prescripție, în ipoteza în care inculpatul nu solicită examinarea fondului cazului. Totodată, în situația în care inculpatul solicită examinarea cazului și pretinde că este nevinovat, atunci instanța de judecată trebuie să cerceteze probele și să facă o concluzie de rigoare în acest sens. Astfel, dacă instanța va constata că persoana este nevinovată, ea trebuie să emită o sentință de achitare. Correlativ, în situația în care instanța va constata vinovăția persoanei, atunci ea va trebui să specifice acest lucru în motivarea sa, nu însă în dispozitivul hotărârii (sentinței/deciziei). Totodată, chiar și în această situație, instanța trebuie să elibereze inculpatul de răspundere penală, în legătură cu expirarea termenului de prescripție.

Cuvinte-cheie: termen de prescripție, practică judiciară neuniformă, pedeapsă penală, sentință de condamnare.

EXPIRY OF THE PRESCRIPTION PERIOD FOR CRIMINAL LIABILITY: THE COURT'S SOLUTIONS

SUMMARY

This article highlighted the existence of a non-uniform judicial practice regarding the solution pronounced by the courts when the limitation period for criminal prosecution has expired. In some cases, the Supreme Court of Justice has ordered the termination of criminal proceedings. On the contrary, in other cases, the Supreme Court considered it appropriate to pronounce a sentence of conviction, but without the application of a criminal penalty. In this regard, we have demonstrated that it is possible to order the termination of the criminal proceedings, due to the expiration of the limitation period in the event that the defendant does not request the examination of the merits of the case. At the same time, if the defendant requests an examination of the case and claims that he is innocent, then the court must investigate the evidence and draw a proper conclusion in this regard. Thus, if the court finds that the person is innocent, he must issue an acquittal. Correlatively, in the event that the court finds the person guilty, then he will have to specify this in his motivation, but not in the operative part of the decision (sentence / decision). At the same time, even in this situation, the court must release the defendant from criminal liability in connection with the expiration of the limitation period.

Key-words: limitation period, non-uniform judicial practice, criminal punishment, conviction.

I. Introducere

Pe 8 aprilie 2021, Procurorul General a depus la Curtea Supremă de Justiție o cerere de recurs în interesul legii (dosarul nr. 4-1ril-2/2021). Acesta a semnalat existența unei practici judiciare neuniforme privind soluția pronunțată de către instanțele de judecată atunci când a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală.

Astfel, în unele cazuri [3, 4], Curtea Supremă de Justiție a dispus încetarea procesului penal în baza art. 332 alin. (1) din Codul de procedură penală.

Acest articol prevede că, „În cazul în care, pe parcursul judecării cauzei, se constată vreunul din temeiurile prevăzute în art. 275 pct.5)-9), 285 alin. (2), precum și în cazurile prevăzute în art. 53-60 din Codul penal, instanța, prin sentință motivată, încetează procesul penal în cauza respectivă”.

Dimpotrivă, în alte cazuri [5, 6], instanța supremă a considerat corectă pronunțarea unei sentințe de condamnare, însă fără aplicarea pedepsei penale. În acest sens, Curtea Supremă de Justiție a făcut trimitere la art. 389 alin. (4) pct. 3) din Codul de procedură penală, potrivit căruia „Sentința de condamnare se adoptă: (...) 3) fără stabilirea pedepsei, cu liberarea de răspundere penală în cazurile prevăzute în art. 57 și 58 din Codul penal, cu liberarea de pedeapsă în cazul prevăzut de art. 93 din Codul penal sau al expirării termenului de prescripție”.

Procurorul General a optat pentru cea de-a doua orientare jurisprudențială, susținând pronunțarea unei decizii obligatorii de către Curtea Supremă de Justiție, prin care să se soluționeze problema de drept ridicată în sensul emiterii unei sentințe de condamnare, cu liberarea de pedeapsă penală, în condițiile în care termenul de prescripție de trageră la răspundere penală a expirat, iar în rezultatul cercetării judecătorești a fost constatată vinovăția inculpatului în săvârșirea faptei penale pentru care a fost trimis în judecată.

Problema abordată de către autorul cererii de recurs în interesul legii nu este una nouă. Din acest motiv, este salutară unificarea practicii judiciare în materie. Vor beneficia atât subiectele care aplică legea penală, cât și, mai ales, justițiabilii. Însă, prin Încheierea Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 3 februarie 2022 [8], s-a dispus ridicarea excepției de neconstituționalitate a sintagmei „sau al expirării termenului de prescripție” din dispoziția art. 389 alin. (4) pct. 3) Cod de procedură penală cu sesizarea Curții Constituționale a Republicii Moldova. De reținut că prin sesizarea Curții Constituționale nu se solicită oferirea unei interpretări privind aplicarea normei de drept procedural, ci efectuarea controlului constituționalității legii ce urmează a fi aplicată la judecarea recursului în interesul legii, în strictă conformitate cu prevederile art. 4 alin. (1) lit. a) din Codul jurisdicției constituționale.

Fără a intra în polemică, în acest studiu ne propunem să oferim soluții referitoare la problema ridicată, plecând de la prevederile legale incidente, precum și ținând cont de practica relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO).

II. Discuții și rezultate

Vom începe prin a preciza că „prin prescripție se înțelege, în general, stingerea unui drept prin trecerea timpului, potrivit condițiilor prevăzute de lege” [1].

Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) face distincție între *prescripția tragerii la răspundere penală* (art. 60) și *prescripția executării sentinței de condamnare* (art. 97).

Conform art. 60 alin. (1) CP RM, persoana se liberează de răspundere penală, dacă din ziua săvârșirii infracțiunii au expirat următoarele termene:

- 2 ani de la săvârșirea unei infracțiuni ușoare;
- 5 ani de la săvârșirea unei infracțiuni mai puțin grave;
- 15 ani de la săvârșirea unei infracțiuni grave;
- 20 de ani de la săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave;
- 25 de ani de la săvârșirea unei infracțiuni excepțional de grave.

Așadar, „dreptul statului de a trage la răspundere penală persoanele care săvârșesc infracțiuni se stinge, dacă acesta nu este exercitat într-un anumit interval de timp” [2, § 19].

Instituția prescripției tragerii la răspundere penală este reglementată în coroborare cu instituția pedepsei penale. Agravarea pedepsei conduce în mod direct la schimbarea prescripției. Astfel, termenul de prescripție variază în funcție de gravitatea pedepsei [7, § 68, 69] și, implicit, în funcție de gravitatea infracțiunii.

Prescripția tragerii la răspundere penală mai este numită și „prescripția răspunderii penale”. În acest sens, s-a arătat că „[p]rescripția răspunderii penale are la bază ideea că, pentru a-și atinge scopul de realizare a ordinii de drept, răspunderea penală trebuie să intervină prompt, cât mai aproape de momentul săvârșirii infracțiunii, întrucât doar în acest fel poate fi realizată prevenția generală și cea specială, și poate fi creat, pe de o parte, sentimentul de securitate a valorilor sociale ocrotite, iar, pe de altă parte - încrederea în autoritatea legii. Cu cât răspunderea penală este angajată mai târziu față de data săvârșirii infracțiunii, cu atât eficiența ei scade, rezonanța socială a săvârșirii infracțiunii se diminuează, iar stabilirea răspunderii penale pentru săvârșirea infracțiunii nu mai apare ca necesară, deoarece urmările acesteia ar fi putut fi înlăturate sau șterse. Totodată, în intervalul de timp scurs de la săvârșirea infracțiunii, autorul acesteia, sub presiunea amenințării răspunderii penale, se poate corecta, fără a mai fi necesară aplicarea unei pedepse (...). Prin urmare, pentru a nu lăsa nesoluționate *sine die* raporturi juridice de conflict, legiuitorul a reglementat prescripția răspunderii penale drept cauză de înlăturare a răspunderii penale” [2, § 19].

Prin definiție, „prescripția răspunderii penale constă în stingerea raportului juridic penal de conflict și, prin aceasta, în stingerea dreptului statului de a trage la răspundere penală persoana care săvârșește o infracțiune, după trecerea unui anumit interval de timp de la data comiterii acesteia, respectiv după scurgerea termenului de nprescripție” [2, § 20].

Totodată, de principiu, în *Mazukna împotriva Lituaniei*, CtEDO a accentuat că în cazurile când este stabilit un termen pentru investigare (*i.e.* pentru urmărirea penală), autoritățile trebuie să se încadreze în acest termen [13, § 83]. De asemenea, CtEDO a

notat că instanțele naționale trebuie să acționeze cu diligență și într-un termen rezonabil pentru a examina fondul cauzei și pentru a adopta o hotărâre până la expirarea termenului de prescripție [13, § 86].

Cu alte cuvinte, Curtea de la Strasbourg a transmis un mesaj cât se poate de clar și răspicat: statele trebuie să asigure examinarea cauzelor penale în interiorul termenului de prescripție pentru tragere la răspundere penală. În ipoteza în care această exigență a fost sfidată și, în consecință, s-a dispus încetarea procesului penal din cauza expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală, au apărut probleme legate de respectarea drepturilor victimelor infracțiunii. În astfel de situații, atunci când există o victimă a infracțiunii (titular al vreunui drept fundamental garantat de CEDO), CtEDO a constatat, în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz, o încălcare a art. 2 (dreptul la viață), a art. 3 (interzicerea torturii) [16, §§ 23-39; 17, §§ 65-72] sau a art. 4 (interzicerea sclaviei și a muncii forțate) [19, § 146] din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, sub aspect procedural.

Prin urmare, pentru evitarea condamnării Republicii Moldova de către CtEDO pentru situații similare, autoritățile ar trebuie să acționeze prompt și cu diligența necesară în interiorul termenului de tragere la răspundere penală.

Cu privire la prescripția executării sentinței de condamnare, conform art. 97 alin. (1) CP RM, sentința de condamnare nu se pune în executare, dacă acest lucru nu a fost făcut în următoarele termene, calculate din ziua în care aceasta a rămas definitivă:

- a) 2 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune ușoară;
- b) 6 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune mai puțin gravă;
- c) 10 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune gravă;
- d) 15 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune deosebit de gravă;
- e) 20 de ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune excepțional de gravă.

Prescripția executării sentinței de condamnare mai este numită și „prescripția executării pedepsei”. Ea „este reglementată ca o modalitate de stingere a dreptului statului de a pune în executare pedeapsa stabilită printr-o hotărâre judecătorească definitivă și, în mod corelativ, a obligației condamnatului de a se supune acestei măsuri. De aceea, se apreciază că prescripția executării pedepsei are caracterul unei renunțări anticipate la dreptul de a cere executarea pedepsei, condiționat de trecerea unui interval de timp în care condamnatul nu a mai săvârșit nicio infracțiune” [1].

Dacă prescripția răspunderii penale are în vedere stingerea oricărei forme de răspundere pentru o faptă penală, prescripția executării pedepsei vizează consecințele unei condamnări care nu a fost pusă în executare o anumită perioadă determinată [9].

Ca o paranteză, amintim că Republica Moldova a fost condamnată de către CtEDO pentru eșecul autorităților de a-și îndeplini obligațiile pozitive privind asigurarea executării sentinței. Drept exemplu, facem referire la cauza *E.G. împotriva Republicii Moldova* (în care CtEDO a constatat încălcarea art. 3 și 8 din CEDO) [20, § 50], precum și la cazul *Natalia Lungu împotriva Republicii Moldova*. În acest din urmă caz, CtEDO a constatat o încălcare a art. 2 din CEDO, pentru că nu a fost pusă în executare o sentință de condamnare la pedeapsa cu închisoare în privința persoanelor responsabile de decesul soțului reclamantei [21, § 16-17].

După această precizare, constatăm că incidența prescripției tragerii la răspundere penală (art. 60 CP RM) și, respectiv, a executării sentinței de condamnare (art. 97 CP RM) este condiționată de lipsa și, corespunzător, prezența unei sentințe de condamnare cu aplicarea unei pedepse. Am utilizat formula „sentință de condamnare cu aplicarea unei pedepse”, deoarece conform art. 385 alin. (1) pct. 5) din Codul de procedură penală, „La adoptarea sentinței, instanța de judecată soluționează următoarele chestiuni în următoarea consecutivitate: (...) 5) dacă inculpatul trebuie să fie pedepsit pentru infracțiunea săvârșită; (...)”.

Cât privește natura juridică a prescripției de tragere la răspundere penală, este de remarcat că în jurisprudența sa, CtEDO a notat că normele în materie de prescripție sunt legi de procedură (A se vedea: cauzele *Coëme și alții împotriva Belgiei* [12, § 149], *Previti împotriva Italiei* [15, § 80], *Borcea împotriva României* [18, § 64]). În special, în cauza *Borcea împotriva României*, Curtea a statuat că normele privind prescripția nu definesc infracțiunile și pedepsele care le sancționează și pot fi interpretate ca impunând o simplă condiție prealabilă pentru examinarea cauzei [18, § 64].

În același sens este și punctul de vedere formulat ca *amicus curiae* de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), la solicitarea Curții Constituționale a Georgiei, cu privire la retroactivitatea regulilor în materie de prescripție, adoptat de Comisie la cea de a 78-a sesiune plenară (Veneția, 13-14 martie 2009), prin care aceasta evocă jurisprudența CtEDO, care a stabilit că, dacă legea națională a unui stat consideră o regulă în materie de prescripție ca fiind mai degrabă de procedură decât de fond, este permisă modificarea acelei reguli cu scopul de a prelungi termenul de prescripție cu efect retroactiv în ceea ce privește infracțiunile pentru care nu se împlinise termenul de prescripție la momentul modificării. Mai arată că instanța de contencios al drepturilor omului nu a decis dacă o prelungire retroactivă este permisă în cazul infracțiunilor pentru care termenul de prescripție a expirat deja [10].

Totodată, Comisia de la Veneția precizează că principiul neretroactivității nu se aplică dreptului penal procedural, care e distinct de dreptul penal

substanțial. Totuși, calificarea unei dispoziții ca fiind de drept substanțial sau procedural trebuie făcută într-o perspectivă funcțională. Când un termen de prescripție este deja împlinit, principiul legalității poate fi invocat pentru a evita reactivarea sa [10].

Apropo, problema amendamentelor legislative adoptate în timpul procesului, care extind termenele de prescripție în privința infracțiunilor ce nu s-au prescis, a fost examinată de CtEDO, între altele, în cauza *Chim și Przywieczerski împotriva Poloniei* [11]. Acest aspect a fost examinat prin prisma art. 6 din CEDO, care garantează dreptul la un proces echitabil. În concepția CtEDO, regulile privind termenele de prescripție, care pot fi interpretate ca stabilind o condiție prealabilă pentru examinarea unui caz, nu au niciun efect în privința exercitării dreptului la un proces echitabil. Aplicarea amendamentului care prelungea termenele de prescripție nu constituie o încălcare a dreptului la un proces echitabil.

La rândul ei, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că „instituția prescripției penale în Republica Moldova este inserată în legea penală (lege materială)” [7, § 63]. Cu alte cuvinte, se sugerează că instituția prescripției penale este una de drept substanțial. Prin urmare, instanțele de judecată trebuie să se conducă de Codul penal atunci când este invocată prescripția tragerii la răspundere penală.

În cauza *G.I.E.M. SRL și alții împotriva Italiei* (Fond), Marea Cameră a CtEDO a precizat că art. 7 din CEDO se opune impunerii unei sancțiuni de natură penală unei persoane, fără angajarea și declararea în prealabil a răspunderii sale penale [14, § 251]. Totuși, nu este necesar ca declararea răspunderii penale să fie enunțată într-o hotărâre penală de condamnare formală a inculpatului [14, § 252]. În sensul dat, aplicabilitatea acestei dispoziții nu are ca efect impunerea „incriminării” de către state a procedurilor care, în exercitarea puterii lor discreționare, nu intră în cadrul dreptului penal în sens strict [14, § 253].

Eliminând astfel necesitatea unei proceduri penale *stricto sensu* în *G.I.E.M. SRL și alții împotriva Italiei*, CtEDO a examinat dacă există cel puțin o declarație formală de angajare a răspunderii penale anterior impunerii sancțiunii penale (în speță, aplicarea confiscării speciale). Unul dintre reclamânți a fost trimis în judecată pentru lotizare ilegală, dar nu a fost condamnat ca urmare a intervenției prescripției. Totuși, s-au confiscat integral terenurile lotizate ilegal.

Deoarece instanțele naționale au constatat că au fost întrunite toate elementele constitutive ale infracțiunii de lotizare ilegală și au constatat că procesul penal a încetat doar ca urmare a intervenției prescripției, CtEDO a concluzionat că a existat o „condamnare” în sensul art. 7 din CEDO, astfel încât nu a fost încălcată această prevedere în cazul reclamantului [14, § 258-261].

Raportând cele menționate *supra* la problema de drept pusă în discuție, reținem că se poate întâmpla ca, pe parcursul procesului penal, inculpatul

să solicite încetarea procesului penal din motivul expirării termenului de prescripție, fără a pretinde la examinarea probelor, audierea martorilor etc. În astfel de situații, instanțele trebuie să pronunțe o sentință de încetare a procesului penal.

În schimb, în ipoteza în care inculpatul solicită examinarea cazului și pretinde că este nevinovat, atunci instanța de judecată trebuie să analizeze probele și să facă o concluzie de rigoare în acest sens. Astfel, dacă instanța va constata că persoana este nevinovată, ea trebuie să emită o sentință de achitare.

În contrast, în cazul în care instanța va constata vinovăția persoanei, atunci ea va trebui să specifice acest lucru în motivarea sa, nu în dispozitivul sentinței. Totodată, chiar și în această situație, instanța trebuie să elibereze inculpatul de răspundere penală în legătură cu expirarea termenului de prescripție. În orice caz, o asemenea sentință va fi considerată una de „condamnare”, în sensul art. 7 din CEDO, așa cum a decis CtEDO în cazul *G.I.E.M. SRL și alții împotriva Italiei*.

Așadar, art. 332 alin. (1) din Codul de procedură penală poate fi aplicat atunci când inculpatul a solicitat încetarea procesului penal din motivul expirării termenului de prescripție, fără a pretinde cercetarea probelor, audierea martorilor etc. Altfel spus, nu se solicită examinarea fondului.

Corelativ, constatăm o incoerență dintre art. 389 alin. (4) pct. 3) din Codul de procedură penală și, respectiv, art. 60 CP RM. Această incoerență urmează a fi soluționată în favoarea persoanei și, respectiv, urmează să fie aplicat art. 60 CP RM, chiar și atunci când inculpatul a solicitat examinarea cazului și pretinde că este nevinovat. Firește, într-o asemenea ipoteză, în partea motivatoare a hotărârii se va indica dacă persoana este sau nu vinovată de comiterea infracțiunii incriminate, dar nicidecum nu în dispozitivul hotărârii (sentință/decizie). În caz contrar, va fi golit de conținut art. 60 CP RM. Această soluție este justificată prin prisma cazului *G.I.E.M. SRL și alții împotriva Italiei*.

III. Concluzii și recomandări

Ca rezultat al studiului efectuat, redăm *infra* următoarele concluzii și recomandări:

- 1) Codul penal al Republicii Moldova face distincție între *prescripția tragerii la răspundere penală* (art. 60) și *prescripția executării sentinței de condamnare* (art. 97). Această distincție trebuie respectată și de către subiecții îndrituiți cu aplicarea legii penale.
- 2) Din perspectiva naturii juridice a prescripției de tragere la răspundere penală, CtEDO a notat că normele în materie de prescripție sunt legi de procedură (e.g. cazul *Coëme și alții împotriva Belgiei*, *Previti împotriva Italiei*, *Borcea împotriva României*). În schimb, conform concepției Curții Constituționale a Republicii Moldova, se sugerează că instituția

prescripției penale este una de drept substanțial (*i.e.* Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 27 mai 2014).

- 3) Instanțele naționale trebuie să acționeze cu diligență și într-un termen rezonabil pentru a examina fondul cauzei și pentru a adopta o hotărâre până la expirarea termenului de prescripție.
- 4) Se poate de dispus încetarea procesului penal în baza art. 332 alin. (1) din Codul de procedură penală, din motivul expirării termenului de prescripție, în ipoteza în care inculpatul nu solicită examinarea fondului cauzei.
- 5) În ipoteza în care inculpatul solicită examinarea cauzei și pretinde că este nevinovat, atunci instanța de judecată trebuie să cerceze probele și să facă o concluzie de rigoare în acest sens. Astfel, dacă instanța va constata că persoana este nevinovată, ea trebuie să emită o sentință de achitare. În situația în care instanța va constata vinovăția persoanei, atunci ea va trebui să specifice acest lucru în motivarea sa, nu însă în dispozitivul hotărârii (sentinței/deciziei). Totodată, chiar și în această situație, instanța trebuie să libereze inculpatul de răspundere penală în legătură cu expirarea termenului de prescripție în baza art.60 CP RM. În orice caz, o asemenea sentință va fi considerată una de „condamnare”, în sensul art. 7 din CEDO, așa cum a decis CtEDO în cazul *G.I.E.M. SRL și alții împotriva Italiei*.

Referințe bibliografice:

1. Decizia Curții Constituționale a României nr. 511 din 12 decembrie 2013 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 125 alin. 3 din Codul penal. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/154951> (vizitat la 22.12.2021).
2. Decizia Curții Constituționale a României nr. 443 din 22 iunie 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 155 alin. (3) din Codul penal. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/194211> (vizitat 22.12.2021).
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 12 februarie 2019. Dosarul nr. 1ra-192/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13109 (vizitat 23.12.2021).
4. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19 februarie 2019. Dosarul nr. 1ra-329/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13053 (vizitat 23.12.2021) Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17 noiembrie 2020. Dosarul nr. 1ra-2085/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17261 (vizitat 24.12.2021).
5. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25 ianuarie 2021. Dosarul nr. 1ra-539/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17738 (vizitat 23.12.2021).
6. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 5 aprilie 2021. Dosarul nr. 1ra-875/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18392 (vizitat 21.12.2021).
7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 27 mai 2014 pentru controlul constituționalității Art. II al Legii nr. 56 din 4 aprilie 2014 pentru completarea articolului 60 din Codul penal al Republicii Moldova (prescripția tragerii la răspundere penală) (Sesizarea nr. 27a/2014). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 364-365.
8. Încheierea Plenului Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 3 februarie 2022. Dosar nr. 4-1ril-2/21. http://jurisprudenta.csj.md/db_plen_penal.php (vizitat 01.03.2022).
9. Opinia separată la Decizia Curții Constituționale a României nr. 511 din 12 decembrie 2013 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 125 alin. 3 din Codul penal. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/154951> (vizitat 23.12.2021).
10. *Amicus Curiae* Brief for the Constitutional Court of Georgia on the Retroactivity of Statutes of Limitation and the Retroactive Prevention of the Application of a conditional sentence adopted by the Venice Commission at its 78th Plenary Session (Venice, 13-14 March 2009), CDL-AD(2009)012-f. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2009\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2009)012-e).
11. Case of *Chim și Przywieczerski v. Poland*, ECHR, 12 April 2018. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182169> (vizitat 13.01.2022).
12. Case of *Coëme and Others v. Belgium*, ECHR, 22 June 2000. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194> (vizitat la 25.12.2021).
13. Case of *Mažukna v. Lithuania*, ECHR, 11 April 2017. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172656> (vizitat la 23.12.2021).
14. Case of *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy* [GC], ECHR, 28 June 2018. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184525> (vizitat 23.12.2021).
15. *Affaire Previti c. l'Italie*, (dec.), CEDH, 12 février 2013. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117033> (vizitat 22.12.2021).
16. *Affaire İbrahim Demirtaş c. Turquie*, CEDH, 28 octobre 2014. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147620> (vizitat la 23.12.2021).
17. *Affaire Mehmet Yaman c. Turquie*, CEDH, 24 février 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152421> (vizitat la 25.12.2021).
18. *Affaire Borcea c. Roumanie*, (dec.), CEDH, 22 septembre 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158117> (vizitat la 23.12.2021).
19. *Affaire T.I. et autres c. Grèce*, CEDH, 18 juillet 2019. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194441> (vizitat 23.12.2021).
20. *Affaire E.G. c. République de Moldova*, CEDH, 13 avril 2021. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209077> (vizitat la 23.12.2021).
21. *Affaire Natalia Lungu c. République de Moldova*, CEDH, 18 janvier 2022. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-215165> (vizitat 23.12.2021).

CZU: 343.1/.7

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).05)

REGULI DE ÎNCADRARE A INFRAȚIUNII UNICE COMPLEXE

Vadim PRISACARI,
procuror în Procuratura
Anticorupție, doctorand ASEM și
USPEE „Constantin Stere”
<https://orcid.org/0000-0001-5414-6943>

SUMAR

În prezentul demers științific sunt identificate reguli de calificare a infracțiunii unice complexe. În esență, în conținutul infracțiunii complexe intră cel puțin o altă faptă penală care se dizolvă în amalgamul infracțiunii nou create. Eliminarea infracțiunii alipite (reunite) sau absorbite decade calificarea celor săvârșite conform normei care incriminează infracțiunea complexă. În cazul infracțiunii complexe faptele penale absorbite/reunite își pierd din individualitate, neputând fi reținute la calificare. Încadrarea celor comise, potrivit regulilor concursului de infracțiuni (conform normei care cuprinde infracțiunea complexă, dar și conform normei ce conține infracțiunea absorbită) este contrară (i) regulii de calificare, în ipoteza concurenței dintr-o normă parte și o normă întreg și, implicit, (ii) principiului calificării exacte ca subspecie a principiului legalității incriminării, din perspectiva efectuării unei calificări în exces. Calificarea unei infracțiuni complexe trebuie să se facă potrivit normei ce cuprinde infracțiunea complexă, nu însă potrivit normelor ce formează infracțiunea complexă.

Cuvinte-cheie: *infracțiune unică, infracțiune complexă, infracțiune absorbită, normă-parte, normă-întreg, concurs de infracțiuni.*

În opinia autoarei N.B. Gulieva, „infracțiunea complexă reprezintă acea formă a infracțiunii unice prin care se atentează asupra a două sau mai multor obiecte, formată din mai multe fapte, fiecare dintre care conține semnele unei componente de infracțiune de sine stătătoare, însă, în virtutea legăturii lor reciproce și specificului pericolului social, este privită ca infracțiune unică” [20, p. 7].

În literatura de specialitate română infracțiunea complexă este definită ca fiind „acea formă a unității legale de infracțiune ce constă în compunerea întregului său conținut juridic cu o altă acțiune sau inacțiune care, privită singular sau sepa-

RULES OF QUALIFICATION OF THE COMPLEX SINGLE OFFENCE

SUMMARY

In this scientific approach are identified rules for the qualification of the complex single offence. In essence, the content of the complex crime includes at least one other criminal act that dissolves into the amalgam of the newly created crime. The elimination of the attached or absorbed offence declines the qualification of those committed according to the norm that incriminates the complex offence. In the case of a complex offence, the criminal acts absorbed / reunited lose their individuality, and cannot be retained in the qualification. The qualification of those committed, according to the rules of the multiple offences (according to the norm that includes the complex crime, but also according to the norm that contains the absorbed crime) is contrary (i) to the rule of qualification in the case of competition between a part and a whole, and, implicitly, (ii) to the principle of exact qualification as a subspecies of the principle of legality of incrimination, from the perspective of performing an overqualification. The qualification of a complex offence must be made according to the norm that includes the complex offence, but not according to the norms that form the complex offence.

Key-words: *single offence, complex offence, absorbed offence, part-norm, whole-norm, multiple offences*

rat, constituie o faptă prevăzută de legea penală de sine stătătoare” [15, p. 89].

Remarcăm că definițiile de mai sus se rezumă la următoarea trăsătură fundamentală a infracțiunii complexe: *în conținutul acesteia intră cel puțin o altă faptă penală, care se dizolvă în amalgamul infracțiunii nou create.*

În continuare, vom trece în revistă **regulile de calificare a infracțiunii unice complexe.**

În primul rând, eliminarea infracțiunii alipite (reunite) sau absorbite decade calificarea celor săvârșite conform normei ce incriminează infracțiunea complexă. Altfel zis, în lipsa infracțiunii absorbite sau reunite, cele comise nu constituie infracțiune complexă. Același lucru este punctat în doctrină: „În cazul acestei forme a infracțiunii complexe, lipsa din conținutul ei a infracțiunii ab-

sorbite duce la inexistența infracțiunii complexe [16, p. 32].”

În atare situație, cele comise ar putea fi încadrate în baza unei alte norme (*i.e.* în baza normei ce cuprinde infracțiunea simplă (în lipsa infracțiunii absorbite)). O atare posibilitate este prezentă atunci când, în lipsa faptei penale pasibile de absorbție, cele comise ar putea reprezenta o infracțiune. Mai exact, este necesar ca, în lipsa acțiunii secundare, realizarea acțiunii principale să constituie infracțiune. De exemplu, privațiunea ilegală de libertate cu aplicarea violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei necesită calificare în baza lit. e) alin.(2) art.166 CP RM. În lipsa acțiunii secundare sub forma violenței periculoase, cele comise trebuie încadrate în baza art. 166 CP RM (cu excepția lit. e) alin.(2)).

În alte cazuri, în lipsa acțiunii secundare (acțiune ce corespunde faptei penale absorbite/reunite), cele săvârșite ar putea să nu cadă sub incidența legii penale. Este cazul în care acțiunea principală (în lipsa acțiunii secundare) nu constituie *per se* infracțiune. De exemplu, în lipsa acțiunii adiacente, acțiunile de recrutare, transportare etc. a unei persoane majore nu pot fi apreciate drept trafic de ființe umane, nefiind posibilă încadrarea în baza art. 165 CP RM. A. Tănase notează pe bună dreptate: „În legătură cu astfel de modalități [înșelăciune, răpire, aplicarea violenței] ale acțiunii adiacente dobândește ilicite recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea persoanei [19, p. 19]”. *Per a contrario*, în lipsa acțiunii adiacente (secundare), lipsește ilicitețea acțiunii principale și, corespunzător, a întregii activități.

În *al doilea rând*, în cazul infracțiunii complexe, faptele penale absorbite/reunite își pierd din individualitate, neputând fi reținute la calificare. Cu acest prilej, C. Sima accentuează: „Infracțiunile absorbite își pierd complet autonomia infracțională, neproducând efecte juridice separate, ci doar în cadrul infracțiunii complexe” [16, p. 34]. Acest lucru este realizabil doar în condițiile în care infracțiunea absorbită este mai puțin periculoasă ca infracțiunea în care este dizolvată. Cu acest prilej, N.F. Kuznețova consemnează: „Fapta inclusă în cadrul componenței complexe este, întotdeauna, de gravitate mai redusă, decât însăși infracțiunea complexă” [21, p. 281]. Pe aceeași undă se situează M. Ștefănoaia: „Infracțiunea complexă este caracterizată de o periculozitate mai ridicată decât cea a faptei absorbite. Verificarea acestei condiții se face prin compararea limitelor de pedeapsă prevăzute pentru cele două infracțiuni. În acest sens, dacă infracțiunea aparent complexă este sancționată cu o pedeapsă in-

ferioară celei prevăzute pentru infracțiunea „absorbită”, cele două fapte se vor reține în concurs” [18, p. 507].

Regula de mai sus (constând în pierderea individualității infracțiunii absorbite) nu a fost respectată în următoarea speță din practica judiciară: „*C.E., în rezultatul unui conflict cu concubina sa, G.N., acționând din motiv de răzbunare, intenționat a încuiat-o în locuința din s. S., r-nul Hâncești, lipsind-o în mod ilegal de libertate și privând-o de posibilitatea de a se deplasa nestingherit, acțiuni însoțite de amenințarea cu moartea, exprimate în aplicarea cuțitului la gât și rostirea cuvintelor precum că o să o omoare pe ea și pe copiii, amenințări care au înspăimântat-o pe G.N., percepându-le ca fiind reale*” [10]. Instanța de judecată a încadrat faptele inculpatului C.E. conform regulilor concursului de infracțiuni: în baza alin.(1) art. 166 CP RM, precum și în baza art. 155 CP RM. Potrivit doctrinei de specialitate, „latura obiectivă a infracțiunii prevăzută la alin.(1) art.166 CP RM se exprimă în fapta prejudiciabilă alcătuită din: 1) acțiunea sau inacțiunea principală; 2) acțiunea sau inacțiunea adiacentă” [4, p. 493]. În postura de acțiune (inacțiune) adiacentă pot apărea următoarele: „1) constrângerea fizică; 2) constrângerea psihică [...]” [4, p. 497]. Evident, amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a sănătății persoanei este formă a constrângerii psihice. Prin urmare, în sensul infracțiunii prevăzută la art.166 CP RM, acțiunea adiacentă poate lua forma amenințării cu omor sau cu vătămarea gravă a sănătății persoanei. Respectiv, dacă acțiunea adiacentă (secundară) este realizată în contextul privațiunii ilegale de libertate, cele săvârșite trebuie calificate doar în baza art. 166 CP RM (normă ce cuprinde o infracțiune complexă), nu și în baza art. 155 CP RM. Infracțiunea absorbită (*i.e.* amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a sănătății) își pierde din individualitate, fiind dizolvată în conținutul infracțiunii complexe (*i.e.* în conținutul privațiunii ilegale de libertate).

Încadrarea celor comise, potrivit regulilor concursului de infracțiuni (conform normei ce cuprinde infracțiunea complexă, dar și conform normei ce conține infracțiunea absorbită) este contrară (i) regulii de calificare, în ipoteza concurenței dintr-o normă parte și o normă întreg și, implicit, (ii) principiului calificării exacte, ca subspecie a principiului legalității incriminării, din perspectiva efectuării unei calificări în exces. O asemenea soluție de calificare nu este echitabilă, persoana fiind impusă unui regim sancționator mult mai aspru, în condițiile în care se supraapreciază nejustificat comportamentul acesteia.

În contextul regulii de calificare analizate, C. Ghigheci menționează: „În cazul infracțiunii com-

plexe este vorba de o aparență de pluralitate, deoarece în conținutul ei intră o acțiune sau inacțiune care constituie prin ea însăși o altă faptă prevăzută de legea penală, putând crea astfel impresia că am fi în prezența unei pluralități de infracțiuni; însă – prin voința legiuitorului – în aceste situații suntem în prezența unei unități de infracțiuni, deoarece se va reține în sarcina făptuitorului doar infracțiunea complexă, nu și infracțiunea sau infracțiunile care intră în conținutul acesteia” [12].

M.-C. Ivan remarcă că „la infracțiunea complexă trebuie să existe o legătură între acestea [acțiuni (inacțiuni)], poate chiar (dar nu obligatoriu) de la mijloc la scop (ambele cu intenție)” [15, p. 96]. Din punctul nostru de vedere, cele comise trebuie încadrate în baza normei ce cuprinde infracțiunea complexă doar dacă acțiunea (inacțiunea) adiacentă, ce cuprinde infracțiunea absorbită, este comisă întru ușurarea săvârșirii acțiunii (inacțiunii) principale. Altfel zis, prin realizarea acțiunii (inacțiunii) adiacente, făptuitorul trebuie să urmărească scopul săvârșirii acțiunii (inacțiunii) principale. Au dreptate S. Copețchi și I. Popov atunci când afirmă: „După cum e și firesc, acțiunea/inacțiunea principală trebuie să succeadă acțiunea secundară (adiacentă); or, în esență, acțiunea secundară, de fiecă dată, este realizată tocmai în vederea facilitării realizării acțiunii/inacțiunii principale” [7, p. 41].

Punctând asupra rolului amenințării cu omor sau cu vătămarea gravă a sănătății persoanei în cadrul unor componente de infracțiune concrete, M. Angheluță afirmă: „În cadrul unor infracțiuni complexe, amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății poate îndeplini rolul de modalitate normativă a acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile. Contează ca această acțiune adiacentă să fie săvârșită până la consumarea acțiunii (inacțiunii) principale. La fel, este necesar ca acțiunea adiacentă de amenințare cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății să fie comisă în scopul de a asigura săvârșirea acțiunii (inacțiunii) principale” [1, p. 273].

În lipsa acestor condiții, cele comise ar putea constitui un concurs de infracțiuni (*e.g.* amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a sănătății nu este realizată în vederea săvârșirii privațiunii ilegale de libertate, ci în alt scop, după care este comisă privațiunea ilegală de libertate).

Din aceste considerente, în cazul infracțiunii complexe este imperios ca acțiunea (inacțiunea) secundară să premerge momentul realizării acțiunii (inacțiunii) principale, ci nu să succeadă. În caz contrar, cele comise ar putea forma un concurs de infracțiuni (de exemplu, atunci când în

contextul infracțiunii de violare a dreptului la libertatea întrunirilor (art. 184 CP RM) violența periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei nu este aplicată până la săvârșirea acțiunii principale concretizate în împiedicarea ilegală a desfășurării mitingului, demonstrației etc., ci după realizarea acestei acțiuni). Nefiind comisă în vederea săvârșirii acțiunii principale, violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei trebuie să i se dea o apreciere distinctă, dar nu în contextul infracțiunii prevăzută la art. 184 CP RM.

În alte cazuri, cele comise ar putea fi calificate doar potrivit normei ce cuprinde „infracțiunea absorbită”. Este cazul în care săvârșirea acțiunii principale nu constituie *per se* infracțiune.

Revenind la speța evocată mai sus, concluzionăm că conduita inculpatului urma a fi încadrată, exclusiv, în baza alin.(1) art. 166 CP RM, aceasta - deoarece acțiunea de amenințare cu omor a fost comisă (*i*) în vederea ușurării săvârșirii privațiunii ilegale de libertate și, (*ii*) până la consumarea privațiunii ilegale de libertate. De altfel, chiar instanța de judecată a ținut să sublinieze că amenințarea cu omor a însoțit acțiunea principală exprimată în privațiunea ilegală de libertate a victimei. În final, apreciem că încadrarea conduitei inculpatului în tiparul normelor înscrise la alin. (1) art. 166 și art. 155 CP RM este incorectă.

În *al treilea rând*, calificarea unei infracțiuni complexe trebuie să se facă potrivit normei ce cuprinde infracțiunea complexă, nu însă potrivit normelor ce formează infracțiunea complexă. În opinia întemeiată a lui N. Giurgiu, „infracțiunile reunite nu produc efecte separate” [13, p. 260].

Mai sus am probat că normele ce formează infracțiunea complexă își pierd din semnificație singulară, fiind privite pe post de părți ale normei ce conține infracțiunea complexă. Deși aplicarea la calificare a normelor-părți, în detrimentul normei-întregi, nu este contrară principiului echității, constatăm, totuși, că aceasta este contrară voinței legiuitorului. Crearea unei infracțiuni complexe trebuie să implice și o calificare corespunzătoare. Dacă legiuitorul a ajuns la concluzia construcției unei atare infracțiuni, calificarea trebuie făcută potrivit normei ce prevede acea infracțiune, ci nu potrivit normelor ce prevăd infracțiunile care au stat la baza formării infracțiunii complexe. În caz contrar, dispăre rațiunea formării infracțiunilor complexe.

Identificăm spețe practice în care respectiva regulă de calificate este nesocotită. De exemplu, într-o speță, instanța a încadrat conduita inculpatului în baza următoarelor norme: lit. c), d) alin. (2) art. 166 CP RM (privațiunea ilegală de libertate săvârșită de două sau mai multe persoane și cu

bună-știință asupra unui minor) și în baza lit. c¹), e), j) alin. (2) art. 152 CP RM (vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății persoanei săvârșită de două sau mai multe persoane, cu bună-știință asupra unui minor și cu deosebită cruzime).

În fapt, instanța a reținut următoarele: „I.D., având intenția de a priva de libertate minorul Z.A., în vederea imobilizării și înfrângerii opunerii de rezistență fizică și psihică din partea ultimului, i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii și picioarele peste corp, provocându-i dureri fizice, sentimente de frică și stare de supunere. Apoi, din odaia unde se afla, l-a dus forțat în coridor, unde a continuat să-i aplice lovituri cu pumnii și picioarele peste tot corpul, înfrângând în așa mod opunerea de rezistență din partea ultimului. Apoi, contrar voinței minorului Z.A., cu o curea și cu o bandă adezivă, i-a legat mâinile ultimului, după care l-a scos silit afară în ogradă și, stropindu-i mâinile cu benzină, i le-a incendiat, provocându-i minorului Z.A. dureri fizice și vătămare medie. În continuare, inculpatul, forțat l-a dus pe minor în casă, după care, ultimul, profitând de neatenția inculpatului și de faptul că ușa de la odaie și de la intrare în casă erau deschise, a fugit, eliberându-se astfel din privațiune ilegală de libertate” [8].

În speță, pe de o parte, inculpatul a aplicat violență concretizată, inclusiv, în vătămare medie, întru săvârșirea acțiunii principale din conținutul infracțiunii prevăzută la art. 166 CP RM, exprimată în privațiunea ilegală de libertate. Deci, prin săvârșirea violenței, făptuitorul a urmărit scopul ușurării săvârșirii acțiunii principale (privarea, ca atare, de libertate). Violența aplicată nu a succedat momentul consumării infracțiunii de privațiune ilegală de libertate. Violența a fost aplicată până la momentul consumării infracțiunii.

Pe de altă parte, norma de la lit. e) alin. (2) art. 166 CP RM stabilește răspunderea pentru privațiunea ilegală de libertate săvârșită cu aplicarea violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei. Conform pct. 6 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004, „prin violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei se are în vedere violența care s-a soldat cu vătămare medie sau ușoară (sublinierea ne aparține – n.a.) a integrității corporale sau a sănătății ori care, deși nu a cauzat aceste urmări, comportă la momentul aplicării sale, datorită metodei de operare, un pericol real pentru viață și sănătate” [14].

Constatăm că semnul circumstanțial agravant prevăzut la lit. e) alin.(2) art. 166 CP RM poate

îmbrăca forma unei vătămări medii a sănătății persoanei. Care sunt condițiile în care operează respectivul semn calificativ? Evident, violența trebuie aplicată întru ușurarea săvârșirii privațiunii ilegale de libertate și până la consumarea privațiunii ilegale de libertate. În speță, cele două condiții sunt întrunite. Atunci de ce calificarea conform art. 166 CP RM nu a vizat și semnul circumstanțial agravant prevăzut la lit. e) alin.(2)? De ce vătămării medii cauzate minorului Z.A. i-a fost dată o evaluare juridică distinctă, în condițiile în care legiuitorul a inclus această acțiune în tiparul lit. e) alin.(2) art. 166 CP RM? Este evident că persoana îndrituită cu aplicarea legii penale a ignorat regulile de calificare a infracțiunii complexe. Realmente, comportamentul inculpatului trebuie încadrat doar în baza alin. (2) art. 166 CP RM (cu circumstanțele agravante de rigoare), nu și conform art. 152 CP RM. În plus, așa cum enunță S. Brînză și V. Stati: „În general, nu este cu puțință concursul ideal dintre infracțiunea prevăzută la art. 152 CP RM și infracțiunea specificată la lit. e) alin. (2) art. 166 CP RM. Este posibil doar concursul real dintre aceste două infracțiuni” [5, p. 32].

În *al patrulea rând*, construcția infracțiunii complexe determină un specific anume în ceea ce privește momentul consumării și, implicit, al tentativei.

N. Giurgiu susține că „infracțiunea complexă se consideră consumată numai prin realizarea integrală a elementelor materiale ce o compun, atât la nivelul infracțiunii de bază, cât și a celei de conținut calificat și al producerii rezultatului prevăzut de lege” [13, p. 260].

Fiind formată din mai multe acțiuni (inacțiuni) prejudiciabile, infracțiunea complexă trebuie considerată consumată din momentul realizării atât a acțiunii (inacțiunii) principale, cât și a acțiunii (inacțiunii) adiacente. Doar în asemenea condiții putem sesiza momentul executării depline a laturii obiective a unei infracțiuni complexe – aspect ce determină consumarea infracțiunii. În alte condiții, nerealizarea integrală a laturii obiective (din motivul unor circumstanțe independente de voința făptuitorului) este echivalentă cu încercarea săvârșirii unei infracțiuni complexe. În asemenea caz, comportamentul persoanei este apreciat drept tentativă la infracțiunea complexă.

Pentru exemplificare, prezentăm următoarele spețe: „P.G., la 25 mai 2017, orele 22:00, fiind în stare de ebrietate narcotică, intenționat, urmărind scopul satisfacerii poftei sexuale în formă perversă, contrar voinței lui T.P. aplicând constrângerea psihică, manifestată prin aplicarea violenței și profitând de imposibilitatea ultimei de a se apăra, fiind în stare de ebrietate narcotică, a încercat să între-

țină un raport sexual cu aceasta în formă perversă, cauzându-i vătămare corporală și suferințe psihice, însă, din motive independente de voința sa, nu a reușit să-și ducă intenția până la capăt” [11]; „M.V., aflându-se în locuința proprie, având-o în grijă pe minora X., care nu avea împliniți 14 ani, acționând cu premeditate în scopul întreținerii cu aceasta a unor raporturi sexuale forțate, a aplicat față de ea constrângere fizică și psihică exprimată prin aplicarea multiplelor lovituri cu palmele peste suprafața corpului și amenințare cu moartea, însă, din motive independente de voința sa, nu și-a dus intenția până la capăt” [9]. În ambele spețe calificarea celor săvârșite a fost realizată prin raportare la art. 27 CP RM (tentativa de infracțiune). În ambele spețe, latura obiectivă a infracțiunii de viol nu a fost executată pe deplin. Mai exact, acțiunea secundară a fost săvârșită. În același timp, acțiunea principală, sub forma raportului sexual, nu a fost realizată, în pofida existenței unei asemenea intenții. În consecință, intenția inculpaților nu a fost materializată integral. Intenția nu a fost dusă până la capăt, fiind întreruptă din motive independente de voința inculpaților. Toate acestea au determinat aprecierea corectă a comportamentului inculpaților drept tentativă neconsumată la infracțiunile comise.

În opinia lui M. Ștefănoaia, „tentativa la infracțiunea complexă există atunci când infracțiunea s-a consumat doar în raport cu fapta secundară, iar la fapta principală urmarea nu s-a produs (fiind în prezența unui fapt tentat)” [18, p. 508]. Observăm că soluțiile din spețele de mai sus corespund tezei doctrinare a lui M. Ștefănoaia. În raport cu acțiunea secundară, infracțiunea este consumată. Însă, în raport cu acțiunea principală, identificăm o formă tentată a infracțiunii. Iar, *per ansamblu*, infracțiunea trebuie apreciată neconsumată.

E posibil oare ca acțiunea principală să fi fost realizată, iar acțiunea secundară – nu? Considerăm că o astfel de posibilitate este înlăturată, fiind contrară esenței logice în formarea unei infracțiuni complexe. Odată ce rolul infracțiunii absorbite, de regulă, constă în facilitarea săvârșirii acțiunii (inacțiunii) principale, este inimaginabil realizarea prioritară a acțiunii (inacțiunii) principale, după care a acțiunii (inacțiunii) secundare. Cel puțin, acest lucru este străin infracțiunii complexe. *Supra* am punctat că săvârșirea acțiunii (inacțiunii) „secundare” ulterior săvârșirii acțiunii (inacțiunii) „principale” nu denotă prezența unei infracțiuni complexe, cele comise urmând a fi evaluate în baza altor reguli de calificare.

În același perimetru de încadrare se situează ipoteza infracțiunii complexe în care acțiunea (inacțiunea) secundară determină cauzarea unei

urmări prejudiciabile ce apare în postura de semn calificativ, în timp ce acțiunea (inacțiunea) principală rămâne la faza actului tentat. Relevăm cazurile în care infracțiunea este complexă atât în varianta-tip, cât și în varianta agravată. Sunt ilustrative acele infracțiuni în care pe post de semn circumstanțial agravant apare „decesul persoanei sau vătămarea gravă a sănătății cauzate din imprudență”. În cazul acestor infracțiuni, lipsirea de viață din imprudență și vătămarea gravă a sănătății persoanei din imprudență apar în postura de fapte penale absorbite în amalgamul infracțiunii complexe.

Respectiv, pot fi sesizate cazuri când acțiunea (inacțiunea) secundară să fi determinat, în mod progresiv, din imprudență, decesul sau vătămarea gravă a sănătății persoanei, iar acțiunea (inacțiunea) principală să nu fi fost realizată încă.

În opinia lui N. Giurgiu, „chiar dacă elementul material reunit nu s-a consumat integral, atingându-se rezultatul calificant (agravant), infracțiunea trebuie considerată consumată” [13, p. 261]. Remarcăm că soluția de calificare propusă de N. Giurgiu are la bază o ficțiune juridică, întrucât o infracțiune neconsumată este apreciată drept consumată. În speță, cele comise nu conțin semnele unei infracțiuni consumate, aceasta deoarece atestăm o executare parțială a laturii obiective. Acțiunea (inacțiunea) secundară este realizată în deplinătate. În același timp, acțiunea (inacțiunea) fie *nu este realizată în deplinătate* (e.g. ipoteza în care în procesul răpirii unei persoane constrângerea aplicată în vederea transportării persoanei determină, din imprudență, cauzarea decesului acesteia), fie *nu este realizată în genere* (e.g. ipoteza în care făptuitorul aplică constrângere fizică în vederea săvârșirii unui raport sexual (neexistând nici un început de executare a acțiunii principale), fapt ce determină cauzarea din imprudență a decesului victimei). Realizarea parțială sau nerealizarea acțiunii (inacțiunii) principale este echivalentă cu o încercare în săvârșirea infracțiunii (*i.e.* cu o tentativă infracțională).

În același timp, înțelegem punctul de vedere enunțat de N. Giurgiu. Acesta își are sorgintea în principiul echității. Pare a fi inechitabil ca făptuitorul să răspundă penal pentru tentativa la o infracțiune ce a cauzat o urmare prejudiciabilă. O altă soluție de calificare, însă, care să răspundă principiului echității pare de negăsit. Soluția infracțiunii consumate potrivit normei ce cuprinde respectivul semn calificativ pare a fi echitabilă, dar contrară regulii de construcție a unei infracțiuni complexe.

Privitor la infracțiunile de viol și de acțiuni violente cu caracter sexual soldate cu decesul per-

soanei din imprudență, în condițiile în care este realizată acțiunea secundară, nu și cea principală (atunci când acțiunea secundară este cauza decesului persoanei), V. Stati propune următoarea soluție de calificare (soluție aflată în disonanță cu cea oferită de N. Giurgiu): „În ipoteza *de lege lata*, suntem nevoiți să optăm pentru calificarea conform art. 27 și lit. e) alin.(3) art. 171 (sau art. 27 și lit. d) alin.(3) art. 172) CP RM. Deși această soluție de calificare nu este perfectă, ea este preferabilă soluției de calificare conform lit. e) alin.(3) art. 171 (sau lit. d) alin.(3) art. 172) CP RM. Aceasta - deoarece ea nu încalcă dispoziția alin. (2) art.3 CP RM, conform căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă” [17, p. 19]. Adaptând cele evocate de V. Stati, S. Brînza enunță: „Pentru că susținem această soluție, propunem formularea următoarei explicații în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicată practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală: „În cazul constrângerii în scopul realizării raportului sexual, a actului de homosexualitate sau al satisfacerii poftelor sexuale în forme perverse, urmate de decesul victimei înainte de începerea acestor acțiuni, calificarea se face conform art. 27 și lit. e) alin. (3) art. 171 sau art. 27 și lit. d) alin. (3) art. 172 CP RM” [3, p. 197].

Suntem de acord cu aprecierea celor săvârșite în atare ipoteză drept tentativă la infracțiunea cu semnul calificativ corespunzător. Aceasta (i) respectă regula de calificare a unei infracțiuni complexe în formă tentată, (ii) ține cont de latura subiectivă a infracțiunii și, (iii) corespunde esenței legăturii de cauzalitate (de la acțiunea (inacțiunea) secundară săvârșită, la urmarea prejudiciabilă cauzată).

Totodată, observăm că V. Stati recunoaște caracterul inechitabil al soluției de calificare propusă. Autorul înțelege că soluția de calificare propusă nu este cea mai potrivită, deși corectă în condițiile legislative actuale.

Înțelegând pericolul social ridicat al unei asemenea forme a tentativei de infracțiune raportat la forma clasică a tentativei, legiuitorul român a decis să reglementeze ipoteza descrisă mai sus din perspectiva tratamentului sancționat cuvenit. Astfel, conform alin. (3) art. 36 din Codul penal al României, „infracțiunea complexă săvârșită cu intenție depășită, dacă s-a produs numai rezultatul mai grav al acțiunii secundare, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea complexă consumată” (sublinierea ne aparține – n.a.) [6]. Semnalăm faptul uzitării de către legiuitorul român a unei ficțiuni juridice, concretizată

în sancționarea unei tentative de infracțiune cu pedeapsa pentru o infracțiune consumată.

Susținem ficțiunea juridică admisă de legiuitorul român. Pe de o parte, aceasta este conformă regulii de construcție a unei infracțiuni complexe și de calificare a unei asemenea infracțiuni, în condițiile în care latura obiectivă este realizată doar parțial. Pe de altă parte, este conformă principiului stabilirii unei pedepse echitabile. Considerăm că și legiuitorul moldav ar trebuie să reglementeze o asemenea soluție de mijloc.

Pentru aceasta, propunem legiferarea noțiunii „infracțiune complexă”, astfel încât regula de tratament sancționator sus-indicată să fie stipulată în conținutul reglementărilor destinate infracțiunii complexe.

Recomandăm completarea Părții Generale a Codului penal cu art. 30¹. La concret, sugerăm formularea următoarei definiții în textul alin. (1) art. 30¹ CP RM: „Se consideră infracțiune complexă fapta penală în conținutul căreia intră o acțiune sau o inacțiune (ca semn constitutiv sau ca semn circumstanțial agravant) care constituie prin ea însăși o faptă prevăzută de legea penală”.

În vederea ușurării procesului de disociere a infracțiunii complexe de alte infracțiuni unice și de concursul de infracțiuni, precum și întru facilitarea procesului de aplicare a legii penale cazurilor în care sunt comise atare infracțiuni, recomandăm legiferarea regulilor de calificare a infracțiunii complexe evidențiate *supra*.

În consecință, propunem următorul model legislativ al articolului nou creat.

„Articolul 30¹. *Infracțiunea complexă*

(1) *Se consideră infracțiune complexă fapta penală în conținutul căreia intră o acțiune sau o inacțiune (ca semn constitutiv sau ca semn circumstanțial agravant) care constituie prin ea însăși o faptă prevăzută de legea penală.*

(2) *Calificarea unei infracțiuni complexe trebuie să se facă potrivit normei ce cuprinde infracțiunea complexă, nu însă potrivit normelor ce formează infracțiunea complexă.*

(3) *La calificarea unei infracțiuni complexe faptele penale absorbite/reunite își pierd din individualitate, neputând fi reținute la calificare.*

(4) *Infracțiunea complexă în care acțiunea sau inacțiunea secundară determină cauzarea din imprudență a unei urmări prejudiciabile (în postura de semn circumstanțial agravant), în timp ce acțiunea sau inacțiunea principală rămâne la faza actului tentat, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea complexă consumată”.*

Considerăm mai mult ca necesară o definiție legală a infracțiunii complexe. Cu siguranță, aceasta va contribui la înțelegerea mai bună a

esenței acestei forme a unității infracționale. În context, este demnă de reținut următoarea observație a autorului român G. Antoniu expusă cu ocazia definiției legale a infracțiunii complexe, înscrisă în Codul penal al României: „Definițiile legale ale infracțiunii complexe și infracțiunii continuate din legea penală română [...] au contribuit mult la așezarea practicii judiciare pe un teren ferm, prevenind controversele și soluțiile contradictorii, spre deosebire de legislațiile unde asemenea reglementări lipsesc” [2, p. 42]. Susținem acest punct de vedere. Suntem de părere că definiția legală a infracțiunii complexe poate să comporte doar avantaje în planul transpunerii acesteia în practică. De asemenea, doar avantaje pot fi evidențiate la instituirea unor reguli de calificare a infracțiunii complexe.

Referințe bibliografice:

1. Angheluță M. *Amenințarea cu omor ori cu vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2021. 316 p.
2. Antoniu G. Unitatea de infracțiune. Contribuții. În: *Revista de drept penal*, 1999, nr. 3, p.9-44.
3. Brînză S. Teoria și practica interpretării judiciare a normelor referitoare la infracțiunile privind viața sexuală (art. 171-175 CP RM). În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Științe sociale”,* 2010, nr. 8(38), p. 156-211.
4. Brînză S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
5. Brînză S., Stati V. Controversele legate de aplicarea în practică a art. 166 Cod penal. În: *International Scientific Journal „Euro-American Scientific Cooperation: research articles”* (Hamilton, Canada) 2018. Volume 18, p. 30-35.
6. *Codul penal al României*. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html> (vizitat 16.12.2021).
7. Copețchi S., Popov I. Examen critic al practicii judiciare în materia infracțiunii de violare de domiciliu săvârșită cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării ei (alin.(2) art. 179 din Codul penal). În: *Revista Procuraturii Republicii Moldova*, 2020, nr. 5, p. 39-46.
8. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 8 octombrie 2019. Dosarul nr. 1ra-1525/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14372 (vizitat 16.12.2021).
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 8 octombrie 2019. Dosarul nr. 1ra-1638/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14374 (vizitat 16.12.2021).
10. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 28 octombrie 2020. Dosarul nr.1ra-1771/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17064 (vizitat 16.12.2021).
11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16 aprilie 2021. Dosarul nr. 1ra-997/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18432 (vizitat 16.12.2021).
12. Ghigheci C. *Conceptul de infracțiune complexă*. <https://www.juridice.ro/202298/conceptul-de-infracțiune-complexa.html> (vizitat 16.12.2021).
13. Giurgiu N. *Legea penală și infracțiunea. Doctrină, legislație, practică judiciară. Ediție revizuită și adăugită*. Iași: Gama, 1996. 448 p.
14. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310 (vizitat la 16.12.2021).
15. Ivan M.-C. Infracțiunea complexă în formă agravată. În: *Revista „Pro Lege”,* 2017, nr. 1, p. 89-98.
16. Sima C. Unitatea de infracțiuni. În: *Revista „Pro Lege”,* 2014, nr. 4, p. 11-41.
17. Stati V. Despre practica aplicării răspunderii penale pentru infracțiunile privind viața sexuală. Considerente de ordin teoretic și practic. În: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 8, p. 16-21.
18. Ștefănoaia M. *Drept penal. Partea generală*. București: Universul juridic, 2020. 619 p.
19. Tănase A. Latura obiectivă a infracțiunii de trafic de ființe umane (art. 165 CP RM). În: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr. 11, p. 18-33.
20. Гулиева Н.Б. *Составные преступления в российском уголовном праве*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Кемерово, 2006. 24 p.
21. Кузнецова Н.Ф. *Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений»*. Науч. ред. и предисл. Академика В.Н. Кудрявцева. Москва: Издательский Дом «Городец», 2007. 336 p.

APRECIEREA PROBELOR LA ADOPTAREA HOTĂRĂRIILOR PROCESUALE ÎN CURSUL CERCETĂRII JUDECĂTOREȘTI

Lilia LUPAȘCO,
judcător, doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0002-0060-7908>

SUMAR

Procesul penal manifestă un caracter etapizat, iar fiecare dintre fazele procesului vizează rezolvarea anumitor chestiuni și finalizează cu adoptarea unor soluții corespunzătoare. Aprecierea probelor în cursul cercetării judecătorești manifestă interes, întrucât aici se pun bazele activității organului judiciar pentru etapa următoare.

Cercetarea judecătorească constituie partea centrală a judecării cauzei în prima instanță. În cursul cercetării judecătorești părțile pot să administreze probe, iar organului judiciar îi revin o serie de obligații în legătură cu aprecierea probelor. Pentru aflarea adevărului, organul judiciar va supune aprecierii toate probele din dosar.

Cuvinte-cheie: *apreciere a probelor, cercetare judecătorească, proces penal, ședință preliminară, partea acuzării, partea apărării, sentință.*

Aprecierea probelor în faza judecării cauzei penale este o parte complexă și importantă a probatorului procesual-penal, a cărei îndeplinire are propriile trăsături specifice.

Problemele aprecierii probelor au focalizat atenția juriștilor, în decursul anilor, prin diverse studii monografice și publicații științifice. În demersul nostru științific am considerat oportun să ne orientăm spre identificarea și soluționarea problemelor legate de aprecierea probelor în cursul cercetării judecătorești.

Cercetătorii care au contribuit semnificativ la dezvoltarea tematicii privind aprecierea probelor la etapele pregătirii cauzei pentru judecare și cercetării judecătorești sunt Vizdoagă T., Dolea Ig., Volonciu N., Rusu V., Petrușca S., Ceachir A., Zamfir V., Morcov A., Gherasim D., Crișu A., Reabinina T. etc., ale căror lucrări științifice au fost reflectate în prezenta cercetare.

ASSESSMENT OF THE EVIDENCE IN THE DECISION – MAKING PROCESS DURING JUDICIAL INVESTIGATION

SUMMARY

The criminal process manifests a staged character, and each of the phases of the process aims at solving certain issues and ends with the adoption of appropriate solutions. The assessment of the evidence at the stage of filing the criminal case shows interest, as this lays the foundations of the activity of the judicial body for the next stage.

The judicial inquiry is the central part of the trial in the first instance. During the judicial investigation, the parties may administer evidence and the judicial body has a number of obligations in relation to the assessment of evidence. In order to find out the truth in the criminal case, the judicial body will assess all the evidence in the case.

Key-words: *assessment of evidence, judicial investigation, criminal trial, preliminary hearing, the prosecution side, the defense side, sentence.*

Cercetarea judecătorească este partea cea mai importantă și mai complexă a judecării în fond, în care se administrează și se verifică toate probele din cauza penală pentru aflarea adevărului asupra învinuirii aduse inculpatului.

Cercetarea judecătorească constituie partea centrală a procedurii în prima instanță. Ea începe cu citirea concluziilor de învinuire (rechizitoriul) [6, p. 672-673]. Această parte a judecării se aseamănă cu o investigație, de unde și denumirea ei. Pentru a se deosebi de cercetarea efectuată în condițiile urmăririi penale, legea numește această activitate *cercetare judecătorească* [18, p. 86]. Anume aici se manifestă în toată amploarea sa principiul contradictorialității procesului penal.

În cadrul cercetării judecătorești, instanța examinează învinuirea adusă persoanei/persoanelor trimise în judecată, care este expusă în rechizitoriu. Astfel, obiectul cercetării judecătorești are întotdeauna un caracter determinat, rolul esențial în acest sens revenindu-i rechizitoriului parvenit din partea organului de urmărire penală [13, p. 28].

Cercetarea judecătorească constituie temelia, fundamentul realizării reușite a celorlalte componente ale judecării cauzei. Fără realizarea unei cercetări judecătorești obiective și sub toate aspectele, este de neînchipuit înfăptuirea adecvată a dezbaterilor judiciare și adoptarea unei sentințe legale și fundamentate [14, p. 28].

Momentul procesual al începerii cercetării judecătorești este marcat prin dispoziția art. 366 alin.(1) din Codul de procedură penală [2], care prevede că președintele ședinței de judecată anunță începerea cercetării judecătorești. Propriu-zis, cercetarea judecătorească începe odată cu expunerea de către procuror a învinuirii formulate. Citirea învinuirii cu voce, de către procuror, în ședința de judecată, prezintă importanță deoarece, prin aceasta, obiectul procesului penal este adus la cunoștința inculpatului, a celorlalți participanți la proces, dar și a completului de judecată.

Cercetarea judecătorească se desfășoară conform unei ordini stabilite în Codul de procedură penală, ordine care poate fi schimbată, la cererea părților sau a altor participanți la proces, dacă aceasta este necesar pentru buna desfășurare a cercetării judecătorești [6, p. 675]. În primul rând, se supun cercetării probele prezentate de către acuzare (art. 365 alin.(1) din Codul de procedură penală), iar la solicitarea părților sau a altor participanți la proces instanța poate să modifice ordinea de cercetare a probelor (art. 365 alin.(2) din Cod). Planificarea ordinii de cercetare a probelor depinde de procedura în care se desfășoară procesul penal. Or, în cazul examinării cauzei în procedură generală, ordinea cercetării judecătorești va începe cu probele acuzării: audierea părții vătămate, a martorilor, audierea experților și specialiștilor, cercetarea probelor scrise ale acuzării, după care instanța va purcede la cercetarea probelor apărării: audierea martorilor, experților și specialiștilor, cercetarea probelor scrise ale apărării și, în final, audierea inculpatului. Apoi instanța procedeează la dezbateri judiciare. Inculpatul poate cere să fie audiat la începutul cercetării probelor sau la orice etapă a cercetării judecătorești, pe când, în cazul examinării cauzei în procedură simplificată, prevăzută de art. 364¹ Cod de procedură penală, ordinea cercetării judecătorești va începe cu audierea inculpatului, sub condițiile audierii martorului, audierea părții civile și părții civilmente responsabile, pe marginea acțiunii civile, dacă acestea sunt în proces, după care instanța procedeează la dezbateri judiciare.

Subiecții aprecierii probelor în cursul cercetării judecătorești

Aprecierea liberă a probelor la etapa cercetării judecătorești cunoaște unele limitări, determinate mai ales de inechilibrul care există între apărare și acuzare în cadrul probatorului.

Evident că la aprecierea probelor în faza de judecare a cauzei participă nu doar judecătorul și procurorul, dar și ceilalți subiecți procesuali (inculpatul, partea vătămată, apărătorul etc.), doar că hotărârile lor nu au caracter de act oficial. Aprecierea probelor înfăptuită de participanții la proces poartă caracter de recomandare. Această categorie de apreciere a probelor se conține, în special, în declarațiile, luările de cuvânt ale participanților la proces făcute în cadrul cercetării judecătorești și dezbaterilor. Importanța acestei aprecieri rezidă în faptul că ea asigură aprecierea multiaspectuală a probelor, luându-se în considerare părerea tuturor participanților la proces.

Codul de procedură penală determină cercul de subiecți pentru care aprecierea probelor constituie obligație profesională (judecătorul, procurorul, ofițerul de urmărire penală etc.), din considerentul că, în urma actelor procesuale întocmite de acești subiecți, depinde vectorul evoluției procesului penal și tragerea concluziilor definitive în cadrul probatorului. Dar aceasta nu înseamnă că aprecierea probelor este un monopol al organelor statului. Apărându-și drepturile, participanții la procesul penal tot apreciază probele, numai că la primii subiecți (judecătorul, procurorul, ofițerii de urmărire penală) aprecierea probelor este materializată în acte procesuale, iar pentru restul participanților aprecierea probelor se afirmă în cereri, demersuri, obiecții și plângeri [10, p. 184-185].

De exemplu, apărătorul, inculpatul, partea vătămată și partea civilmente responsabilă pot să facă aprecierea probelor sub forma unor obiecții pe marginea probelor administrate și să solicite consemnarea obiecțiilor în procesul-verbal al ședinței de judecată (art. 66 alin.(2) pct. 20 din Codul de procedură penală). Alt exemplu de apreciere a probelor de către participanții la proces constă în dreptul inculpatului de a solicita concursul instanței în administrarea de probe (art. 24 alin. (4), art. 66 alin.(2) pct.17 din Cod) și în dreptul de a contesta actele judecătorești (art. 66 alin.(2) pct. 27 din Cod). Însă toate aceste obiecții, cereri și demersuri ale participanților la proces poartă caracter auxiliar, deoarece aprecierea finală a probelor o va face judecătorul prin încheieri (motivate sau protocolare) și prin sentință.

Concluzia este că în faza de judecare a cauzei penale doar judecătorul și procurorul sunt subiecții procesuali care apreciază probele în con-

formitate cu art. 27 din Codul procedură penală și doar ei pot să adopte hotărâri cu caracter oficial.

Art. 101 alin.(4) Cod de procedură penală specifică faptul că *instanța de judecată este obligată să pună la baza hotărârii sale numai acele probe la a căror cercetare au avut acces toate părțile în egală măsură și să motiveze în hotărâre admisibilitatea sau inadmisibilitatea tuturor probelor administrate*. Anume această normă legală scoate în evidență rolul judecătorului la adoptarea sentinței finale – ca subiect de apreciere a probelor.

Instanța ia în considerare părerea participanților la proces în ceea ce privește aprecierea probelor, însă nu este obligată să țină cont de ea. Aprecierea făcută de instanța de judecată poartă un caracter autoritar, deoarece actele de dispoziție ale instanței judecătorești în care se expune sunt general obligatorii [11, p. 25]. Totodată, instanța de judecată urmează să motiveze respingerea argumentelor aduse de participanții la proces în vederea susținerii poziției lor bazate pe aprecierea proprie a probelor.

Reguli de apreciere a probelor la etapa cercetării judecătorești

Din analiza articolelor 27 și 101 ale Codului de procedură penală, reiese că aprecierea probelor constituie o activitate care trebuie realizată cu respectarea anumitor reguli. La etapa cercetării judecătorești, organului judiciar îi revin o serie de obligații privind aprecierea probelor.

În primul rând, *nici o probă nu are valoare dinainte stabilită* pentru instanța de judecată (art.101 alin.(3) CPP). Libera apreciere a probelor exclude posibilitatea oferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe. În consecință, nici o probă nu poate fi apreciată prealabil, ci aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată în urma examinării conjugate a tuturor probelor administrate [5, p. 37], în scopul aflării adevărului.

Legea nu face o ierarhie a probelor după valoarea lor probantă, fiecare probă fiind evaluată doar în funcție de informația pe care o conține și apreciată în contextul evaluării tuturor probelor administrate în cauză. De asemenea, legea procesuală penală nu stabilește diferențe, deosebiri între probe, în ceea ce privește forța lor probantă în raport cu împrejurarea, dacă au fost administrate în faza urmăririi penale sau în faza judecătii. În aceste condiții, dacă se constată că declarațiile date în procesul penal sunt contradictorii cu alte probe, instanța trebuie să le stabilească pe cele care corespund adevărului, rămânând să dea o apreciere critică motivată celorlalte probe.

Având în vedere regula că nici o probă nu are valoare dinainte stabilită pentru instanța de jude-

cată, judecătorul trebuie să aprecieze concludența tuturor probelor, indiferent de faza procesuală în care acestea au fost administrate (în faza de urmărire penală sau în faza judecătii).

Cu titlu de exemplu, vom aduce cauza penală nr. 1-1361/2019, examinată de Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, în perioada 14.03.2019 – 02.11.2020 [15]. Conform rechizitoriului, S.T. a fost învinuit pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute de articolele 42 alin.(2) și 165 alin.(3) lit. (a) din Codul penal. S-a indicat că, în perioada anilor 2008-2016, fiind membru al unui grup criminal organizat, *a recrutat-o pe cetățeanca L.D. și, privând-o ilegal de libertate, a impus-o să îndeplinească munca forțată*.

Prin Sentința Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, din 02.11.2020, S.T. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzută de art. 165 alin.(1) lit.a), f), g) din Codul penal și, în baza acestei Legi, i s-a stabilit o pedeapsă sub formă de opt ani închisoare, cu executarea pedepsei în penitenciar de tip semiînchis, cu privarea de dreptul de a ocupa și de a exercita funcții în domeniul încadrării persoanelor în câmpul muncii pe un termen de 5 ani. Instanța de judecată a motivat că, *apreciind ansamblul de probe administrate și cercetate în ședința de judecată, nu poate fi reținută comiterea faptei în calitate de membru al unui grup criminal organizat. Și sub acest aspect, instanța de judecată ține să specifice lacunele și erorile admise de organul de urmărire penală la instrumentarea nu doar a cauzei examinate în privința lui S.T., dar a întregii scheme de activitate infracțională a mai multor persoane. Or, deși în ședința de judecată s-au constatat faptele de implicare a mai multor persoane într-o schemă infracțională, instanța de judecată nu le poate reține anume în privința inculpatului S.T., toate aceste acțiuni fiind comise de către alte persoane, în privința cărora cauzele penale au fost disjuse în proceduri penale separate. Instanța de judecată, în temeiul art. 325 din Codul de procedură penală, care stabilește limitele învinuirii, nu se poate expune asupra vinovăției persoanelor care nu au fost puse sub învinuire pe cauza penală existentă în procedură și examinată în ansamblu. Acest fapt presupune că, deși probele la dosar demonstrează existența faptelor incriminate prin rechizitoriu, acestea nu pot fi reținute în privința acelor persoane care nu figurează în calitate de inculpați pe dosarul examinat în speță - cauza penală nr. 1-1361/2019.*

În al doilea rând, *organul judiciar va aprecia toate probele administrate*, deoarece numai în acest fel își va forma convingerea completă cu privire la învinuirea formulată. Vor fi analizate toate elementele probatorii, plecând de la sursa din care au provenit, mijlocul de probă prin care

au fost administrate, pentru a se stabili gradul de încredere pe care îl prezintă. Dacă mijlocul de probă prezintă îndoieli în ceea ce privește credibilitatea, poate fi verificat prin alte mijloace de probă sau prin administrarea de probe noi.

Sentința cu privire la existența infracțiunii și a vinovăției inculpatului se va lua în urma unei operațiuni de sinteză, prin *aprecierea tuturor probelor administrate* (art. 27 alin.(1) din Codul de procedură penală) și care *au fost cercetate în ședința de judecată* (art. 384 alin.(4)). De la apreciere nu trebuie exclusă nicio probă administrată, fiind necesar să se stabilească dacă acestea exprimă aceeași concluzie față de acuzația formulată. Soluția instanței nu poate fi formulată doar pe anumite probe, selectiv alese. Instanța va trebui să adopte o hotărâre cu trimitere la toate probele administrate în timpul cercetării judecătorești.

Dacă apar contradicții, constatându-se că probele nu se pot concilia, cele care nu se încadrează în ansamblul probator al cauzei nu pot fi eliminate, pur și simplu, ele urmează a fi apreciate și găsită motivația de ce nu exprimă adevărul, întrucât toate probele se referă la aceleași fapte [25, p. 98].

Dacă în ultimul cuvânt al inculpatului sau la deliberare instanța constată că, în urma aprecierii probelor, nu își poate forma convingerea dincolo de orice îndoială rezonabilă, poate dispune *reluarea cercetării judecătorești*, pentru a completa probațiunea. În conformitate cu art. 376 alin.(3) din Codul de procedură penală, dacă inculpatul, în ultimul cuvânt, relevă fapte sau împrejurări noi, esențiale pentru soluționarea cauzei, instanța poate dispune reluarea cercetării judecătorești pentru verificarea acestora. La fel, conform art. 383 alin.(1) din CPP, dacă, în cursul deliberării, instanța constată că o anumită circumstanță necesită concretizare pentru justa soluționare a cauzei, instanța poate relua cercetarea judecătorească, prin încheiere motivată.

Felul în care instanța de judecată raționează cu privire la aprecierea probelor pentru a-și forma convingerea poate fi supus verificării, *prin contestarea actului judecătoresc în instanța ierarhic superioară* [3, p. 301]. Controlul aprecierii probelor poate fi observat la orice fază a procesului penal. De exemplu, hotărârea pronunțată în prima instanță se supune căilor de atac, iar instanța care soluționează calea de atac verifică modul în care au fost administrate probele la prima instanță, poate să accepte administrarea probelor noi, să ofere o interpretare nouă probelor deja administrate.

Aprecierea probelor la modificarea învinuirii

Modificarea învinuirii la judecarea cauzelor penale în instanța de fond se efectuează conform art. 325 alin.(2) și art. 326 din Codul de procedură penală. Normele citate admit modificarea învinuirii în instanța de judecată, dacă prin aceasta nu se agravează situația inculpatului și nu se lezează dreptul lui la apărare. În același timp, modificarea învinuirii este posibilă și în sensul agravării situației inculpatului, în condițiile prevăzute de art. 326 din CPP.

Deseori, modificarea învinuirii în instanța de judecată este privită ca o extindere a procesului penal, iar unii autori ruși (T. Vilkova, S. Nasonov [21, p. 153]) descriu că modificarea învinuirii la judecarea cauzei în fond ar constitui o ingerință a procurorului în judecarea cauzei.

Dreptul procurorului, prevăzut de art. 326 alin.(1) din Codul de procedură penală, de a modifica învinuirea, „dacă probele cercetate în ședința de judecată dovedesc incontestabil că inculpatul a săvârșit o infracțiune mai gravă decât cea incriminată anterior”, se realizează prin emiterea unei ordonanțe, iar instanța are obligația de a o accepta ori de câte ori există probe incontestabile. În lumina hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a R. Moldova din 24.12.2012 [7], „acest drept al procurorului de a modifica învinuirea în judecată este proporțional cu situația care a determinat-o – săvârșirea de către inculpat a unei infracțiuni mai grave. Or, procurorul nu poate fi lipsit de dreptul de a-și exercita atribuțiile sale potrivit art. 124 din Constituție”.

Evidențiem că instanța de judecată nu este în drept să respingă demersul procurorului de modificare a învinuirii în faza de judecare a cauzei. Acest adevăr a fost relevat și de autorul A. Morcov [9, p. 45] - „este inadmisibil ca acuzatorul care descoperă în cadrul procesului penal noi circumstanțe incriminatoare să fie în imposibilitate de a aplica părghiile legale pentru calificarea corectă și echitabilă a faptelor comise de inculpat. Or, în caz contrar, scopul legii procesuale și materiale ar fi iluzoriu, fiind încălcat astfel dreptul la un proces echitabil al părții vătămate și al societății, care acuză persoana prin intermediul procurorului”.

Analizând practica instanțelor de judecată cu privire la modificarea învinuirii în ședința de judecată, în sensul agravării ei, constatăm lipsa uniformității și aplicarea incorectă a prevederilor art. 326 din Codul de procedură penală, circumstanțele incriminatoare ale săvârșirii infracțiunii fiind raportate greșit la cazurile prevăzute de legiuitor. În acest context, prezentăm mai jos următoarea speță din practica judiciară.

Prin Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, din 19.10.2015, A.C. a fost achitat de săvârșirea infracțiunii prevăzută în art. 328 alin.(3) lit.d) din Codul penal, din motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii. În cadrul ședinței de la Curtea de Apel Chișinău, procurorul și-a modificat învinuirea. Curtea de Apel a respins, ca contrară prevederilor art. 326 alin.(1) din Codul de procedură penală, ordonanța înaintată de procuror în cadrul ședinței instanței de apel, privind modificarea învinuirii în sensul agravării. Instanța de apel a motivat că, în speță, procurorul a înaintat inculpatului o învinuire neclară, ne-concretă și lipsită de suport legal, fapt ce contravine principiului legalității prevăzut de art. 7 din Codul de procedură penală, principiului asigurării dreptului la apărare stipulat în art. 17 din CPP, articolelor 23 și 26 din Constituție.

Instanța de apel a mai indicat că în acuzarea de bază înaintată la urmărirea penală, inclusiv prin rechizitoriu, inculpatului i-a fost incriminat semnul calificativ – cauzarea de urmări grave „intereselor publice”, cauza fiind judecată în aceste limite, conform prevederilor art. 325 din Codul de procedură penală, iar după declararea neconstituțională a sintagmei „intereselor publice sau” de către Curtea Constituțională prin Hotărârea din 27.06.2017, după examinarea cauzei în apel, nu poate fi acceptată modificarea învinuirii în sensul agravării, or, la caz lipsește apelul procurorului.

În aceeași cauză, Curtea Supremă de Justiție a admis recursul ordinar declarat de procuror, a casat total decizia Curții de Apel Chișinău și a dispus rejudecarea cauzei de către instanța de apel, în alt complet de judecată. Motivarea instanței supreme a fost că, în primul rând, învinuirea a fost modificată, dar nu în sensul agravării ei, fiind înlocuită sintagma „intereselor publice” cu sintagma „bugetului de stat”, iar în al doilea rând, cauza penală în instanța de apel s-a examinat doar la apelul declarat de procuror. Astfel, afirmația din decizia instanței de apel, precum că sentința nu este atacată cu apel de către procuror, este una care nu corespunde stării de fapt [4].

Aprecierea probelor în cazul renunțării procurorului la învinuire

Anumite consecințe juridice în legătură cu aprecierea probelor se produc în cazul **renunțării procurorului la învinuire**. Astfel, în conformitate cu art. 320 alin.(5) din Codul de procedură penală, dacă, la judecarea cauzei, ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, procurorul este obligat să renunțe la învinuire. Renunțarea procurorului la învinuire atrage adoptarea de către

instanța de judecată a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal.

Aprecierea probelor efectuată de către procuror, din punctul de vedere al suficienței lor, devine obligatorie pentru instanța de judecată. Dacă procurorul renunță la învinuire în ședința de judecată, instanța este obligată de a adopta una din două soluții: sentință de achitare ori hotărâre de încetare a procesului penal. Instanța de judecată va adopta soluția fără a mai ține cont de opiniile victimei și a participanților la procesul penal [24, p. 246].

Evidențiem faptul că în Federația Rusă există hotărârea Curții Constituționale din 20.04.1999 [23], care oferă răspuns la toate întrebările care iau naștere în legătură cu renunțarea procurorului la învinuire în ședința de judecată. Unii procesualiști ruși aduc critici la hotărârea dată, invocând faptul că are o serie de neajunsuri care dau naștere la consecințe negative. În primul rând, judecătoria încetează să mai fie independenți în adoptarea hotărârilor – activitatea lor este dependentă de poziția procurorului. Cu alte cuvinte, dacă judecătorul nu este de acord cu poziția procurorului și a victimei, care a renunțat la învinuire, atunci, conform opiniei Curții Constituționale, cercetarea judecătorească va înceta [20, p. 35]. În al doilea rând, se încalcă principiul publicității: interesele personale prevalează asupra intereselor publice. În al treilea rând, adevărul obiectiv nu a fost stabilit de către instanța de judecată – adevărul nu va triumfa [19, p.14]. La rândul său, lu. Orlov oferă un alt exemplu în acest sens: a mitui (sau a intimida) o persoană pentru a rosti o singură frază - „renunț la acuzație” - este cu mult mai ușor decât, să zicem, a convinge o echipă de anchetatori, o ierarhie de procurori supraveghetori sau un complet de judecatori [22, p. 19].

În Republica Moldova cercetarea valențelor juridice ale renunțării procurorului la învinuire în faza judecării cauzei a fost cercetată de T. Vîzdoagă. În publicația sa științifică „Renunțarea procurorului la învinuire: între lege și realitate” [17, p. 8], autoarea a indicat expres că, *în toate cazurile, chiar dacă convingerea judecătorului nu coincide cu poziția procurorului de renunțare la învinuire, justițiarul este obligat să se conformeze prin adoptarea unei sentințe de achitare, după caz, de încetare a procesului penal – cerință dictată de imperativele caracterului contradictorial al procesului penal*. Așadar, renunțarea acuzatorului la învinuire în faza judecării cauzei penale are consecințe obligatorii pentru instanța de judecată.

Analizând instituția renunțării procurorului la învinuire, F. Coșțișanu a concluzionat că legea procesual-penală din Republica Moldova ar trebui să fie mai flexibilă și să permită procurorului să ex-

prime renunțarea la învinuire în cadrul discursului din etapa dezbaterilor judiciare și care este anexat la materialele cauzei penale sub forma concluziilor scrise. În același timp, s-a indicat că în Codul de procedură penală nu există vreo prevedere prin care procurorului să-i fie interzis de a solicita în cadrul dezbaterilor judiciare achitarea inculpatului.

Totuși, cazul renunțării acuzatorului la învinuire în cadrul dezbaterilor judiciare implică următoarele precizări: dat fiind faptul că actul oficial de înaintare a învinuirii este *ordonanța procurorului*, în mod logic și legal, și renunțul la învinuirea adusă trebuie să îmbrace aceeași formă de act procesual oficial emis de către procuror.

Potrivit art. 377 alin.(2) Cod de procedură penală, dezbaterile judiciare constau din cuvântările procurorului, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile, apărătorului și inculpatului, atunci când apărătorul nu participă la cauza dată sau dacă inculpatul cere cuvântul. Dacă există mai mulți reprezentanți ai părților, ordinea cuvântărilor lor o stabilește instanța.

Alin.(1) al art. 378 din aceeași sursă prevede că, în cuvântările lor, participanții la dezbateri nu au dreptul să se refere la probe noi care nu au fost examinate în cadrul cercetării judecătorești. În cazul în care trebuie prezentate probe noi, participanții la dezbateri pot cere reluarea cercetării judecătorești, indicând, totodată, care anume circumstanțe vor fi cercetate suplimentar și în baza căror noi probe. Instanța, ascultând opiniile celorlalte părți, adoptă o încheiere motivată privind admiterea sau respingerea cererii, sau demersului respectiv.

Analiza cadrului juridic prezentat în raport cu etapele procesului penal duce la concluzia logică că, în cazul în care acuzatorul de stat renunță la învinuirea adusă persoanei, este obligatorie reluarea cercetării judecătorești, astfel încât acest act procesual să fie prezentat instanței de judecată și anexat la materialele cauzei penale. Or, esența procedurii dezbaterilor judiciare, care constă în *cuvântările* participanților la proces, nu permite prezentarea de noi probe, inclusiv acte procesuale. Soluția legală oferită în acest sens de art. 378 alin. (1) Cod de procedură penală constituie reluarea cercetării judecătorești.

Prevederi legale în materia renunțării procurorului la învinuire au existat în Codul de procedură penală în redacția din 1961 [1] (abrogat). În art. 217 alin.(4) din CPP era stipulat că *renunțarea procurorului la învinuire se face în scris și atrage adoptarea de către instanța de judecată a unei sentințe de achitare sau de clasare a procesului*. Manifestă interes faptul că în redacția inițială a Codului de procedură penală în vigoare renunțarea procuro-

rului la învinuire nu a fost reglementată. Instituția renunțării procurorului la învinuire a fost inserată în actualul Cod de procedură penală prin Legea nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al R. Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 [8], potrivit căreia art. 320 a fost completat cu alin.(5) în redacția pe care o avem în prezent.

Conform datelor statistice prezentate în Raportul privind activitatea Procuraturii Republicii Moldova pentru anul 2020 [12], în 12 luni ale anului de referință, instanțele de judecată de toate nivelurile au pronunțat 266 sentințe de achitare, după cum urmează: 202 - cauze penale pronunțate de către instanțele de fond, 62 - cauze penale pronunțate de către instanțele de apel, 2 - decizii pronunțate de Curtea Supremă de Justiție. La nivelul instanțelor de fond, ponderea persoanelor care au fost achitate în anul 2020 este de 2,5% din totalul de sentințe pronunțate, iar în perioada similară a anului 2019 ponderea persoanelor achitate a constituit 2,6%.

Considerăm relevant a prezenta o situație de caz din care vom constata felul în care instanța de fond a motivat sentința de achitare a inculpatului D. M., învinuit de comiterea unei infracțiuni împotriva justiției, sentință care a fost pronunțată urmare a renunțării procurorului la învinuire.

Astfel, prin sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, din 11.11.2019, dosarul nr.1-1129/17 [16], s-a hotărât achitarea lui M. D., fost judecător, învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzută în art. 307 alin.(2) lit.c) din Codul penal (*Pronunțarea unei sentințe, decizii, încheieri sau hotărâri contrare legii*), din motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii.

În ședința de judecată, acuzatorul de stat a înaintat ordonanța privind renunțarea integrală la învinuire, motivând că, urmare a cercetării probelor în instanța de judecată, călăuzindu-se de lege și apreciind probele administrate în cadrul procesului penal, concluzionează că suportul probatoriu administrat pe caz probează doar elementele de subiect, obiect și latura obiectivă ale componenței de infracțiune prevăzută de art. 307 alin. (1) Cod penal, însă nu și latura subiectivă ale acțiunilor inculpatului D.M., adică intenția directă și motivul comiterii infracțiunii.

Drept consecință, în ședința de judecată, procurorul în Procuratura Anticorupție a renunțat integral la învinuirea înaintată față de D.M., acuzat de comiterea infracțiunii prevăzută în art. 307 alin.(2) lit.c) din Codul penal, din motiv că acțiunile acesteia, în circumstanțele stabilite pe parcursul cercetării judecătorești, nu întrunesc elementele componenței de infracțiune.

În sentința de achitare, instanța de judecată a motivat că convingerea procurorului în privința vinovăției persoanei s-a întemeiat pe rezultatele aprecierii probelor administrate în cauza penală, or, procurorul este persoana care asigură punerea în aplicare inclusiv a principiului prezumției de nevinovăție. Aceasta înseamnă că procurorul nu este obligat să susțină învinuirea cu orice preț, ci doar în măsura în care, din probele existente la dosar și apoi din toate datele cu privire la faptă și făptuitor, descoperite sau confirmate în cursul cercetării judecătorești sau al dezbaterilor, se mențin temeiurile învinuirii. De aceea, procurorul este obligat să înainteze și concluzii de achitare a inculpatului, atunci când constată că cercetarea judecătorească a probelor nu confirmă învinuirea. Din aceste considerente, renunțarea procurorului la învinuire, înscrisă în art. 320 alin.(5) din Codul de procedură penală, este pentru procuror o obligație și, prin urmare, este una dintre atribuțiile sale.

În contextul în care acuzatorul de stat invocă asupra neîntrunirii laturii subiective a infracțiunii prevăzută în art. 307 din Codul penal, imputată lui D.M., și renunțând prin ordonanța din 11.10.2019 la învinuirea înaintată, instanța de judecată nu are temei de a trece la analiza complexă a probatoriului cercetat în ședința de judecată și a se expune asupra acestora. Or, în speță lipsește acuzația, în calitatea sa de condiție *sine qua non* a răspunderii penale. Instanța de judecată ajunge la concluzia că, de fapt, a avut loc un caz de recunoaștere a probelor de bază ale acuzării ca fiind inadmisibile și, respectiv, au generat excluderea lor din lista probelor. Cele menționate au dus la schimbarea convingerii procurorului și, ca urmare, a atras după sine și renunțarea la învinuire.

În acest caz se evidențiază și rolul acuzatorului de stat la aprecierea probelor în cadrul instanței de judecată, care, în rezultatul cercetării judecătorești, poate constata insuficiența probatoriului prezentat pentru demonstrarea vinovăției, fiind obligat moral și legal să renunțe în acest caz la învinuire. Or, procurorul este subiectul care trebuie să cerceteze toate versiunile care învinovătesc și dezvinovătesc persoana, iar dacă la faza de urmărire penală a fost adoptată o decizie de învinuire greșită acesta are dreptul de a corecta eroarea admisă prin renunțarea la învinuire, bazată pe întreg probatoriul cercetat în ședința de judecată.

Concluzii

Făcând o analiză a întregului tablou prezentat, putem conchide că aprecierea probelor în cursul cercetării judecătorești urmează a fi realizată cu asigurarea unui echilibru între părțile acuzării și apărării.

Aprecierea probelor constituie o activitate care trebuie realizată cu respectarea anumitor reguli. La etapa cercetării judecătorești, instanței de judecată îi revine o serie de obligații privind aprecierea probelor: probele administrate urmează a fi cercetate nemijlocit în ședința de judecată; de la apreciere nu trebuie exclusă nicio probă administrată; instanța de judecată va cerceta sursa din care provin probele și mijloacele prin care au fost administrate.

Concluzia de bază pe care o desprindem este că, în faza de judecare a cauzei penale, doar judecătorul și procurorul sunt subiecții procesuali care apreciază probele în conformitate cu art. 27 din Codul procedură penală (*Libera apreciere a probelor*) și doar ei pot să adopte hotărâri procesuale cu rol important în aprecierea finală a probelor.

În aparență, am putea considera că aprecierea probelor o poate face și alți subiecți procesuali (inculpatul, partea vătămată, partea civilmente responsabilă, apărătorul etc.) prin cereri, plângeri, obiecții înaintate judecății. Însă, luând în considerație că aprecierea probelor efectuată de către acești subiecți procesuali (alții decât organul judiciar și procurorul) nu poate fi exprimată în acte procesuale (de procedură), aprecierea respectivă poartă caracter de opinie subiectivă și recomandare pentru instanța de judecată. Cu toate acestea, prezentarea actelor cu caracter oficial de către partea apărării nu diminuează în nici un mod rolul și influența avocatului la faza de administrare și cercetare a probelor.

Cu toate acestea, subiectul principal de apreciere a probelor în rezultatul unui proces judiciar în cadrul instanței de judecată este judecătorul. Anume el este abilitat prin lege de a aprecia fiecare probă din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor. Tot el este obligat să aprecieze probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege, urmând să emită actul final – sentința motivată. Pentru a ajunge la această finalitate, practica judiciară ne demonstrează că organul judiciar trebuie să manifeste profesionalism și efort intelectual constant absolut la fiecare etapă de judecare a cauzei penale.

Referințe bibliografice:

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 24.03.1961. În: *Veștile Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*, 1961, nr. 10 (abrogat).
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Crișu A. Drept procesual penal. Partea generală. Ediția a 2-a. București: Hamangiu, 2017. 632 p.
4. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 05.06.2018. Dosar nr. 1ra-768/2018. Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.
5. Dolea Ig. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova: (comentariu aplicativ):* Textul cu modificări legislative operate până la 1 septembrie 2016. Chișinău: Cartea Juridică, 2016. 1172 p.
6. Dolea Ig. ș.a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 641 p.
7. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 12 din 24.12.2012 „Cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale”. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2013, nr. 6, p. 20.
8. Legea nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 155-159.
9. Morcov A. Modificarea acuzării în ședința de judecată în sensul agravării ei. Probleme de drept procesual-penal. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 9 (203), p. 40-45.
10. Petrușca S. Avocatul – subiect sau participant la formarea convingerii asupra aprecierii probelor în procesul penal. În: *Materialele conferinței naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Științe juridice și economice*. Chișinău, 7-8 noiembrie 2020. Vol. 2. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 184-185.
11. Prisac A. Aprecierea probelor în procesul civil. În: *Legea și viața*, 2017, nr. 3 (303), p. 24-27.
12. Raport privind activitatea Procuraturii Republicii Moldova pentru anul 2020. <http://procuratura.md/file/Raport%20de%20activitate%20a%20Procuraturii%20Republicii%20Moldova%20pentru%20anul%202020.pdf> (vizitat 12.02.2022).
13. Rusu V., Gherasim D. Unele reflecții asupra limitelor cercetării judecătorești în procesul penal al Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr. 8(178), p. 27-32.
14. Rusu V., Gherasim D., Botnaru C. Locul și rolul cercetării judecătorești în cadrul fazei de examinare a cauzei penale în prima instanță de judecată. În: *Revista științifico-practică și informativă de drept „Avocatul poporului”*, 2016, nr. 1-3, p. 22-28.
15. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, din 02.11.2020. Dosar nr. 1-1361/2019. Sentința casată prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.10.2021. Dosar nr. 1a-245/21. Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.
16. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, din 11.11.2019. Dosar nr. 1-1129/17. Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.
17. Vîzdoagă T. Renunțarea procurorului la învinuire: între lege și realitate. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr. 2 (57), p. 6-11.
18. Volonciu N. ș. A. Codul de procedură penală comentat. Ediție aniversară. București: Hamangiu, 2017. 1682 p.
19. Алтунян Э. Э. Свобода оценки доказательств по внутреннему убеждению как принцип процессуального права. В: *Журнал „Форум молодых ученых”*, 2021, № 7(59), с. 11-19.
20. Васильев О.Л. *Справедливость на досудебных стадиях уголовного процесса России: монография*. Москва: Юрлитинформ, 2017. 344 с.
21. Вилкова Т.Ю., Насонов С.А. *Принцип участия граждан в осуществлении правосудия в уголовном судопроизводстве: монография*. Москва: Юрайт, 2021. 261 с.
22. Орлов Ю.К. *Основы теории доказательств в уголовном процессе*. Научно-практическое пособие. Москва: Проспект, 2001. 144 с.
23. Постановление Конституционного Суда РФ от 20 апреля 1999 г., пг. 7-П „По делу о проверке конституционности положений пунктов 1 и 3 части первой статьи 232, части четвертой статьи 248 и части первой статьи 258 Уголовно-процессуального кодекса РСФСР”. В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 1999, № 17.
24. Прокопенко А.А. Оценка достаточности доказательств судом на стадии судебного разбирательства. В: *Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*, 2008, № 36, с. 240-248.
25. Рябинина Т.К. *Деятельность суда по назначению и подготовке уголовного дела к судебному заседанию в механизме реализации судебной власти: Монография*. Москва: Юрлитинформ, 2021. 216 с.

DREPT PUBLIC

CZU: 341.645(4):341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).07)

HOTĂRĂRILE CtEDO: OBLIGATIVITATEA EXECUTĂRII LOR DE CĂTRE AUTORITATEA JUDICIARĂ NAȚIONALĂ

Armen OGANESEAN,
doctorand USM, procuror,
Procuratura municipiului Chișinău
<https://orcid.org/0000-0001-7357-0141>

SUMAR

În prezentul articol este cercetat conceptul executării hotărârilor CtEDO de către autoritatea națională judiciară cu definitivarea raționamentelor de aplicare a precedentului judiciar în cadrul procesului penal. Totodată, au fost abordate premisele de utilizare a jurisprudenței ca izvor de drept în cadrul procesului penal cu relevarea particularităților executării hotărârilor CtEDO în cadrul procesului penal.

Prin cercetarea efectuată a fost realizată o investigație complexă a aspectelor teoretico-legislative privind executarea hotărârilor CtEDO în cadrul procesului penal în calitate de izvor de drept. În lucrare sunt formulate concluzii și recomandări care pot constitui un fundament științific pentru eventuale modificări legislative.

În prezentul studiu a fost identificat rolul Curții Europene și al Consiliului Europei în vederea asigurării executării și respectării hotărârilor CtEDO de către autoritățile judiciare naționale. De asemenea, studiul denotă rolul activ al puterii judecătorești în procesul implementării și executării hotărârilor Curții Europene în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: precedent, practică judiciară, jurisprudență, hotărâre, CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, proces penal.

Atașată idealurilor democrației contemporane, în care recunoașterea și garantarea drepturilor omului reprezintă un element central, Republica Moldova a pășit pe drumul creării cadrului instituțional și legislativ al unui stat de drept [2, p. 119-120]. Protecția jurisdicțională internațională a drepturilor omului implică posibilitatea unui organ jurisdicțional internațional de a statua asupra unei

ECTHR JUDGMENTS: NATIONAL JUDICIAL AUTHORITY EXECUTION OBLIGATIONS

SUMMARY

In this article, we have researched the concept of the execution of ECtHR judgments by the national judicial authority with the finalization of the reasoning for the application of the judicial precedent in criminal proceedings. At the same time, we approached the premises for the use of jurisprudence as a source of law in the criminal process, revealing the particularities of the execution of ECtHR judgments in the criminal process.

Through the research realized, a complex investigation was carried out of the theoretical-legislative aspects regarding the execution of the ECtHR judgments within the criminal process as a source of law. The paper formulates conclusions and recommendations that can provide a scientific basis for possible legislative changes.

In this study, we identified the role of the European Court of Justice and the Council of Europe in ensuring the execution and applying of ECtHR judgments by national judicial authorities. The study also shows the active role of the judiciary in the process of implementing and enforcing the decisions of the European Court in the Republic of Moldova.

Key-words: precedent, judicial practice, jurisprudence, judgment, ECHR, European Court of Human Rights, criminal proceedings.

spețe referitoare la încălcarea drepturilor omului printr-o hotărâre care beneficiază de autoritatea lucrului judecat. Deosebit de importante, diverse și eficiente pentru protecția efectivă a drepturilor omului, aceste acte contribuie în mod determinant la definirea și interpretarea paletei de drepturi și libertăți consacrate în izvoarele juridice [14, p. 71].

Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului este un proces complex care poate fi privit sub diferite aspecte. În prezenta lucrare

am încercat să evidențiem legătura existentă între competențele autorităților judiciare naționale, pe de o parte, și executarea hotărârilor Curții Europene, pe de altă parte.

Preeminența dreptului este un principiu care nu poate fi respectat decât dacă cetățenii au într-adevăr posibilitatea, în practică, de a-și valorifica drepturile și de a contesta acțiunile ilegale [16]. Astfel, precedentul Curții Europene capătă valoare reală atunci când este corect interpretat și a fost executat la timp de către subiecții naționali.

Studiind practica Curții Europene, am evidențiat că subiectul executării hotărârilor judecătorești a fost analizat și expus pe larg de către instanța de la Strasbourg. În hotărârea *Hornsby vs. Grecia* [18], Curtea a menționat că executarea unei hotărâri judecătorești, a oricărei instanțe, trebuie să fie considerată ca parte obligatorie integrantă a unui proces judiciar în sensul art. 6. Curtea deduce acest drept la executarea din principiul preeminenței dreptului. În speța *Belilos vs. Elveția* [17], Curtea a decis că, în ceea ce privește dimensiunea obligațiunii statului de a se conforma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, aceasta a fost întotdeauna interpretată ca fiind unica obligațiune de rezultat.

Recomandarea Rec(2003)17 a Comitetului Miniștrilor către statele membre în materie de executare a deciziilor judecătorești *din 9 septembrie 2003* [16] prevede că statele membre sunt obligate să garanteze dreptul la executare al oricărei persoane care beneficiază de o decizie judecătorească coercitivă pronunțată în ultimă instanță, deoarece faptul de a nu executa o decizie judecătorească sau de a amâna momentul la care ea își produce efectele poate face acest drept inoperant și iluzoriu în detrimentul uneia dintre părți.

Legislația națională, la fel, stabilește caracterul obligatoriu al hotărârilor judecătorești. În conformitate cu art. 20 alin.(3) din *Legea privind organizarea judecătorească* [12], hotărârile instanței judecătorești sunt obligatorii și neexecutarea lor atrage răspundere, conform legii. Dreptul la un tribunal ar fi iluzoriu, dacă sistemul de drept al unui Stat Contractant ar permite ca o hotărâre judecătorească irevocabilă și obligatorie să rămână neexecutată în detrimentul unei părți [8, p. 16]. Judecând admisibilitatea recursului în anulare, Colegiul penal [4] a menționat că hotărârile judecătorești rămase definitive și irevocabile capătă puterea de lucru judecat *res judicata pro veritate habetur*, ceea ce produce o cauză de împiedicare a pornirii, continuării, judecării cauzei penale ori redeschiderii acesteia. Analizând practica Curții Europene, am evidențiat regula precum că statul este obligat să garanteze existența mijloacelor juridice adecvate și suficiente pentru a asigura executarea obligațiilor pozitive care îi revin.

Judecătorul este destinatarul privilegiat al hotărârii din cauza efectului direct care îi este recunoscut: interesul de intervenție al judecătorului este mai înainte de toate de a putea, eventual, evita repetarea de ilicit în așteptarea unei modificări a dreptului intern. Chiar în ipoteza în care hotărârile Curții necesită o reformă complexă și amplă, judecătorul național poate și trebuie - pe cât este posibil - să facă primele concluzii, așteptând să intervină o lege de ansamblu [10, p. 21]. Executarea hotărârilor Curții Europene de către autoritatea judiciară națională presupune, în primul rând, conformarea deciziilor magistraților autohtoni cu hotărârile judecătorilor de la CtEDO, ceea ce implică abținerea de la practici viciate, evitarea erorilor de sistem, a încălcărilor depistate și sancționate de autoritatea europeană.

Analizând *strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016* [11], am evidențiat actualitatea problemei ce ține de dezvoltarea mecanismului de implementare a hotărârilor judecătorești, inclusiv a hotărârilor CEDO. În acest sens, considerăm că problema executării hotărârilor Curții Europene este actuală și acum, în pofida schimbărilor pozitive care au avut loc în ultimii ani. Aplicând jurisprudența CtEDO, judecătorii execută concomitent principiile stabilite în practică, cărora le sunt destinate în primul rând.

Un alt aspect ce ține de executarea hotărârilor Curții Europene de către autoritatea judiciară națională ține de problemele în care Curtea constată lacune legislative. În această situație, considerăm că, atâta timp cât nu intervin modificările normative, judecătorul național nu poate aplica norma criticată de Curtea Europeană. Cu titlu de exemplu, aducem hotărârea *lordachi ș.a. vs. Moldova* [19], în care CtEDO a menționat că legislația națională cu privire la interceptarea convorbirilor telefonice nu conține suficiente garanții împotriva arbitrariului. Referitor la problema expusă, observăm că, deși hotărârea dată a fost pronunțată în anul 2009, modificările legislative privind interceptările telefonice au intervenit abia în anul 2012.

Problema abordată supra rămâne actuală și în anul 2022, fapt remarcat în practica recentă a Curții Constituționale.

Potrivit hotărârii Curții Constituționale nr. 31 din 23.09.2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 132° alin. (12) și alin. (15) din Codul de procedură penală, se menționează: Curtea Europeană a reiterat faptul că egalitatea armelor reprezintă o trăsătură inerentă unui proces echitabil. Acuzatul trebuie să aibă posibilitatea să-și pregătească apărarea într-un mod adecvat și fără restricții în prezentarea tuturor argumentelor relevante pentru apărare în fața instanței de judecată și, astfel, să aibă posibilitatea să in-

fluențeze rezultatul procedurilor (*Simon Price vs. Regatul Unit*, 15 septembrie 2016, § 99). CtEDO a reținut în jurisprudența sa că înregistrările efectuate trebuie comunicate în mod intact și complet, în scopul unui control eventual al judecătorului și al apărării (*Karabeyoğlu vs. Turcia*, 7 iunie 2016, § 88). În jurisprudența sa cu privire la interceptarea comunicărilor, Curtea Europeană a reținut că printre garanțiile minime necesare pentru a se evita abuzul de putere se numără măsurile care trebuie luate pentru a comunica informațiile părților (*Big Brother Watch and Others vs. Regatul Unit*, 25 mai 2021, § 335) [9].

Dreptul la un proces echitabil implică și dreptul de acces la dosarul cauzei. Accesul la dosar este necesar pentru ca procesele penale să se desfășoare în contradictoriu și cu respectarea principiului egalității de arme între acuzare și apărare. Dreptul la un proces penal în contradictoriu presupune că atât acuzarea cât și apărarea trebuie să poată cunoaște și pune în dezbatere observațiile făcute și probele aduse de către partea opusă. Nedivulgarea probelor materiale apărării care conțin astfel de informații, care i-ar permite acuzatului să se exonereze sau să i se reducă pedeapsa, ar constitui o negare a facilităților necesare pregătirii apărării și, prin urmare, o încălcare a dreptului garantat de articolul 6 § 3 lit. (b) din Convenție (*Janatuinen vs. Finlanda*, 8 decembrie 2009, § 45) [9].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului recunoaște că, deși libertatea de a alege mijloace de a-și îndeplini obligațiile conform Convenției aparține Statului Contractant, nu este întotdeauna clar pentru autoritățile naționale ce trebuie să facă pentru ca legile lor să se conformeze jurisprudenței CtEDO [23, p. 75].

În hotărârea abordată supra, Curtea Constituțională a Republicii Moldova notează că articolul 132° alin. (15) din Codul de procedură penală nu prevede posibilitatea apărării de a participa la procesul decizional cu privire la evaluarea pertinentei informațiilor interceptate, acestea din urmă putând fi nimicite până la examinarea cauzei de către instanțele de fond. Ca urmare a aplicării prevederilor contestate, ar putea surveni situații în care probele care sunt, de fapt, pertinente pentru apărare au fost distruse la etapa urmăririi penale, iar persoana în discuție este privată de dreptul de a lua cunoștință de probele respective și de a le utiliza în apărarea sa la judecarea cauzei penale. Rezumând cele enunțate, Curtea conchide că textul „și decide care din comunicările înregistrate urmează a fi nimicite, desemnând persoanele responsabile de nimicire. Nimicirea informațiilor în baza încheierii judecătorului de instrucție este consemnată de către persoana responsabilă într-un proces-verbal, care se anexează la cauza penală” din articolul

132° alin. (15) din Codul de procedură penală contravine articolelor 20 și 26 în coroborare cu articolul 54 din Constituție [9].

În continuare, vom analiza rolul Curții Europene și al Consiliului Europei în vederea asigurării executării și respectării hotărârilor CtEDO de către autoritățile judiciare naționale.

Executarea hotărârilor Curții nu este controlată însă de jurisdicția europeană care a pronunțat-o. În conformitate cu art. 46 § 2 din Convenție, *hotărârea definitivă a Curții este transmisă Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei, care este chemat să supravegheze executarea ei*. Angajamentul asumat de statele contractante în ordinea juridică internațională de a se conforma hotărârilor definitive ale instanței europene nu apare ca suficient pentru asigurarea executării lor. Statele contractante au consimțit instituirea unui control politic al executării hotărârilor instanței europene, control realizat de organul executiv al Consiliului Europei, în conformitate cu dispozițiile statutului acestei organizații internaționale. Este și acesta un aspect al specificității mecanismului de control al modului în care statele contractante înțeleg a-și respecta obligațiile asumate prin Convenție [7, p. 77].

Executarea hotărârilor Curții Europene este obligatorie, în caz contrar intervin diferite sancțiuni. Există un șir de sancțiuni care pot fi aplicate în cazul dat, neprevăzute explicit în textul Convenției. De pildă, art. 3 din Statutul Consiliului Europei prevede că respectarea drepturilor omului este principiul de bază al asocierii la această organizație și, totodată, art. 8 din statut permite Comitetului de Miniștri să suspende participarea în Consiliul Europei sau chiar să excludă din organizație, dacă un stat-membru este vinovat de încălcarea gravă a drepturilor omului [25, p. 114]. Deci, vedem că neexecutarea hotărârilor Curții Europene, precum și nerespectarea acestora, poate atrage nu numai consecințe de ordin juridic, dar și politico-economice.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană recunoaște că mecanismul de control al Convenției este foarte eficient, ceea ce permite statelor-membre să efectueze mai activ lucrări de perfecționare a cadrului normativ intern, orientându-se spre principiile și standardele europene. Mai mult ca atât, acesta obligă statele membre să se abțină de la încălcările repetate, introducând modificările corespunzătoare în legislația și practica existentă. În doctrina de specialitate este expusă părerea [25, p. 4] precum că, mulțumită acestuia, oamenii simpli, organizațiile non-guvernamentale dispun de o pârgie eficientă de influență, prin intermediul căreia se implică în stimularea și inițierea reformelor juridice. Susținem această părere și considerăm că rolul autorității judiciare în sfera execu-

tării hotărârilor instanței de la Strasbourg capătă o deosebită importanță, poziționând-o între titularii drepturilor garantate de CEDO.

Conform principiilor răspunderii internaționale la executarea hotărârilor pronunțate de o instanță internațională de jurisdicție, inclusiv Curtea Europeană, trebuie respectat principiul general *restitutio in integrum*, care incumbă obligația statului respondent de a repune reclamantul în situația anterioară, dacă este posibil [13, p. 134].

În doctrina de specialitate există părerea [2, p. 45] **că Consiliul European, fiind nu doar un „examinator”, dar și un „profesor” de democrație**, nu se limitează doar la redactarea, perfectarea constituțiilor, dar ține să asigure că dispozițiile constituțiilor nu sunt doar cuvinte goale. Într-adevăr, cunoaștem că, în vederea executării prescripțiilor stipulate în practica CtEDO de către magistrații naționali, asistența metodică, socială și economică este acordată statelor-membre de către Consiliul European. Această autoritate regională, în comun cu alte organisme internaționale, a creat diferite proiecte, programe, strategii în sfera protecției judiciare a drepturilor omului.

În cauza *Scozzari și Giunta vs. Italia* [22], Curtea a reafirmat că statul pârât este chemat *nu numai* să plătească interesele sumele acordate cu titlu de satisfacție echitabilă, dar și să aleagă, sub controlul Comitetului Miniștrilor, măsurile generale și/sau, dacă este cazul, individuale care vor fi adoptate în sistemul său juridic intern pentru a indica un termen pentru încălcarea constatată de către Curte și de a lichida pe cât este posibil consecințele.

În acest scop, Comitetul de Miniștri al Consiliului European examinează dacă:

1. satisfacția echitabilă acordată de către Curte a fost plătită, însoțită de unele eventuale interese de întârziere și, dacă este cazul, ținând cont de discreția de care dispune Statul interesat pentru a alege mijloacele necesare pentru a se conforma hotărârii, dacă:
 - 1.1. au fost luate măsuri individuale pentru a asigura că încălcarea a încetat și că partea lezată este plasată, în măsura posibilității, în situația în care se afla înainte de încălcarea Convenției;
 - 1.2. au fost adoptate măsuri generale pentru a preveni noi încălcări similare cu cele constatate sau de a lichida încălcările care continuă [10, p. 10].

În speța *Matthews vs. Regatul Unit* [20], Curtea Europeană a stabilit că obligațiunea fiecărui stat-membru de a se conforma hotărârilor Curții cuprinde, *inter alia*, obligațiunea de a adopta măsuri cu caracter general pentru a preveni eficient noi încălcări similare cu cele constatate în hotărârile

Curții. Considerăm că realizarea măsurilor, atât de natură individuală cât și de natură generală, este atribuită nu în ultimul rând puterii judecătorești, care, la rândul său, urmează să se conformeze standardelor Curții Europene cuprinse în practica acesteia, pentru a realiza implementarea progresivă și efectivă a măsurilor respective în ordinea de drept intern.

Din practica națională, am adus ca exemplu speța *lordachi ș.a. vs. Moldova*, remarcabilă prin faptul că, timp de aproape trei ani, autoritatea judiciară nu era în situație critică în ceea ce privește aplicarea legislației naționale în domeniul activității speciale de investigații, conformându-se hotărârii Curții Europene și așteptând inițiativa legislativă de rigoare. Prima cauză, în care Curtea Europeană a condamnat Olanda, a fost *Engel și alții*. Deci, Curtea a constatat că sancțiunea disciplinei militare sub forma privării temporare de libertate poartă un caracter penal și, în același timp, nu acordă persoanei suficiente garanții prevăzute de art. 6 din CEDO. Hotărârea dată a avut un impact major asupra legislației Olandei și a determinat revizuirea completă a regulamentului disciplinei militare al acestei țări. Sancțiunile disciplinare sub forma privațiunii de libertate au fost abolite și a fost introdus recurs împotriva deciziilor de aplicare a sancțiunilor disciplinare [24, p. 66].

În contextul studiului nostru reprezintă interes și rolul activ al puterii judecătorești în procesul implementării și executării hotărârilor Curții Europene.

În conformitate cu art. 41 din CEDO, dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a afirmat în cazul *Papamichalopoulos vs. Grecia* [21] că o hotărâre care constată o încălcare implică pentru Statul pârât și autorităților acestuia obligațiunea juridică față de Convenție de a pune un termen pentru încălcare și de a lichida consecințele sale în așa mod încât să restabilească pe cât se poate situația anterioară.

Restabilirea situației anterioare poate fi realizată pe diferite căi, începând cu reluarea procedurilor naționale, încetarea faptei ilicite, anularea confiscării speciale și finisând cu schimbarea pedepsei stabilite, reducerea pedepsei, achitarea persoanei, reabilitarea acesteia. Statul, prin intermediul autorității judiciare, trebuie să execute imperativele Curții Europene pentru a restabili demnitatea și libertatea persoanei.

Din momentul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a conchis o încălcare a garan-

țiilor procedurale ale individului, precum că astfel de infracțiuni au avut repercusiuni asupra alegerii pedepsei la nivel intern, că victima continuă să execute pedeapsa, în special în materie penală, o redeschidere a procesului va permite de a judeca, cu garanțiile drepturilor apărării, a culpabilității sau a inocenței, și de a determina sancțiunea care ar fi trebuit să fie reținută mai întâi, dacă nu ar fi avut loc nici o încălcare a Convenției [10, p. 15].

Recomandarea nr. R (2000) 2 a Comitetului Miniștrilor către Statele membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cazuri la nivel intern în rezultatul hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 ianuarie 2000 [15] prevede că există circumstanțe excepționale în care reexaminarea unui caz sau redeschiderea unui proces se dovedește a fi mijlocul cel mai eficient, sau chiar singurul, pentru a realiza *restitutio in integrum*.

Obligațiunea de încetare a faptului ilicit are o aplicare limitată în sistemul Convenției, căci ea presupune o încălcare continuă. Obligațiunea de reparație în *stricto sensu* este esențială: principiul este, la fel ca și în dreptul internațional general, cel al *restitutio in integrum*. Această obligațiune implică adoptarea unor măsuri individuale. Doar în cazuri de imposibilități juridice sau materiale ea va fi înlocuită cu *restitutio in integrum* a indemnizației, care deseori este preferată de victime [10, p.10].

Prin valoarea lor juridică și morală, hotărârile Curții Europene nu au ridicat probleme majore în executare, ele fiind în numeroase cazuri urmate chiar de măsuri generale a căror adoptare decurgea sau nu dintr-o obligație născută din Convenție. Adunarea Parlamentară a Curții Europene, prin Rezoluția 1226 (2000), a îndemnat Curtea să-și asume obligația de a indica în hotărârile sale care sunt autoritățile naționale indicate să execute hotărârile, astfel încât să se conformeze deciziilor și să ia măsurile generale și individuale necesare. O soluție similară a fost sugerată în Raportul din 2003 al Comitetului de Inițiativă pentru Drepturile Omului, raport care conținea propuneri de garantare pe termen lung a eficienței Curții [23, p. 80]. Multe dintre hotărâri au provocat ori au accelerat reforme legislative, schimbări sau adaptări ale jurisprudenței naționale ori alte măsuri care au stimulat cadrul social intern pentru respectarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale [3, p. 330].

Ținând cont că, în anumite circumstanțe, angajamentul statelor de a executa hotărârile CtEDO poate implica și adoptarea altor măsuri, în afară de satisfacția echitabilă acordată de către Curte în conformitate cu articolul 41 al Convenției și/sau măsuri cu caracter general, în scopul repunerii părții lezate, în măsura posibilității, în situația în care

ea se afla până la încălcarea Convenției [15]. În practică, nu întotdeauna este posibilă repunerea în situația anterioară, de exemplu - în cazul încălcării dreptului la viață sau torturii. Totodată, poate fi reparat dreptul la un proces echitabil, or, persoana deținută ilegal trebuie să fie eliberată imediat. În același timp, considerăm că executarea hotărârilor Curții Europene devine mai simplă, având în vedere existența încălcărilor similare, specifice sistemului de drept al statului nostru, care se află în descreștere pe an ce trece.

În spețele împotriva Moldovei se observă tendința clară a Curții de a conferi și păstra acest caracter absolut și, prin urmare, constant al practicii sale. Aceasta se observă și prin referințe la jurisprudența bine definită a Curții în domeniul aplicabilității articolului 3 [1, p. 9]. Analizând toate spețele în privința Moldovei, se observă clar existența unui cadru jurisprudențial bine definitivat de care se conduce Curtea în hotărârile sale. Cu alte cuvinte, deja sunt identificate anumite spețe examinate de Curte anterior care servesc baza juridică pentru aprecierea circumstanțelor în cauzele împotriva Moldovei. Deci, în fapt, le putem considera niște izvoare de drept veritabile pentru examinarea cauzelor în privința Moldovei [1, p. 9]. Susținem integral părerea dată și considerăm că aceste precedente sau izvoare de drept urmează a fi aplicate direct de autoritățile judiciare în cadrul procesului penal, inclusiv în cazul îndeplinirii atribuțiilor care au tangență cu executarea hotărârilor CtEDO. Este plauzibil în cazul în care instanța națională analizează o situație de fapt sau de drept sub prisma eventualei perspective de sancționare din partea Curții Europene. Aducem, în acest sens, exemplul din practica națională în care Colegiul penal lărgit al CSJ [5], judecând admisibilitatea recursului în anulare, a invocat că situația creată în speță va condiționa eventuale condamnări a Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Deci, în coraport cu executarea hotărârilor CtEDO, observăm tendința preventivă a instanțelor judecătorești de a înlătura factorii negativi care pot genera pe viitor o condamnare la Strasbourg.

O situație adversă găsim în altă speță din practica națională. Judecând cererea de revizuire declarată de avocat în numele inculpatului, CSJ [6] a stabilit că apărătorul condamnatului a prezentat Colegiului penal o copie a scrisorii către CEDO din 30 iulie 2013, care confirmă primirea cererii depuse la Curtea Europeană, solicitând revizuirea cauzei penale, ceea ce nu poate fi acceptat în ordinea art. 464¹ alin. (1) CPP. Colegiul penal atestă că revizuirea cauzei penale este necesară numai în cazurile strict prevăzute de art. 464 alin. (1) CPP, care lipsesc în speța dată.

Concluzii. În ultimii ani, în Republica Moldova s-a consolidat ferm tendința de dezvoltare democratică, echitabilă și uniformă a instituțiilor de drept. Rolul principal, în acest sens, le revine autorităților care fac parte din puterea judiciară conform Constituției R. Moldova. În acest sens, judecătorii naționali trebuie să realizeze că răspunderea statului pentru condamnările la Curtea Europeană și multiplele încălcări care nu au ajuns la Curtea de la Strasbourg sunt puse pe umerii tuturor subiecților oficiali, în mod solidar.

Pentru a consolida autoritatea juridică și importanța practică a jurisprudenței CtEDO în activitatea judecătorilor naționali, considerăm că va fi oportună completarea prevederilor naționale privind răspunderea disciplinară a acestor subiecți cu dispoziția privind interpretarea și aplicarea eronată a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Aspectul dat va avea un impact pozitiv asupra implementării standardelor degajate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în cadrul procesului penal.

În contextul executării hotărârilor CtEDO de către autoritatea judiciară națională, concluzionăm că activitatea dată presupune, în primul rând, conformarea deciziilor magistraților autohtoni cu hotărârile judecătorilor de la CtEDO. În acest mod poate fi realizat rolul activ al puterii judecătorești în procesul implementării și executării hotărârilor Curții Europene în Republica Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Apostol L. *Sinteza jurisprudenței CtEDO în cauzele versus RM examinate sub aspectul art. 3 din Convenție*. Chișinău: Bons Offices, 2010. 500 p.
2. Barbăneagră A., Hadârcă M. ș.a. *Drepturile omului în Republica Moldova*. Chișinău: Gardua-Art, 1998. 147 p.
3. Cârnaț T., Cârnaț M. Protecția juridică a drepturilor omului. Chișinău: Reclama, 2006. 384 p.
4. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16 ianuarie 2014. Dosar nr. 4-1re-5/14. http://jurisprudenta.csj.md/db_plen_penal.php (vizitat 14.02.2022).
5. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 5 februarie 2014. Dosar nr. 1ra-44/14. http://jurisprudenta.csj.md/db_plen_penal.php (vizitat 14.02.2022).
6. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 3 iunie 2014. Dosar nr. 1rh-3/2014. http://jurisprudenta.csj.md/db_plen_penal.php (vizitat 14.02.2022).
7. Dolea I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*. Chișinău: Bons Offices, 2009. 417 p.
8. Ghid practic de aplicare a Jurisprudenței Curții Europene în materia neexecutării și/sau duratei excesive a procedurilor. Chișinău, 2012. 42 p.
9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 31 din 23.09.2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 132/9 alin. (12) și alin. (15) din Codul de procedură penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 264-265.
10. Lambert-Abdelgawad E. *Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția Consiliului Europei: Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 72 p.
11. Legea privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. Nr. 231 din 25.11.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 1-6.
12. Legea privind organizarea judecătorească. Nr. 544 din 06.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 58.
13. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
14. Poalelungi M., Filincova S., Sîrcu I. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1198 p.
15. Recomandarea nr. R (2000) 2 a Comitetului Miniștrilor către Statele membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cazuri la nivel intern în rezultatul hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 ianuarie 2000.
16. Recomandarea Rec(2003)17 a Comitetului Miniștrilor către Statele membre în materie de executare a deciziilor judecătorești din 9 septembrie 2003.
17. Speța *Belilos c. Elveției*, hotărârea din 29 aprilie 1988. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57434> (vizitat 11.02.2022).
18. Speța *Hornsby c. Greciei*, hotărârea din 19 martie 1997. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020> (vizitat 10.02.2022).
19. Speța *Iordachi ș.a. c. Moldovei*, hotărârea din 10 februarie 2009, definitivă din 14.09.2009. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91245> (vizitat 14.02.2022).
20. Speța *Matthews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18 februarie 1999. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58910> (vizitat 12.02.2022).
21. Speța *Papamichalopoulos c. Greciei*, hotărârea din 24 iunie 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57836> (vizitat 13.02.2022).
22. Speța *Scozzari și Giunta c. Italiei*, hotărârea din 13 iulie 2000, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58752> (vizitat 14.02.2022).
23. Șterbeț V. Unele aspecte ale protecției drepturilor omului la nivel național prin prisma CEDO și a jurisprudenței CtEDO. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2007, nr. 1-3, p.75-80.
24. Harding C., Fennell P., Swart B., Jorg N. *Criminal Justice in Europe: A Comparative Study*. New York: Clarendon press Oxford, 1995. 424 p.
25. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. Москва: МНИМП, 1998. 598 с.

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

CZU: 347.952

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1\(60\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.1(60).08)

CONDIȚIILE SUSPENDĂRII PROCEDURII DE EXECUTARE SILITĂ

Gheorghe STRATULAT,
doctorand, judecător,
Judecătoria Chișinău, sediul Centru
<https://orcid.org/0000-0001-6491-1493>

SUMAR

Suspendarea procedurii de executare silită înseamnă oprirea temporară a acțiunilor de executare până la încetarea motivelor de suspendare prevăzute de lege și indicate în actul de suspendare. Competența de a suspenda procedura de executare revine executorului judecătoresc în temeiul articolului 78 Cod de executare (CE) (suspendarea obligatorie) și instanței pentru motivele prevăzute la articolul 79 CE (suspendarea facultativă).

Apariția împrejurărilor prevăzute de lege instituie obligația necondiționată a executorului judecătoresc de a suspenda procedura de executare. Problema suspendării este tratată de executorul judecătoresc din proprie inițiativă sau la cerere, prin sesizarea creditorului și a debitorului. Suspendarea facultativă a executării silite este un drept al instanței.

Decizia de admitere a cererii de suspendare a executării silite împiedică desfășurarea procedurii de executare silită până la încetarea împrejurărilor pentru care a fost emisă.

Cuvinte-cheie: *suspendarea procedurii, dreptul instanței, obligația executorului, temeiurile, efectele, termenele, competența, măsură de asigurare, valabilitate, contestație, insolvabilitate, terți, titlu executoriu.*

Activitatea de executare silită trebuie să se caracterizeze prin continuitate, prin desfășurarea neîntreruptă a actelor de executare silită în vederea obținerii rezultatului final, constând în aducerea finală a documentului de executare [1, p. 466]. În tot cursul executării, executorul judecătoresc este obligat să aibă rol activ, stăruind, prin toate mijloacele admise de lege, pentru realizarea integrală și cu celeritate a obligației prevăzută în titlul executoriu, cu respectarea dispozițiilor legii, a drepturilor părților și ale altor persoane interesate [4, 42]. Din motive obiective, pentru asigurarea respectării altor garan-

CONDITIONS FOR SUSPENSION OF FORCED EXECUTION PROCEDURE

SUMMARY

The suspension of enforcement proceedings means temporarily halting enforcement actions until the grounds for suspension laid down by law and indicated in the document of suspension have ceased. The jurisdiction to suspend the enforcement proceedings lies with the bailiff under Article 78 EC (mandatory suspension) and with the court for the grounds laid down in Article 79 EC (facultative suspension).

The appearance of the circumstances listed by law establishes the unconditional obligation of the bailiff to suspend the enforcement procedure. The question of suspension is dealt with by the bailiff of his own initiative or on request, by notifying the creditor and the debtor. The facultative suspension of enforcement proceedings is a right of the court.

The decision of granting the request for suspension of enforcement proceedings prevents the enforcement proceedings from taking place until the circumstances for which it was issued have ceased to exist.

Key-words: *suspension of proceedings, obligation of the executor, grounds, effects, time limits, jurisdiction, insurance measure, validity, appeal, insolvency, third parties, enforceable title.*

ții juridice, desfășurarea procedurii de executare în termeni reduși poate fi tergiversată. Aceste cazuri, în condițiile legii, impun consecința suspendării procedurii de executare, exprimând astfel o balanță dintre dreptul protejat și interesul creditorului în finalitatea procedurii de executare.

Suspendarea procedurii de executare presupune oprirea temporară a desfășurării acțiunilor de executare silită până la încetarea temeiului de suspendare stabilit de lege și indicat în actul de suspendare. După natura sa juridică, instituția suspendării executării reprezintă un incident cu efect temporar, nedeterminat exact, dar determinabil ca durată. În cazul apariției unor circumstanțe care împiedică continuarea procedurii de executare sau atunci când desfășurarea procedurii de executare ar putea

crea dificultăți juridice iremediabile, aplicarea instituției suspendării constituie un mecanism de depășire a acestor deficiențe.

Suspendarea executării silite nu afectează acțiunea sau valabilitatea actelor emise anterior de executorul judecătoresc, operând doar pentru viitor. Efectul suspendării nu permite efectuarea acțiunilor de executare silită, cu excepția celor prevăzute de lege. De asemenea, suspendarea executării are incidență directă asupra termenului de executare în condițiile art. 70 alin. (2) CE. Un asemenea dezițderat, derivă, pe de o parte, din efectele firești ale suspendării prevăzută la art. 84 alin. (2) CE, în conformitate cu care, pe durata suspendării, orice act de executare este interzis, cu excepția aplicării măsurilor de asigurare. Iar pe de altă parte, derivă din conceptul general al instituției suspendării în sens civil, conform căruia termenii care au curs pe durata suspendării nu se includ în calculul general al termenilor în cadrul raporturilor juridice de drept civil.

Competența dispunerii suspendării procedurii de executare aparține executorului judecătoresc, în condițiile art. 78 CE (suspendarea obligatorie) și instanței de judecată, pentru temeiurile stabilite la art. 79 CE (suspendarea facultativă).

Survenirea circumstanțelor enumerate de lege impune obligația necondiționată a executorului judecătoresc de a suspenda procedura de executare. Aspectul suspendării se soluționează de către executor din oficiu sau la cerere, cu înștiințarea creditorului și a debitorului conform procedurii stabilite la art. 84 CE. În cazul existenței circumstanțelor ce determină obligația de suspendare a procesului, executorul judecătoresc, în termeni proximi, urmează să emită o încheiere în acest sens. Deși condiția de suspendare a procedurii de executare apare prin efectul legii, executorul judecătoresc urmează să formalizeze această stare printr-o încheiere. Emiterea actelor de executare după survenirea faptică a circumstanțelor care impun suspendarea până la emiterea încheierii de suspendare poate constitui un viciu fundamental pentru aceste acte și ar putea fi în măsură să afecteze valabilitatea lor, în funcție de situația concretă și circumstanțele specifice care au întemeiat suspendarea (de exemplu, circumstanța faptică de declarare a decesului poate fi considerată opozabilă executorului, în sensul validității actelor doar după ce i-a fost adus la cunoștință actul prin care declară decesul). Totuși, măsurile de asigurare a executării dispuse în acest răstimp sunt valabile.

Inacțiunea sau refuzul executorului judecătoresc de a suspenda procedura de executare în circumstanțele în care această acțiune este prescrisă de lege poate constitui obiect al unei contestații conform art. 161-163 CE. În acest caz, contestația împotriva refuzului executorului judecătoresc de a suspenda procedura de executare va avea ca efect obligarea aceluiași executor să întreprindă actul de executare solicitat.

Temeiurile pentru care executorul judecătoresc este obligat să suspende procedura de executare sunt indicate expres, iar art. 78 alin. (1) CE nu conține dispoziții de trimitere sau de blanchetă. Corespunzător, suspendarea procedurii de executare pentru alte temeiuri decât cele prevăzute de lege este inadmisibilă.

Situația ieșirii debitorului din procedura de executare, cauzată de încetarea din viață sau de lipsa îndelungată, urmată de declararea dispariției acestuia fără urmă, constituie un impediment în continuarea procedurii de executare. În temeiul actelor confirmative a decesului sau hotărârii judecătorești definitive privind declararea dispariției fără urmă sau a decesului debitorului, atunci când raportul juridic material permite succesiunea, executorul judecătoresc va suspenda procedura de executare până la admiterea succesiunii, prin mecanismul stabilit la art. 47 CE. Acest incident procesual este aplicabil doar dacă raportul juridic este transmisibil către succesorii de drept. Nu poate fi admisă succesiunea care vizează obligații personale ale debitorului. În situația în care creanța sau obligația adjudecată nu admite succesiunea către succesorul de drepturi, instituția suspendării nu va fi aplicabilă, urmând a se proceda la încetarea procedurii de executare, potrivit 83 alin. (1) lit. c) CE.

Plenitudinea actului judecătoresc prin care se instituie măsuri de ocrotire judiciară impune condiția desemnării persoanei investite cu ocrotirea. La data dispunerii măsurilor de ocrotire judiciară, persoana ocrotită deja are un reprezentat în vederea administrării patrimoniului său. Obligația de suspendare a procedurii de executare de către executorul judecătoresc persistă atunci când mandatul persoanei investite cu ocrotirea nu conține dreptul de reprezentare în cadrul procedurilor de executare sau ocrotitorul este limitat în categoria respectivă de acțiuni. În acest sens, este vorba de necesitatea ocrotirii judiciare a debitorului, apărută în procesul executării silite. Fie că este vorba de măsuri de ocrotire contractuale, fie că este necesitatea instituirii acestora pe cale judiciară, procesul este de durată și suspendarea executării se impune obiectiv până la finalizarea acestuia.

În urma reorganizării persoanei juridice – debitor și înregistrarea unei noi persoane juridice, debitorul inițial va pierde capacitatea de folosință, condiție inerentă pentru a fi subiect procesual. O atare situație va determina suspendarea obligatorie a procedurii de executare doar începând cu momentul înregistrării modificărilor în Registrul de stat al persoanelor juridice. Inițierea și desfășurarea procedurilor administrative carte se referă la reorganizarea persoanei juridice – debitor nu impun condiția suspendării procedurii de executare, or, debitorul pierde capacitatea de folosință începând cu momentul radierii. Admiterea succesiunii în drepturi determină substituirea în procedura de executare silită a vechiului debitor cu persoana juridică nou înregistrată. În conformitate cu art. 204 Cod civil,

reorganizarea persoanei juridice se valorifică prin fuziune (contopire și absorbție), dezmembrare (divizare și separare) sau transformare. Reorganizarea produce efecte numai după data înregistrării de stat a noilor persoane juridice, cu excepția reorganizării prin absorbție, care produce efecte la data înregistrării modificărilor în actele de constituire ale persoanei juridice absorbante.

Consecința primirii cererii introductive spre examinare înlătură posibilitatea urmăririi individuale de către un singur creditor a patrimoniului debitorului. Art. 24 alin. (2) lit. (d) din Legea insolvenței nr. 149/2012 stabilește că, pe lângă măsurile de asigurare prevăzute de Codul de procedură civilă, instanța de insolvență aplică măsura de asigurare prin care suspendă urmărirea individuală ale creditorilor și executările silită asupra bunurilor debitorului, precum și curgerea prescripției dreptului de a cere executarea silită a creanțelor acestora contra debitorului. De asemenea, în acord cu art. 81 din Legea nr. 149/2012, pentru creditorii chirografari este interzisă executarea silită în mod individual a masei debitoare pe întregul proces de insolvență, iar pentru creditorii garantați - interdicția de valorificare a bunurilor grevate cu garanții este valabilă pe parcursul a 180 de zile de la data intentării procedurii de insolvență, cu excepțiile expres prevăzute. În cazul inițierii procedurii de restructurare a debitorului, interdicția de executare silită a bunurilor grevate cu garanții se prelungește pe perioada moratorului conform art. 184 Legea nr.149/2012.

Procedura stabilită de Legea insolvenței nr. 149/2012 stabilește un mecanism distinct de urmărire colectivă de către creditorii a bunurilor debitorului insolvent. În consecință, creditorul, în calitate de titular al unei creanțe rezultate dintr-o hotărâre judecătorească, este în drept să ceară validarea acesteia și includerea în tabelul creanțelor pentru executarea în cadrul procedurii de insolvență. Starea de insolvență sau lichidarea debitorului persoană juridică impune îndatorirea executorului de a transmite documentul executoriu și încheierea de încasare a cheltuielilor de executare comisiei de lichidare/lichidatorului, potrivit art. 104 CE. În cazul anulării hotărârii privind lichidarea sau declararea insolvenței debitorului, administratorul va restitui, în termen de 10 zile, executorului judecătoresc documentele executorii, informând despre acest fapt creditorii.

În cazul contestării de către debitor a actelor executorului judecătoresc, depunerea cauțiunii determină obligația executorului judecătoresc de a suspenda procedura de executare. În acest caz, durata suspendării procedurii de executare se va extinde până la momentul când actul de dispoziție al instanței de judecată, prin care va fi soluționată contestația, va deveni definitiv.

Pentru dispunerea suspendării este necesară întrunirea cumulativă a două condiții, prima fiind exercitarea de către debitor a unei contestații împo-

triva actelor executorului judecătoresc, iar cea de a doua – plata unei cauțiuni.

La depunerea contestării debitorul trebuie să respecte condițiile generale pentru acceptarea cererii, în condițiile Codului de procedură civilă, precum arată art. 163 alin. (1) CE. Întrucât norma de drept stabilește condiția cauțiunii pentru contestare, contestatarul trebuie să anexeze dovada plății cauțiunii atunci când înregistrează cererea respectivă în instanța de judecată. Condiționarea suspendării executării de achitarea cauțiunii este o măsură chemată să descurajeze exercitarea abuzivă a instituției suspendării în detrimentul drepturilor creditorului la executarea în termen rezonabil a documentului executoriu.

Codul de executare nu indică în mod direct cuantumul cauțiunii ce urmează a fi depusă de debitor pentru angajarea suspendării obligatorii. Dar art. 81 CE prevede: cauțiunea se depune în cuantum de 120% din suma bănească care urmează a fi încasată de la debitor sau din valoarea bunurilor ce urmează a fi transmise în temeiul hotărârii judecătorești. Totuși, efectele cauțiunii pentru contestarea de către debitor a actelor executorului judecătoresc nu se regăsesc în obiectul de reglementare al art. 82 CE, însă nu se exclude însușirea acestor efecte și prin raportare la soluția instanțelor pe marginea contestării valorificate conform art. 78 CE.

Anularea hotărârii judecătorești în baza căreia a fost emis titlul executoriu înlătură temeiul de executare. Totuși, remiterea cauzei la rejudecare este de natură să conserveze acțiunile de executare desfășurate până la soluționarea ulterioară a cauzei. Dacă hotărârea în al cărei temei a fost eliberat documentul executoriu și declanșată procedura de executare silită, ulterior suspendată conform temeiului analizat, a fost, totuși, anulată printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, procedura de executare urmează a fi reluată și încetată în temeiul art. 83 alin. (1) lit. e) CE.

În cazul suspendării procedurii de executare în temeiul indicat la art. 78 alin. (1) lit. f) CE, executorul judecătoresc, la cererea debitorului, poate dispune substituția unei măsuri de asigurare a executării documentului executoriu cu alta, care ar asigura integral valoarea creanței. În vederea protecției intereselor debitorului, legea admite posibilitatea substituției unei măsuri de asigurare a executării documentului executoriu cu alta, care ar asigura integral valoarea creanței. În acest context, substituția măsurilor de asigurare a executării nu trebuie să afecteze interesele creditorului, asigurând efectiv executarea hotărârii. Este de notat că executorul judecătoresc nu poate dispune substituția unei măsuri de asigurare a executării documentului executoriu cu alta din propria lui inițiativă. Astfel, ar fi necesară o cerere în acest scop, depusă de către debitor, pe care executorul o va putea satisface sau va putea refuza satisfacerea acesteia integral sau parțial prin încheiere recurabilă.

Prevederile art. 78 alin. (1) lit. a)-d) CE nu se aplică în cazul evacuării sau al transmiterii bunurilor gajate. Or, decesul debitorului nu împiedică efectuarea evacuării sau a transmiterii bunului gajat, la fel cum nici intrarea în insolvență a debitorului nu poate împiedica evacuarea acestuia. Această normă are drept temei situația specifică a două categorii de documente executorii, al căror obiect este în mod obiectiv autonom circumstanțelor ce condiționează suspendarea.

După înlăturarea împrejurărilor care au provocat suspendarea, procedura de executare se reia la cererea creditorului sau din oficiu. Reluarea procedurii de executare se dispune prin încheierea executorului judecătoresc. Astfel, la cererea creditorului, atunci când au decăzut temeiurile pentru care a fost suspendată procedura de executare, executorul judecătoresc va emite o încheiere pe care o va aduce la cunoștința părților și va continua executarea hotărârii. Aceeași regulă este aplicabilă și în cazul reluării din oficiu. Încheierea privind suspendarea executării documentului executoriu poate fi contestată în instanța de judecată în termen de 15 zile. Norma indicată stabilește posibilitatea contestării în ambele cazuri a încheierii executorului judecătoresc privind suspendarea procedurii de executare, atunci când a fost admisă și atunci când a fost respinsă.

Suspendarea facultativă a procedurii de executare este un drept al instanței de judecată. Spre deosebire de suspendarea obligatorie prevăzută în art. 78 CE, care este aplicată exclusiv de către executorul judecătoresc, temeiurile de suspendare facultativă enumerate în art. 79 CE formează incidente voluntare, pasibile soluționării doar de către instanța de judecată.

Acest drept al instanței nu urmează a fi interpretat ca o atribuție realizată în mod arbitrar, în lipsa oricăror rațiuni. Considerentele pentru care legea a stabilit dreptul instanței de judecată de a suspenda procedura de executare rezidă dintr-o abordare individuală, reieșind din proporționalitatea aplicării unei asemenea măsuri pentru fiecare caz. În particular, atunci când este sesizată cu o atare cerere, instanța de judecată urmează să dispună referitor la suspendarea procedurii de executare, reieșind din consecințele nefaste pe care le-ar avea desfășurarea în continuare a procedurii de executare. Astfel, urmările nefavorabile cauzate prin continuarea de mai departe a procedurii de executare vizează survenirea unor prejudicii ireparabile sau a dificultăților juridice.

Utilizarea sintagmei *instanță de judecată* în întreg conținutul articolului comentat nu urmează a fi redusă doar la instanța de judecată în calitate de subiect obligatoriu al raportului de procedură civilă, ce desfășoară ședințele de judecată ulterior intentării procesului. Corespunzător, noțiunea de *instanță de judecată* echivalează inclusiv și cu noțiunea de *judecător*, subiect procesual ce emite acte unipersonale.

Dreptul instanței de judecată de a suspenda procedura de executare apare într-un dublu context procesual. Astfel, instanța de judecată poate dispune suspendarea procedurii de executare, ca măsură asiguratorie accesorie unei cereri adresate instanței de judecată sau ca soluționare a unui incident procedural separat la etapa executării silite. Totodată, instanța de judecată nu este îndreptățită de a dispune suspendarea executării, decât la cererea executorului judecătoresc sau a oricăreia dintre părți în procedura de executare, ceea ce presupune pentru fiecare caz în parte existența unor motive temeinice. Insistăm asupra acestei condiții reieșind din jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului, care fundamentează neadmiterea încălcării principiului de acces la justiție, consacrat de art. 6 CEDO, prin suspendarea nejustificată a executării unei hotărâri judecătorești definitive [2, § 88-89], [3, § 45-46].

Suspendarea facultativă a procedurii de executare de către instanța de judecată se produce în cazul când depunerea unei cereri de explicare a hotărârii este determinată de incertitudinea participanților la proces referitor la modul de executare a documentului executoriu. Desfășurarea acțiunilor de executare silită, atunci când există confuzii referitor la sensul hotărârii, este în măsură să nu corespundă scopului urmărit, depășind conținutul documentului executoriu. În acest caz, la soluționarea cererii privind suspendarea procedurii de executare, instanța de judecată nu va da apreciere temeiniciei cererii privind explicarea hotărârii pentru a nu prejudicia esența acestei cereri.

În instanță se poate adresa executorului judecătoresc sau oricare dintre părți pentru a cere suspendarea executării, dacă pe rolul instanței se află cererea de explicare a hotărârii care constituie sau în baza căreia s-a emis titlul executoriu, indiferent cine a solicitat explicarea.

Efectul admiterii cererii privind contestarea eliberării documentului executoriu este de natură să influențeze valabilitatea actelor de executare desfășurate ulterior intentării procedurii de executare. Cererea privind suspendarea procedurii de executare poate fi una accesorie cererii privind contestarea eliberării documentului executoriu. Corespunzător, aceasta este apreciată ca o veritabilă măsură asiguratorie, admiterea căreia ar fi de natură să preîntâmpine potențiale dificultăți judecătorești. Într-un sens restrâns, suspendarea pentru contestarea eliberării documentului executoriu presupune încălcarea procedurii de eliberare a documentului, care, la rândul său, este reglementată strict de Codul de executare.

De remarcat, însă, că titlul executoriu se întocmește, dar nu se eliberează de către instanța de judecată creditorului până nu rămâne definitivă hotărârea judecătorească, și, în acest caz, nu constituie un act juridic susceptibil de a produce efecte care să determine drepturi sau să elibereze de obligații. Corespunzător, titlul executoriu capătă forță obligato-

rie și devine act juridic oficial la momentul eliberării lui. Într-un sens mai larg, Codul de procedură civilă admite, ca formă de asigurare a acțiunii, suspendarea urmăririi, întemeiate pe un document executoriu, contestat de către debitor pe cale judiciară.

Disponerea măsurii provizorii trebuie făcută doar pentru motive de temeinicie pentru fiecare caz în parte, ținând cont de obiectul contestării, într-o manieră capabilă să nu producă ingerințe în executarea unei hotărâri judecătorești definitive.

Pentru suspendarea procedurii de executare, în contextul depunerii cauțiunii la exercitarea cererii de apel în afara termenului legal, debitorul urmează să adreseze o cerere separată instanței de apel. Depunerea cauțiunii constituie o garanție a executării corespunzătoare a documentului executoriu. Norma care dezvoltă procedura suspendării pentru motive de garantare prin cauțiune a cererii de apel în afara termenului de exercițiu este prevăzută de art. 363/¹ CPC, în conformitate cu care, la cererea apelantului, instanța de apel dispune suspendarea executării hotărârii atacate cu apel exercitat în afara termenului legal, dacă apelantul a depus cauțiune în condițiile art. 80 și 81 CE. Competența jurisdicțională la dispunerea suspendării aparține Curții de apel sesizate cu cererea corespunzătoare. În cazul în care cererea de repunere în termenul de apel a fost admisă și se adoptă o decizie de respingere a acțiunii, cauțiunea depusă se restituie. În cazul în care cererea de repunere în termenul de apel a fost admisă, cu remiterea cauzei la rejudecare, cauțiunea rămâne în cont până la adoptarea unei hotărâri irevocabile. Dacă cererea de repunere în termenul de apel a fost admisă, iar, ca urmare a examinării cererii de apel, hotărârea s-a menținut sau dacă cererea de repunere în termenul de apel a fost respinsă, suma depusă se folosește pentru executarea hotărârii în modul prevăzut de lege. În cauzele nepatrimoniale, executarea hotărârii poate fi suspendată de către instanța de apel la cererea motivată a apelantului.

Rațiunea suspendării procedurii de executare este justificată în cazul depunerii cererii de recurs împotriva unei hotărâri privind strămutarea hotarelor, distrugerea plantațiilor și semănăturilor, demolarea construcțiilor sau a oricărui bun imobil din necesitatea asigurării eficienței căii de atac exercitată de către partea în proces. Pentru cazurile descrise, executarea anticipată a hotărârii judecătorești ar determina imposibilitatea repunerii părților în poziția anterioară, urmare a anulării actului judecătoresc contestat. Această prevedere se suprapune cu art. 435 CPC, care prevede că recursul suspendă executarea hotărârii în cazul strămutării de hotare, distrugerii de plantații și semănături, demolării de construcții sau de orice bun imobil, dezafectării incontestabile a mijloacelor bănești din contul bugetelor componente ale bugetului public național și din contul autorităților/instituțiilor bugetare, precum și în alte cazuri prevăzute de lege. Obser-

văm că exercitarea recursului suspendă prin efectul valorificării căii de atac executarea hotărârii. De asemenea, nu se atestă nici posibilitatea antrenării instanței la exercițiul dreptului de suspendare și pentru depunerea cererii de recurs peste termenul prevăzut la art. 434 CPC, similar exercitării unui apel peste termenul prevăzut, care poate fi repus. Termenul de recurs împotriva deciziilor/hotărârilor instanței/curții de apel este un termen de decădere, iar conform art. 434 alin. (2) CPC nu este admisă repunerea acestuia. Chiar dacă norma comentată este contrară normei procesuale, remediul aplicării rezidă din prevederile art. 2 alin. (2) CPC, potrivit căruia, în caz de discordanță între normele codului și cele ale unei alte legi organice, se aplică reglementările legii adoptate ulterior, deși normele Codului de executare, fiind adoptate ulterior (24.12.2004) Codului de procedură civilă (30.05.2003) prevalează. Concilierea acestor prevederi aparent contradictorii este posibilă investind cu prerogativa suspendării procedurii de executare instanța de recurs – Curtea Supremă de Justiție – și calificând această prerogativă ca obligație, dar nu ca drept al respectivei instanțe.

Regimul juridic al cauțiunii depuse concomitent cu cererea de recurs rezultă din punerea în aplicare a alin. (2) art. 435 CPC, care consacră dreptul instanței de recurs la suspendarea executării, dacă recurentul a depus cauțiune. Competența suspendării pentru acest temei aparține instanței investite cu judecarea recursului. Cauțiunea se depune în cauzele patrimoniale în care hotărârile nu au fost executate, în quantumul stabilit în art. 81 CE, aplicabile fiind și regulile prevăzute la art. 80 CE. Confirmarea eliberată de executorul judecătoresc recurentului urmează să fie anexată la cererea de suspendare. În cazul în care recursul este admis cu adoptarea unei noi hotărâri prin care acțiunea este respinsă, suma depusă se restituie în temeiul acestei hotărâri. În cazul remiterii cauzei la rejudecare, cauțiunea va rămâne, până la adoptarea unei noi hotărâri irevocabile, iar dacă instanța de recurs menține hotărârile atacate, suma respectivă se utilizează în contul executării hotărârii. Similar cazului prevăzut în art. 79 alin. (1) lit. 2¹) CE, în cauzele nepatrimoniale executarea hotărârii se suspendă doar la cererea motivată a recurentului, cauțiunea nefiind necesară.

Regulile cu privire la depunerea cauțiunii pentru un recurs depus după eliberarea documentului executoriu sunt reglementate în art. 80 și 81 CE. În cazul în care hotărârea judecătorească se află în proces de executare, executorul judecătoresc dispune, după verificarea depunerii cauțiunii, amânarea executării pentru 15 zile, termen în care partea interesată urmează să prezinte încheierea judecătorească de suspendare a executării. În cazul în care încheierea de suspendare a executării nu este prezentată în termen, executorul judecătoresc, la cererea scrisă a creditorului, poate elibera acestuia suma depusă.

De fapt, efectele executorii ale hotărârilor judecătorești intervin după rămânerea acestora defini-

tive. Adică, după pronunțarea deciziei/hotărârii de către curtea de apel, creditorul poate deja solicita documentul executoriu și începerea executării silită. Recurentul-debitor poate depune recurs în termen de două luni de la comunicarea deciziei/hotărârii motivate. Deci, ambele părți - intimatul-creditor și recurentul-debitor - se pot confrunta fiind în situații absolut legale. Pentru ca debitorul care a făcut recurs să poată pretinde suspendarea executării este necesară cauțiunea. Și aici trebuie să punctăm că legiuitorul nu s-a referit la cauze nepatrimoniale, care cad sub incidența art. 435 alin. (8) CPC.

Reieșind din dispozițiile art. 79 alin.(2) CE, competența pentru soluționarea cererii privind suspendarea procedurii de executare este atribuită instanței de judecată în a cărei rază teritorială se află biroul executorului judecătoresc sau, în cazul municipiului Chișinău, în instanța de judecată în a cărei circumscripție camera teritorială a executorilor judecătorești a stabilit competența teritorială a executorului judecătoresc. Procedura pentru soluționarea cererii privind suspendarea procedurii de executare nu este similară celei pentru soluționarea contestațiilor împotriva actelor executorului judecătoresc. În acest sens, cererea privind suspendarea procedurii de executare constituie o situație procedurală, soluționarea căreia urmează să implice toți participanții la proces.

Aflarea debitorului care urmează să execute o obligație personală în interes de serviciu peste hotarele țării sau în misiune de stat poate constitui temei de suspendare a executării, în virtutea faptului că în-suși debitorul ce urmează să presteze nu se află în jurisdicția de executare. Împrejurările legate de aflarea debitorului peste hotare sau cu o misiune urmează a fi dovedite și temeinic justificate de către acesta. Pentru confirmarea unor asemenea circumstanțe, se admit mijloacele de probațiune ce dovedesc statutul și regimul juridic al deplasării în interes de serviciu sau a misiunii de stat, perioada de aflare în împrejurările date, temeiul deplasării, alte probe.

Îmbolnăvirea debitorului și plasarea lui într-o instituție curativ-profilactică implică efecte ce pot antrena suspendarea executării și desfășurarea în continuare a procedurii în absența fizică a debitorului. Chiar dacă, la prima vedere, în funcție de gradul de îmbolnăvire și perioada de internare, ar fi posibilă întreruperea executării și prin alte incidente procesuale care afectează continuitatea procedurii, cum ar fi amânarea, Codul de executare, prin art. 76, interzice aplicarea motivelor care stau la baza suspendării executării prevăzută la art. 78-79, precum și alte motive de natură juridică, pentru angajarea amânării executării. Aflarea debitorului într-o instituție curativ-profilactică trebuie să fie confirmată de instituția respectivă, iar la aprecierea temeiniciei suspendării urmează a se ține cont de legătura de cauzalitate între durata aflării debitorului în instituția curativ-profilactică și termenul rezonabil de executare.

Înaintarea de către terți a unei acțiuni privind ridicarea sechestrului de pe bunuri, în partea ce ține de aceste bunuri, reprezintă un domeniu reglementat de art. 164 CE. Art. 161 CE reglementează posibilitatea părților, participanților la procesul de executare, precum și a terților de a contesta actele de executare sau acțiunile/inacțiunile executorului judecătoresc, ceea ce nu este echivalent cu înaintarea unei acțiuni de ridicare a sechestrului de bunuri și care nu presupune anularea actului de aplicare. În primul caz, obiectul de reglementare se rezumă la contestarea nemijlocită a actelor și acțiunilor executorului judecătoresc, pe când în al doilea caz – la ridicarea (radierea, scoaterea, anularea) sechestrului.

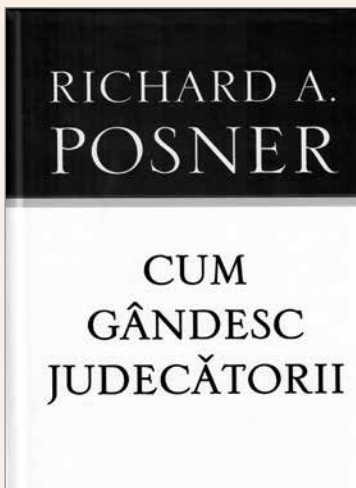
Observăm o disonanță între dreptul instanței de a suspenda executarea pentru înaintarea de către terți a unei acțiuni privind ridicarea sechestrului de pe bunuri - caz reglementat de art. 164 CE, dar neprevăzut în art. 79 CE - și dreptul la suspendare, conform art. 161 alin. (2) CE, pentru acțiuni ce nu constituie obiectul de reglementare a normei care incumbă materiei de scoatere a sechestrului. Chiar dacă din interpretarea normei reiese intenția legiuitorului de a oferi posibilitatea instanței de judecată la suspendarea executării pentru cazul depunerii unei contestații împotriva actelor de sechestr potrivit art. 161 CE, redacția normativă cu privire la acțiunea de ridicare a sechestrului este confuză. În cazul unei acțiuni de ridicare a sechestrului, reclamantul poate opta pentru solicitarea aplicării instituției asigurării acțiunii potrivit art. 174 CPC, în sensul că neaplicarea măsurilor ar face imposibilă executarea hotărârii judecătorești. Norma indicată stabilește posibilitatea contestării în ambele cazuri a încheierii privind suspendarea procedurii de executare, atunci când a fost admisă și atunci când a fost respinsă. Încheierea prin care s-a admis cererea privind suspendarea procesului împiedică desfășurarea procedurii de executare până la decăderea circumstanțelor pentru care a fost emisă.

Referințe bibliografice:

1. Oprina E., Gârbuleț I. *Tratat teoretic și practic de executare silită*. Volumul I - Teoria generală și procedurile de executare. București: Universul Juridic, 2013. 1207.
2. Speța *Abramiuc c. României*, hotărârea din 24.02/2009, definitivă din 24.05.2009. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123534> (vizitat la 13.01.2022).
3. Speța *I. D. contra României*, hotărârea din 23.03.2010. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123208> (vizitat la 11.01.2022).
4. Tăbârcă M. Principiul dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil, în lumina Noului Cod de procedură civilă. În: *Dreptul*, 2010, Nr.12, p. 42-56.

SUPTOR PENTRU MOTIVAREA HOTĂRĂRIILOR JUDECĂTOREȘTI

Institutul Național al Justiției a lansat versiunea în limba română a cărții judecătorului american Richard A. Posner „Cum gândesc judecătorii”. Este o ediție apărută în cadrul proiectului „Suport pentru reforma sectorului justiției în Moldova – consolidarea capacităților naționale în oferirea instruirii eficiente bazate pe competențe pentru profesioniștii din domeniul juridic”, implementat de PNUD cu suportul financiar al Guvernului SUA.

Cartea „Cum gândesc judecătorii” conține reflecții despre procesele de judecată, modul de interpretare a legilor, etica judiciară, felul în care gândește și ia decizii un judecător, ea fiind destinată specialiștilor din sistemul nostru de drept cu scop de consolidare a modului de gândire al celor care înfăptuiesc justiția în țara noastră. Este acesta un aport considerabil la promovarea unei expertize suplimentare în domeniul cercetării, raționamentului și scrierii juridice. Prin publicarea cărții se urmărește o injectare în sistemul nostru juridic a unui mod nou de gândire, occidental, care trebuie să-l adaptăm la realitățile Republicii Moldova, ținând cont de ideile generale privind metodologia motivării și raționamentul juridic al sistemului anglo-saxon. Prin această

acțiune din cadrul reformărilor sistemului de justiție s-a urmărit, în special, de a contribui la una dintre cele mai importante misiuni ale judecătorilor – motivarea hotărârilor judecătorești.

„Cum gândesc judecătorii” este un prim pas de traducere din limba engleză în română a unor cunoștințe pe segmentul de motivare a hotărârilor judecătorești. Specialiștii noștri au selectat un autor bun, competent în domeniul juridic. Richard Posner a devenit judecător la Curtea de Apel a Statelor Unite pentru al șaptelea circuit în decembrie 1981 și a ocupat aici funcția de judecător-șef din 1993 până în 2000. În 1981 a devenit lector superior la Facultatea de Drept a Universității din Chicago. Din momentul numirii sale în calitate de judecător activitatea sa academică a inclus studii în domeniul dreptului penal, dreptului muncii și al proprietății intelectuale, în jurisprudență, în interpretarea textelor constituționale și legislative etc. A scris 38 de cărți, peste 300 de articole și recenzii. Cercetările sale academice care se concentrează asupra comportamentului judiciar au fost traduse în franceză, germană, rusă, italiană, spaniolă, chineză, japoneză, coreeană, greacă, turcă, portugheză, ucraineană, lituaniană și slovenă.

Cele 2.500 de exemplare ale publicației în limba română vor fi distribuite judecătorilor și instanțelor judecătorești, universităților și bibliotecilor din țară, studenților și formatorilor INJ, precum și altor profesioniști, instituțiilor și organizațiilor din sectorul justiției.

SUSTINERE PENTRU AUTONOMIA DISCIPLINEI „DREPT INTERNAȚIONAL UMANITAR”

Olga Dorul și Alexandru Cauia, ambii doctori în drept și conferențieri universitari, au publicat recent caietul de seminar „Drept internațional umanitar”. În cuvântul de introducere autorii susțin că astăzi dreptul internațional umanitar este una dintre cele mai codificate ramuri ale dreptului internațional public, numărând multiple convenții internaționale universale și regionale, tratate ce au în calitate de obiectiv principal protecția internațională a participanților la conflictele armate și a victimelor conflictelor armate.

Autorii menționează că susțin independența disciplinei „Drept internațional umanitar”, chiar dacă, în prezent, este pusă la îndoială autonomia acestei discipline, invocându-se contopirea ei cu dreptul internațional al drepturilor omului.

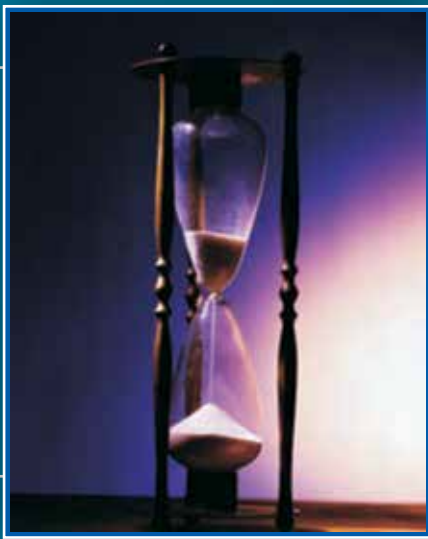
Scopul disciplinei juridice „Drept internațional umanitar” este de a contribui la formarea unor competențe profesionale ale viitorului jurist prin studierea și cercetarea noțiunilor de bază și instituțiilor acestei ramuri de drept.

Caietul de seminar este elaborat pentru asigurarea procesului de instruire a studenților care urmează cursul universitar „Drept internațional umanitar”

din instituțiile de învățământ superior cu profil civil și cel militar din Republica Moldova. Lucrarea poate constitui un instrument efectiv pentru pregătirea cadrelor de înaltă calificare. Ea răspunde unor necesități reale de documentare în condițiile în care literatura de specialitate în materie este deficitară.

Cartea cuprinde toată tematica lecțiilor practice, acestea fiind variate ca conținut și forme de realizare. Temele sunt consacrate celor mai importante aspecte reglementate de dreptul internațional umanitar. Pe lângă subiectele propuse studenților pentru discuții în cadrul seminarelor, autorii propun și anumite teme de cercetare individuală.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

9 771857 240505